

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

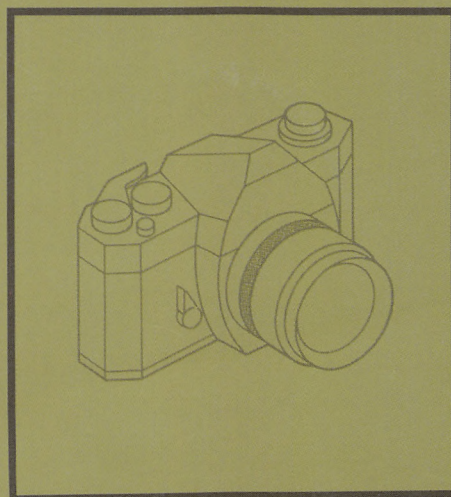
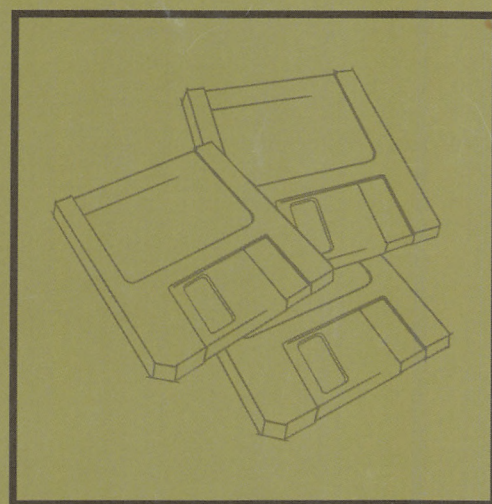
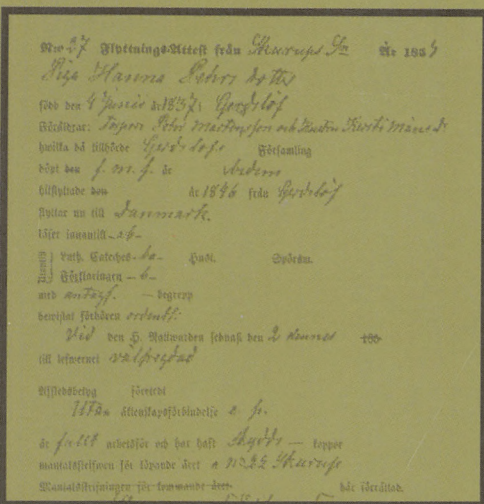
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Den lokale hukommelse – arkiver i fremdrift

SLA 50 år

Den lokale hukommelse
– arkiver i fremdrift

Den lokale hukommelse – arkiver i fremdrift

Redigeret af Johnny Wøllekær

*Udgivet af
Sammenslutningen af Lokalarkiver (SLA) 1999*

© Sammenslutningen af Lokalkiver (SLA)
og forfatterne 1999
ISBN 87-89528-32-8

Bogen er sat med Minion
og trykt af OAB-Tryk a/s, Odense.

Et oplag af bogen er til salg hos:
Sammenslutningen af Lokalkiver
Enghavevej 2
Postboks 235
7100 Vejle

Forsidebilledet viser søsætning
af en ny tomastet jagtskonnert fra
N.F. Hansens værft i Odense Kanal ca. 1904.
Skonnerten var hjemmehørende i Nyborg
(H. Lønborg fot., Odense Stadsarkiv).

Bagsidebilledet viser botanikundervisning
i en pigeklasse på Vestre Skole (Odense)
omkring århundredskiftet
(Jul. Folkmann fot., Odense Stadsarkiv).

Bogen er udgivet med økonomisk støtte fra
Alfred Good's Fond
Kong Frederik og Dronning Ingrid's Fond
til Humanitære og Kulturelle Formål

Indhold

Forord ved <i>Birthe Skovholm Petersen</i>	7	<i>Kim Furdal</i> Fra selvdestruktion til teknologisk forældelse.	45
<i>Birthe Skovholm Petersen</i> SLA 50 år	9	<i>Leif Dehnits</i> Forandring for formidling - et lokalarkivs brug af internettet	53
<i>Lise Høyrup</i> Erhverv, der forsvinder - og hva' så?	14	<i>Kirsten Overgaard Wind</i> Bestyrelsesmedlemmerne stemmer dørklokker - årshæfte fra Lokalhistorisk Forening for Langskov Sogn	64
<i>Inger Kjær Jansen</i> Over Øresund før broen - et LASK-projekt.	21	<i>Poul Sverrild</i> Historien i Gaden.	69
<i>Randi Demuth</i> Profilerne i Broager	29	<i>Laurids Lund</i> Fra Gram til megabyte.	78
<i>Kaj Ludvigsen og Hans Ivar Bentsen</i> Film og lokalhistorie - en form for samtidsdokumentation . . .	32	<i>Jørgen Thomsen</i> Den, der vil handle, skal findes på torvet - Odensebogen siden 1990	83
<i>Hanne Arent</i> Lokalhistorie i sort/hvid og farve - hvordan 150 års lokalhistorie kom på levende billeder gennem et spændende og hektisk forløb	36	Efterskrift ved <i>Johnny Wøllekær</i>	95

Forord

Når mennesker runder de 50 år, plejer vi at sige, at så bliver de rigtigt voksne. Når de senere går på pension, siger vi, at de går over i den tredje alder.

Sådan er det ikke med Sammenslutningen af Lokalkarkiver. Nok kan sammenslutningen den 22. oktober 1999 fejre 50 års jubilæum, og nok er vi som sammenslutning blevet voksne, men ungdommen ligger foran os. Interessen for lokalkarkiver og brugen af os har aldrig været større, og bl.a. den teknologiske udvikling giver til stadighed mulighed for at gøre samlingerne tilgængelige på nye måder. Det giver SLA som organisation en revitalisering og en udfordring, som nødvendigvis må generere en masse energi og udvikling i SLA - en fornyet ungdom.

En af de mange jubilæumsaktiviteter er denne jubilæumsbog. Den bringer en række eksempler på de projekter og aktiviteter, der er i gang lige nu eller er foregået i den nærmeste fortid.

Bogen kan dermed tjene til inspiration arkiverne imellem, men den kan også vise omverdenen en profil af den lokale arkivverden lige nu, og ikke mindst kan den løfte sløret for mange af de vigtige aktiviteter, som man ikke nødvendigvis altid forbinder med lokalkarkivernes tilbud.

Forhåbentlig får flere og flere øjnene op for det store og værdifulde arbejde med at sikre den lokale kulturarv, der sker på lokalkarkiver-

ne. De beskrevne projekter viser, hvor det blomstrer, og det er vigtigt - også ved en lejlighed som denne - at udbrede kendskabet til, hvad der foregår på landsplan og på de enkelte arkiver.

En stor tak til de folk, der har bidraget til jubilæumsbogen samt til arkivar Johnny Wøllekær, Odense Stadsarkiv, som har påtaget sig det store hverv som redaktør af jubilæumsprofilbogen og til konsulent Susanne Conradsen, SLA's sekretariat, for praktisk bistand i arbejdet.

Også en tak til Alfred Good's Fond og Kong Frederik og Dronning Ingrid's Fond til Humanitære og Kulturelle Formål, uden hvis økonomiske støtte det ikke havde været muligt at give bogen den ønskede dimension.

Men der foregår meget andet omkring jubilæet. Mest synligt bliver Arkivernes Dag, lørdag den 23. oktober, hvor de fleste af SLA's medlemsarkiver deltager i en række forskellige arrangementer. Der holdes Åbent Hus og arrangeres byvandring, foredrag, udstillinger, indsamling m.m.

Allerød, august 1999

Birthe Skovholm Petersen
Formand for Sammenslutningen af
Lokalkarkiver

SLA 50 år - en indledning

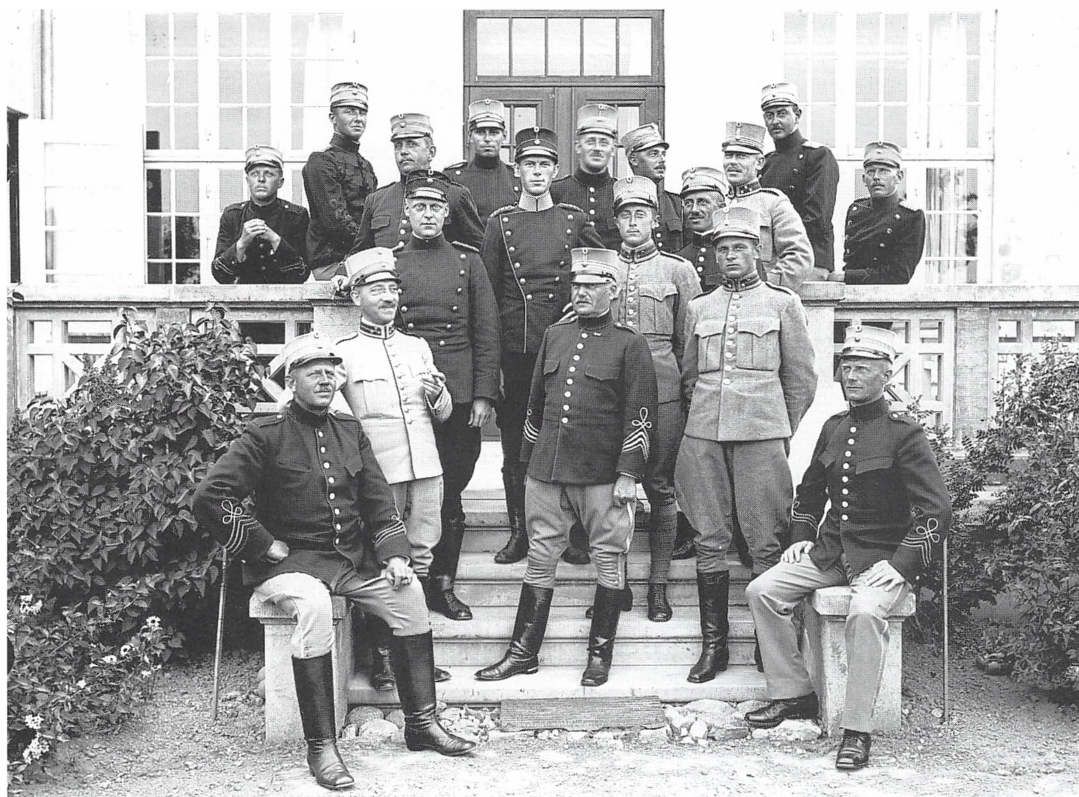
af Birthe Skovholm Petersen, Sammenslutningen af Lokalarkiver

Foreningstanken og -dannelsen i Danmark hører 1800-tallet til, og i den sammenhæng er et 50 års jubilæum i Sammenslutningen af Lokalarkiver ikke en markant milepæl. Og dog. For tingene skal komme i den rigtige rækkefølge og skabes af reelle behov. Først da giver sammenslutninger som vores en mening og eksistensberettigelse. Normalt regnes lokalarkivbevægelsens begyndelse fra 1937, da

der blev oprettet et lokalarkiv i Fåborg; men inden da var der oprettet enkelte samlinger og arkiver andre steder i Danmark.

Starten på arkivet i Fåborg fik dog stor betydning for udbredelsen af lokalarkiv-tanken til det ganske land.

Oprettelsen af lokalarkiver skete som regel med baggrund i ren interesse og på privat initiativ. Kredsen omkring lokalarkivet havde

En del af lokalarkivernes billedsamlinger stammer fra glasnegativer. Billedkvaliteten er ofte formidabel, som her hvor underofficerer er samlet til foto-grafering på trappen foran messen på Høvelte Kaserne (Chr. Mouritzen fot., Lokalhistorisk Arkiv og Forening i Allerød Kommune).

erkendt, at den lokale historie og vidnesbyrd om lokalsamfundets udvikling var en vigtig del af den lokale kulturarv, så der måtte gøres noget aktivt for at indsamle og bevare fotografier og arkivalier fra området.

Arkivtanken viste sig bæredygtig, og i 1949 blev SLA stiftet med blot fem medlemmer, og herfra voksede landsorganisationen langsomt, men støt, til 16 medlemmer i 1955 og 33 i 1963. SLA's dannelse skete i virkeligheden langt før oprettelsen af de fleste af de nuværende lokalarkiver, og således kan man vel sige, at påvirkningen til oprettelsen af nye lokalarkiver er kommet både nedefra og oppefra.

Kommunesammenlægningerne i 1960'erne og 70'erne skabte grobund for en voldsom vækst i antallet af lokalarkiver. I mange af de sognekommuner, som blev lagt sammen til storkommuner, blev der som modvægt til det centrale styre oprettet lokalarkiver. Man blev lokalpatriotisk på sogneniveau, og mange var bange for, at deres lille lokalsamfund skulle blive »glemt« i det nye fællesskab, og derfor

gik man sammen i lokalhistoriske foreninger og/eller startede et lokalarkiv. Frygten for at miste værdifulde arkivalier var udbredt og berettiget.

I dag tæller SLA 435 ordinære medlemmer, og der er sket en rivende udvikling på alle områder inden for lokalarkivvæsenet siden begyndelsen for 50 år siden.

En af SLA's vigtigste opgaver har været at udvikle et fælles registreringssystem, således at alle lokalarkiver i dag registrerer deres samlinger efter de samme principper, uanset om det foregår på papir eller elektronisk. Det er lykkedes i så stor en grad, at der nu tegner sig nogle spændende muligheder og perspektiver ikke mindst med hensyn til fælles formidling af samlingerne i elektronisk form, hvilket kan give uanede muligheder for vore brugere i fremtiden.

Allerede til foråret bliver det første bud på en national database for privatarkiver i Danmark (DanPa) præsenteret på Internettet.

Her er data fra de ca. 200 lokalarkiver, der anvender edb-registreringsprogrammet ARKIBAS blevet samlet i en database sammen med registreringsdata fra Statens Arkiver, Arbejderbevægelsens Arkiv og Bibliotek, Det kongelige Biblioteks Håndskriftafdeling m.fl. Ved hjælp af DanPa bliver det muligt for alle med internetforbindelse at søge privatarkiver for hele Danmark på tværs af deres opbevaringssted.

Denne udvikling gør det endnu mere vitalt for det enkelte arkiv at være med i fællesskabet og følge det fælles registreringssystem. Det kan blive dyrt - ikke kun økonomisk - selv at opfinde eller lade sig lokke til at købe nye »fancy« edb-programmer, der ikke kan samkøres med andre.

Hvilken rolle har arkiverne så i et moderne samfund? Sammenfattende kan det lidt brede spørgsmål besvares meget enkelt med: »En

Møbelfirmaet Fritz Hansen har afleveret en del af sit store billedarkiv til Lokalhistorisk Arkiv i Allerød. Derfor kan man her finde interiørfotos med firmaets produkter på fra hele landet. Her ses baren på det berømte Hotel Nordland i 1942 (Strüwing fot., Lokalhistorisk Arkiv og Forening i Allerød Kommune).

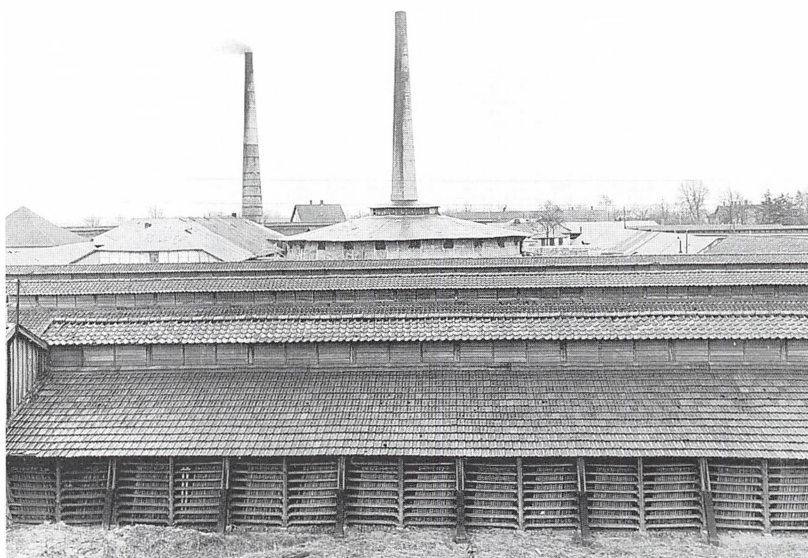
meget vigtig og voksende rolle«. Lokalarkiverne indsamler, registrerer, opbevarer, passer på, forsker og formidler den lokale historie til myndigheder, institutioner, organisationer, foreninger, virksomheder og borgere. De stiller de autentiske samlinger til rådighed for alle interesserede til undersøgelse og erkendelse. Lokalarkiverne bevarer - ligesom museerne - den lokale del af Danmarks nationale kulturarv.

I masser af tilfælde er arkivet og dermed vores eksistens den eneste mulighed for infor-

mationssøgning: Når skoleklasser tusindvis af gange om året skal skrive om lokalhistorien - er der kun os at komme til. Når en borger skal søge oplysninger om slægtsgården - er der kun os at komme til. Når miljømyndighederne eller virksomheder søger oplysninger om identitet på forlængst nedlagte erhvervsbygninger med henblik på evt. forurenede grunde - er der stort set kun os at komme til. Når borgmestre skal holde taler, hvor lokalhistoriske elementer indgår - kommer de naturligt til os.

Stolemagere på Fritz Hansens møbelfabrik i Allerød i gang med at formbøje træ til stole (Lokalhistorisk Arkiv og Forening i Allerød Kommune).

Blovstrød Teglværk lige syd for Allerød Station blev bygget 1874 og var på et tidspunkt Nord-europas største teglværk. Tørreladerne, langovnen og rundovnen er i dag nedrevet, og tilbage står kun enkelte funktionærboliger samt pottemageriets ovn, der blev slukket i 1984 (Lokallhistorisk Arkiv og Forening i Allerød Kommune).

Man henvender sig til lokalarkivet, fordi vi har materialet. SLA har gennemført en landsdækkende lokalarkiv-undersøgelse, som blev publiceret i 1997. Den viste, at arkivernes samlinger af dokumenter, protokoller m.v. fylder næsten 100 kilometer hylder på arkiverne. Halvdelen udgøres af de kommunale arkivalier. Desuden råder lokalarkiverne over mere end 10 millioner billeder, som dokumenterer personer, steder, bygninger, virksomheder, arbejdsforhold, levevilkår, begivenheder og andet fra alle dele af Danmark.

Udbredelsen af kendskabet til lokalarkivernes gode billedsamlinger har medført, at der stort set ikke udgives historiske publikationer uden billeder fra et eller flere lokalarkiver.

Siden lokalarkivundersøgelsen er gennemført, er arkiverne vokset og tilgængeligheden blevet større. Skønmæssigt kommer der flere end 25.000 danskere hvert år til lokalarkiverne for at aflevere materiale. Den folkelige forståelse og respekt for vort arbejde er således stor.

Vi lever vel i en tid, hvor tal og mængder ikke uden videre imponerer, fordi vi bombarderes med store størrelser hver dag. Alligevel har vi på de enkelte arkivers vegne lov til at være stolte over det, vi har nået.

Nok er de statslige arkiver store, og når f.eks. Rigsarkivet kalder sig »Danmarks største lokalarkiv«, så er det rigtigt; men det skal også anføres, at deres materiale kun udgør den ene halvdel, som i stor udstrækning dokumenterer lokalsamfundene, som de blev set gennem de lokale statsembedsmænds briller. Den anden halvdel befinder sig på lokalarkiverne, hvis samlinger dokumenterer lokalsamfundet set fra borgernes, sognets og kommunens lokale synsvinkel.

Som vist ovenfor med fotografier er lokalarkivernes øvrige samlinger af landsdækkende betydning. Til næsten enhver historisk undersøgelse fordres, at man har inddraget materiale fra såvel centrale som lokale arkivsamlinger, hvis emnet skal belyses tilfredsstillende. Derfor er lokalarkiverne en betydningsfuld deltager i bevaringen af den nationale arkivalske kulturarv.

SLA har gennem årene opbygget en god kontaktflade til omverdenen. Det gælder centrale, regionale og lokale myndigheder, andre sammenslutninger og netværk med både offentlig og privat deltagelse. Som organisation er samarbejde og dialog ikke bare en pligt, men også mulighed for indflydelse. På den front bliver der lyttet til os, når vi har noget på hjerte, selv om ikke alle vore ønsker bliver opfyldt. Sådan er det i et moderne samfund. Demokrati er ikke, at alle har eller får ret. Men vi kan tage generelle emner eller konkrete sager op, argumentere og vise gå-på-mod ikke mindst over for myndighederne.

Dette gå-på-mod har man på forbilledlig vis udvist i Kommunearkivsektionen, og det har resulteret i en frugtbar dialog med

Kommunernes Landsforening, der lover godt for det fremtidige samarbejde.

Selv om det endnu ikke er lykkedes at få lokalarkiverne omfattet af arkivloven, arbejder vi videre på at få staten til at påtage sig et egentligt ansvar for, at der rent faktisk bliver indsamlet en rimelig del af det privatskabte arkivmateriale.

Det er i længden ikke holdbart, at man har lovgivningsmæssige krav til bevaring af både statslige og kommunale arkivalier, men ingen mulighed for at lægge et juridisk pres bag kravet om bevaring af private arkivalier. Der mangler en tone i treklangen, men igen er det som i så mange andre henseender et økonomisk spørgsmål, der afgør sagen. Indtil videre må vi glæde os over, at vi lige fra starten har deltaget aktivt i Privatarkivudvalget, der kom til verden som et resultat af arkivloven fra 1992. Privatarkivudvalget er et permanent samarbejdsforum mellem lokalarkiverne, Statens Arkiver og en række andre institutioner med privatarkiver. Det praktiske arbejde sker i underudvalg, og her er SLA en aktiv deltager i flere.

I loven om regionale, faglige kulturmiljøråd er SLA direkte nævnt blandt de organisationer, der udnævner medlemmer til rådene. Det er et om end lille, så dog vigtigt skridt på vejen til en større synliggørelse af SLA, og det arbejde, der blev sat i gang i forbindelse med forarbejdet til arkivloven, skal fortsætte for fuld styrke i fremtiden.

Vi lever nok lidt i myten om, at vi arkivfolk er lidt aldrende, grånende og støvede historikere, bibliotekarer og andre med interesse i de lokale rødder. Den nye teknologi, det papirløse samfund og Internettets fremstormende muligheder giver os nu en kærkommen anledning til at gøre op med disse myter, en anledning til at trække unge »nørder« og andre teknologifiksede mennesker ind i

vores arbejde, fordi der teknologisk er en udfordring i en strukturering, revitalisering, nyprofilering af vort arbejde, der vil tage udgangspunkt i, at den enkelte helt uafhængigt af andre fra sin hjemme-pc og via Internettet vil kunne anvende en stor del af det, vi nu i fem årtier har bygget op.

Den udfordring skal vi i såvel SLA som i det enkelte arkiv gribe. Den giver vores arbejde en helt ny profil. Tager vi rigtigt fat, er den mulighed også med til at sikre vor fremtid.

Naturligvis ved jeg godt, at der mange steder allerede arbejdes intenst og seriøst på inddragelse af nye teknologier i arbejdet. Men vi skal videre. Af to grunde: For vores egen skyld, men endnu vigtigere: fordi vi kan gøre vore arkiver langt mere tilgængelige for almenheden.

Hjertelig til lykke med jubilæet. Tak til alle i SLA og lokalarkiverne landet over for en god, daglig indsats, for det daglige samarbejde på alle fronter. Det fælles fodslaw skal fortsættes, udvikles og således bringe os fremad og ikke bare leve op til omgivelsernes forventninger til os, men allerhelst være lidt foran i den vigtige formidlingsopgave, vi har.

Blovstrøds gamle, rustne brandsprøjte fra 1908 blev i 1988 restaureret. Her afhentes den på brandstationen i Birkerød. I dag står den istandsatte sprøjte på Allerød Kommunes Materialegård (Lokalthistorisk Arkiv og Forening i Allerød Kommune).

Erhverv, der forsvinder - og hva' så?

af Lise Høyrup, amtskonsulent i LAVA

En normal registrering af dette foto kunne blot indeholde ganske få oplysninger om tid, sted og personer. Men billedet får meget større værdi, når man kender historien bag: At det var så hårdt for husmandsægteparret ved Vollerup nær Kalundborg at trække deres båd op på land, at de normalt kun lige trak den over havstokken. Til gengæld måtte de så op om natten, hvis det blæste op, for at bjerge den i sikkerhed (Raklev Lokalhistoriske Forening og Arkiv).

Fra 1996 til 1998 har arkiverne i Vestsjællands Amt arbejdet med projekt »Erhverv, der forsvinder«. Forløbet har været meget lærerigt på godt og ondt. Først og fremmest har det dannet grobund for nye arbejdsmetoder og samarbejdsformer.

Fru Jensen kommer ind ad døren til arkivet og spørger, om vi har noget om hendes tante, der var en højt respekteret forskolelærerinde i landsbyen for mange år siden. En meget stor del af sognets vorne og uvorne unger har i flere årtier været i hendes hænder, fået tørret øjne og næse og i det hele taget været under myndig, kyndig og kærlig omsorg. Vi må desværre ryste på hovedet. Lærerinden har aldrig selv tænkt på, at hun var værd at arkivere, og det er der heller ingen andre, der har. Arkivet har derfor intet om hende. Det havde været

bedre, hvis fru Jensen havde spurgt efter proprietær Weis eller mejeribestyrer Larsen, for de har næsten en arkivkasse hver. De sad nemlig også i sognerådet.

En tænkt, men alligevel meget realistisk situation. Det er en oplevelse, som alle arkivfolk kender til, og som ingen bryder sig om, for det er altid kedeligt at skulle skuffe en bruger.

Spørgsmålet er imidlertid, om det ikke er værd at overveje at tage vores indsamlingspolitik og praksis op til overvejelse og revision? Afleverer folk det »rigtige« til arkivet? Får vi det materiale, der karakteriserer de væsentligste sider af lokalsamfundet i tidens løb? Er der områder, hvor vi ville have ønsket, at vore forgængere havde været mere »om sig«? Hvad gør vi selv i forhold til vores samtid? Er den lige så selvfølgelig for os, som fortiden var for vore forfædre med de fatale konsekvenser, det giver for vores indsamling?

Arkiverne har efterhånden eksisteret i mange år og har fået samlet et meget værdifuldt materiale ind, som uvægerligt ville være gået tabt, hvis vi ikke havde taget hånd om materialet. Alligevel må vi i dag karakterisere vores samlinger som store og små øer med en masse tomrum omkring. Vi har ikke huller i vore samlinger, vi har øer af samlinger. Alt for meget materiale får vi slet ikke indsamlet. Undskyldningerne er flere og tit gode: først og fremmest sparsomme ressourcer, mangel på tid, plads og personale. Alligevel bør vi gøre noget - af hensyn til vore efterkommeres muligheder for at få et så

Interiør fra Skotøjsfabrikken »Alsing« i Odsherred 1937. Til vore to bøger har vi i de fleste tilfælde været heldige at kunne få fat i få, men gode illustrationer til de artikler, der omhandlede arbejdsliv før 2. verdenskrig. Det så straks værre ud, når det gjaldt virksomheder fra nyere tid. Enten var der slet ingen billeder, eller også var de af en meget dårlig kvalitet. Derfor må vi sørge for selv at få taget nogle gode billeder fra lokalsamfundets arbejdspladser, mens der endnu er liv i dem (Dragsholm Lokalarkiv).

fyldigt indtryk af fortiden som muligt, men også af hensyn til os selv. Det er sjovt og berigende at samle ind. Ressourceproblemerne til trods er der alligevel muligheder. De små indsatser har også en effekt.

Heldigvis har vores arbejde ikke de samme betingelser som en gammeldags smeds eller en rengøringskones. De skal blive ved hammeren og skurebørsten til vejs ende for at få et resultat. Arkivmedarbejdere kan, når det gælder indsamling, kaste en bold ud og nyde godt af sneboldeffekten. Indsamlingen gør arkivet mere synligt, og flere uventede afleveringer følger ofte med i kølvandet.

Men hvordan skal man tilrettelægge en indsamlingskampagne? For det er klart, at

man kan ikke lægge hele fortiden ind i en syltekrug og bevare den til eftertiden. Vi må foretage en udvælgelse, hvad er vigtigt, og hvad er uvæsentligt? Og vil eftertiden være enige i de valg, vi gør i dag?

I valget af indsatsområder har arkiverne den store fordel, at det enkelte arkiv ofte har en stor berøringsflade og dermed flere befolkningsgruppers interesser repræsenteret. Det kan være en god idé at kontakte nøglepersoner fra et bredt udsnit af befolkningen og bede dem give deres mening til kende om, hvad de synes, det er vigtigt at få samlet ind til eftertiden, men i sidste instans er det selvfølgelig arkivets opgave og ansvar at træffe valgene og lægge en strategi.

Et vink med en vognstang

I Vestsjællands Amt fik vi chancen for at kaste os ud i et større projekt, da vi på en gang fik et vink med vognstang om, at amtet gerne ville kunne se mere synlige resultater af konsulentens virksomhed, og at der faktisk også ville være muligheder for at søge midler gennem de regionale kulturforsøg, som amtet er med i. Amtets interesser og vore egne kunne gå op i en højere enhed ved at igangsætte et fælles projekt for arkiverne. For amtet ville der ligge en klar »pr-værdi« i, at projektet kunne blive en succeshistorie i det regionale kulturforsøg.

LAVA besluttede fra starten, at projektet både skulle indeholde indsamling og formidling. Det viste sig at være en rigtig satsning. Ikke alene fordi vores virksomhed skulle synliggøres udadtil gennem en formidling af resultaterne, men også fordi motivationen til at arbejde med indsamlingen havde været alt for svag, hvis der ikke var et konkret resultat at gå efter. Der er ikke meget gnist i blot at samle ind til hylden. At samle ind for at få skrevet en fælles bog var noget, alle deltagerne kunne gå ind for.

Men hvad skulle vores fælles projekt så handle om? Valget faldt på erhverv, der forsvinder. Med tiden blev dette begreb mere omfattende, så der også blev arbejdet med erhverv og virksomheder, der har forandret sig, men ikke egentlig er forsvundet, f.eks. dagligvarehandelen, biografer og syersker. Emnet var godt, fordi det er et af de meget karakteristiske træk i udviklingen både på landet og i byerne, at der her er sket store forandringer, som arkiverne har meget svært ved at fange ind, hvis der ikke bliver foretaget en mere målrettet indsamling af materiale til at dokumentere alle de erhverv, der har kendetegnet lokalsamfundene før i tiden. Vi kan sagtens dokumentere købmanden og mejeriet, men hvad med kogekonen, syersken,

gadefejeren, brøndgraveren og husmændene? Var de ikke lige så vigtige, men bare mere usynlige i gadebilledet?

Projektet sættes i gang

På en generalforsamling vedtog vi at igangsætte projekt »Erhverv, der forsvinder« fra efteråret 1996. Vi var meget spændte på, om det overhovedet var muligt at arbejde med et fælles indsamlingsprojekt, der for mange arkivers vedkommende krævede nye måder at arbejde på både i indsamlings- og formidlingsfasen. I hverdagen har det enkelte arkiv jo nok at gøre med alt det, der sædvanligvis hører til arbejdet på et arkiv, tage imod afleveringer, besvare forespørgsler, registrere osv. Det fremgik da også af en »runde«, vi foretog på generalforsamlingen, at viljen til at deltage bestemt var til stede, men at ressourcerne til at gøre det var begrænsede.

Når man igangsætter sådan et projekt, må man selvfølgelig tænke nøje igennem, hvad der skal til for at hale succesen i land. I denne planlægningsfase kunne vi trække på de indhøstede erfaringer fra indsamlingen af foreringsarkiver og fotografier i 80'erne, men også fra det personlige kendskab, jeg selv og bestyrelsen havde til arkiverne i amtet.

Vi lagde fra starten op til, at alle, uanset forudsætninger, skulle kunne være med. Jeg udarbejdede spørgeskemaer og stikord til interviews. Et arkiv med få ressourcer ville kunne gøre en indsats ved at udsende en stikordsliste til en udvalgt meddeler og bede ham/hende skrive en kortere eller længere beretning om hans virksomhed og derpå aflevere beretningen til arkivet gerne med fotos og arkivalier fra virksomheden. Havde arkivet mere tid og blod på tanden, kunne en medarbejder i stedet foretage et egentligt interview, evt. flere fra samme eller forskellige brancher, kontakte medierne med opfordring til lyttere/seere om at aflevere mate-

riale eller give oplysninger, skrive avisartikler og lave mindre udstillinger om emnet eller skrive en artikel til den planlagte bog. De arkiver, der ikke magtede at skrive til den fælles bog, kunne få hjælp til at bearbejde det indsamlede materiale og få skrevet artikelen.

Det var også klart, at der skulle være en koordinator med tid til at give råd og vejledning, samle trådene, skrive ansøgninger, rykke folk i ørerne og være behjælpelig, hvor der var brug for det. Dette arbejde ville kræve tid, og vi fandt også hurtigt ud af, at hvis projektet skulle blive til noget, måtte jeg op på fuld tid, ellers ville det daglige konsulentarbejde blive forsømt, fordi projektet krævede for megen tid.

Da vi havde bestemt os for, at projektet skulle munde ud i en bog, nedsatte vi en redaktionsgruppe, der også kom til at fungere som en støttegruppe for mit arbejde med projektet som helhed. Det var ikke alene en aflastning i det store arbejde med at redigere artiklerne til bogen, men også en god inspiration og ikke mindst en moralsk støtte, når ubehagelige beslutninger, som f.eks. at afvise en artikel, måtte tages.

Endelig besluttede vi at arrangere kurser, der var specielt tilpasset projektet. Kurser i interviewteknik, registrering af erhvervsarkiver og sekvenser, udstillingsteknik, et kursus i videodokumentation og skriveteknik.

Som afslutning på forberedelsesfasen besøgte jeg samtlige arkiver for at få et indtryk af, hvordan de stillede sig til projektet, og give ideer og hjælp, hvor der var behov for det. Samtlige arkiver gav tilsagn om at være med i et eller andet omfang. Det kom dog ikke til at holde stik.

En pose penge

Vi søgte og fik i starten af 1997 en pose penge af Vestsjællands Amt, 160.000 kr., som bl.a. gjorde det muligt at ansætte mig på fuld tid et

Fotodokumentation af et skomagerværksted i Korsør lavet kort tid før skomageren måtte dreje nøglen om. (Gorm Egeberg fot. 1993, Lokalhistorisk Arkiv for Korsør Kommune).

år til at koordinere arbejdet med projektet og udgive vores første bog. I sommeren 1998 har vi fået forlænget min ansættelse til i alt en tre-årig periode til færdiggørelse af projekt »Erhverv, der forsvinder« og gennemførelse af et nyt projekt »Børn, unge og lokalhistorie«. Foruden min løn i endnu to år fik vi 90.000 kr. til bog nr. to, som dannede afslutningen på projekt »Erhverv, der forsvinder«.

To år er gået nu. I efteråret 1997 udkom den første bog: *Erhverv, der forsvinder - og hva' så?* og året efter bog nr. to: *Af lyst og af nød, 12 portrætter af kvinder og deres arbejdsliv i det tyvende århundrede*. Efter det første år havde vi nemlig fået den erfaring, at indsamling af skildringer af kvindearbejdsliv var endnu mere forsømt end skildringer af mændenes. Det er ganske sjovt at tænke tilbage på nu, at hvis et arkiv i amtet var blevet spurgt om,

I artiklen om Knabstrup Keramikfabrik var vi så heldige at få arbejdsforholdene og virksomhedskulturen belyst fra to sider, fra fabrikkens kvindelige direktør og fra en laborant og mellemlider. Det giver et meget mere fyldestgørende indblik i virksomheden, end hvis man blot får beretninger fra én part (Lokalthistorisk Arkiv for Jernløse Kommune).

hvad det arbejdede med, og en medarbejder havde sagt: »Vi arbejder med kvindehistorie!« Så kunne reaktionen godt have være lettere hoveddrysten eller trækning på smilebåndet. Men reaktionen på bog nummer to har været endnu mere positiv end på den første - også fra mandlige læsere. For bogens historier angår på den ene eller anden måde os allesammen, om ikke selvoplevet, så kender alle til familie eller venner, der har arbejdet under forhold, som ligner det, der fortælles om i bogen.

Resultaterne af de forløbne års arbejde kan kort opsummeres i følgende punkter:

- Vi har fået indsamlet værdifuldt materiale til belysning af mange typer erhverv, der forsvinder og forandres.
- Vi har fået skærpet opmærksomheden blandt arkivernes medarbejdere om emner, som hidtil har været upåagtede i arkivernes arbejde. Dertil kommer en større viden i offentligheden om, at arkiverne også er interesserede i hverdagshistorier fra ganske almindelige mennesker.

- De fleste arkiver har på en eller anden måde været involveret i projektet med indsamling, kursusdeltagelse eller formidling.
- Godt halvdelen af arkiverne har bidraget til en eller begge bøger.
- Mange af arkiverne har både i forbindelse med indsamlingsarbejdet og formidlingen af materialet prøvet nye arbejdsformer og dermed indhentet erfaringer, der er værdifulde på længere sigt.
- Bøgerne og omtalen i medierne har synliggjort arkiverne i offentligheden og forhåbentlig også hos de bevillende myndigheder i kommunerne.
- Det er ikke de store arkiver, der har domineret arbejdet og »hevet resultaterne i land«. Det, der har været afgørende for, om arkiverne har været med eller ej, er lysten og modet til at være med, og om der har været en god opbakning til det fra arkivets bestyrelse/ledelse. Nogle af de arkiver, der har haft mest udbytte af at være med, har været de helt små arkiver.
- Projektet har skabt flere kontakter på tværs af arkiverne og med medieverdenen. Desuden har det styrket arkivfællesskabet i amtet.

De positive erfaringer har været tydelige i vores nuværende projekt. Arbejdet glider nemmere. Arkiverne er begyndt at arbejde mere sammen på tværs.

Ikke alt rosenrødt

De negative erfaringer har der skam også været nogle af. Først og fremmest lykkedes det ikke at få alle arkiver med. Nogle kom aldrig til at deltage, heller ikke med kursusdeltagelse. Det kan der være flere grunde til, og nogle af dem er forståelige, andre må man bare tage til efterretning. Nogle arkiver valgte at prioritere deres egne aktiviteter højest. Det må man

selvfølgelig acceptere. LAVA's bestyrelse og konsulent har jo ikke monopol på de vises sten. Det kan være nødvendigt og klogest at prioritere sit eget højest, og hvis det ikke er ressourcer til at gabe over det hele, så er der ikke noget at gøre ved det. For andre har arbejdsformen at gå ud i marken og være opsøgende været for uvant og afskrækkende. Der er selvfølgelig ingen mening i så at tvinge den slags aktiviteter igennem. Men man må håbe på, at der på lidt længere sigt kommer folk til, der har lyst og tid til og mod på at gøre det. Det er højst tænkeligt, at nye generationer af arkivmedarbejdere vil have lyst til at gøre det, fordi deres skolegang mere har lagt op til den slags ting end tidligere generationers.

Noget andet, der har været lidt nedslående er, at der er kommet meget få arkivalier ind som følge af kampagnen. Det er erindringer og fotos, der er kommet ind på hylderne, men kun meget få arkivalier i gængs forstand. Kogekonen efterlader sig måske også kun en fedtet kogebog, men for mange andre erhverv gælder det, at der kan være bevaret materiale, som det vil være synd og skam havner på forbrændingsanstalten. Så her er et område, hvor det vil være gavnligt at sætte ind.

Blod på tanden

Alt i alt må man derfor sige at alle involverede, arkiver, bestyrelse og jeg selv har fået meget værdifulde erfaringer. Vi ved mere om, hvad der er realistisk, og hvor problemerne ligger. For det tager selvfølgelig tid at indøve nye arbejdsformer, og arkivernes tid er meget presset. Det er ikke alle, der kan og vil deltage i et fælles projekt, og det er selvfølgelig en frivillig sag, om man vil være med eller ej. Men det er mit klare indtryk, at de arkiver, der har deltaget, har været meget glade for det. Specielt har det været meget tilfredsstillende at være med til at skrive bøger-

ne. Receptionerne i anledning af bogudgivelserne med en broget deltagelse af kogekoner, en pibedame, en laborant, en forskolelærerinde, en butiksbestyrer, en syerske, forfattere, journalister, amtspolitikere, embedsmænd og mange flere var en fornøjelig affære.

Vi har fået en utrolig god presseomtale undervejs, ikke mindst i forbindelse med de to bøger. Medierne tørster efter de gode historier, som lokalarkiverne kan bringe. En journalist ved *Kalundborg Folkeblad* var endda så ivrig, at han skrev næsten den samme artikel to gange! Stor effekt havde det, da arkivlederen i Dragsholm på et tidspunkt kontaktede Regionalradioen i Næstved, der dækker Syd- og Vestsjælland. Han ville gerne efterlyse et foto til en artikel om Hørve Skotøjsfabrik af et par børnesko med H.C. Andersen motiver, som fabrikken havde produceret for år tilbage. Regionalradioen greb med begejstring historien, og arkivlederen fik alle tiders chance for at reklamere for både sit arkiv og LAVA's projekt. H.C. Andersen kan bruges til meget, også til at formidle hele ideen med projektet og information

Et af de billeder, der kom ind efter en efterlysning i radioen til arkivet i Jernløse. Det rummer informationer om både mosens beboere, arbejdere og boligforhold. I baggrunden ser man de barakboliger, arbejderne og deres familier levede i sæsonen igennem (Lokalhistorisk Arkiv for Jernløse Kommune).

Et andet foto som kom ind på arkivet i Raklev efter en efterlysning i radioen. Det beskriver arbejdet i »Det flyvende korps«, et arbejdsjak af kvinder, der rejste rundt for at høste kartofler. Kvinden, der afleverede fotografiet, fortalte ikke overraskende, at det tog tid at få sig rettet ud efter dagens dont. En lidt ældre, meget træt kvinde måtte skubbes op ad bakke af nogle yngre kolleger, når det efter fyraften gik hjemad på cykel (Raklev Lokalhistoriske Forening og Arkiv).

om, hvad lokalarkiver i det hele taget er for noget. Samme gode erfaring havde arkiverne i Tømmerup, Raklev og Jernløse, da de fortalte om deres emner til bogen *Af lyst og af nød* om henholdsvis kogekoner, husmandskoneliv og kvinder i tørven. De havde alle gode historier at fortælle, som journalisterne greb med kyshånd, gav en fyldig omtale og som resulterede i mange nyttige henvendelser fra lytterne. En artikel om en cafébestyrer på Omø vakte så stor interesse hos Regionalradioen, at det førte til flere omtaler og efterfølgende protester fra enkelte lyttere (måske fra andre øer), der syntes, at nu var Omø vist blevet omtalt nok for en tid.

Det er langt fra sådan, at materialet er kommet væltende ind, men stille og roligt tror jeg, at vi er kommet ind i en god udvikling. Vi har fået blod på tanden til at fortsætte projektarbejdet. I øjeblikket arbejder vi med et projekt, der skal skabe en bedre kontakt til skoleverdenen og i det hele taget fokusere på materiale,

der kan dokumentere børns og unges vilkår og synet på børn/unge og barndom/ungdom. Det skal ske ved at udbygge samarbejdet med skolerne bl.a. ved at lave undervisningsmateriale og afprøve nogle konkrete projekter, hvor vi vil have børn og unge til aktivt at gå ind i indsamlingsarbejdet. En syvende klasses elever har interviewet deres bedsteforældre om deres arbejdsliv. Det har dannet bro mellem vores projekter om arbejdsliv og børn, unge og lokalhistorie. I flere andre sammenhænge vil vi forsøge at samarbejde med folk udefra til at hjælpe med indsamlingen. Det kan være besværligt og tidskrævende, men også frugtbart. En 14-årig skoleelev vil selvfølgelig få et helt andet interview »i kassen« end en ældre arkivmedarbejder, men jo flere befolkningsgrupper vi kommer i berøring med i vores arbejde, jo bedre lever vi op til titlen for SLA's jubilæumsbog fra 1989 *Folkets arkiver*.

Over Øresund før broen - et LASK-projekt

af Inger Kjær Jansen, Tårnby Lokalhistoriske Samling og kasserer i LASK

Artiklen beskriver forløbet af et amtsdækkende forskningsprojekt for lokal- og stadsarkiver i Storkøbenhavn og de problemer og glæder og overraskelser, man her kan løbe ind i. Entusiasme og engagement mangler aldrig, men de økonomiske rammer og arbejdspress på arkiverne sætter visse grænser for den store succes. Alligevel tegner LASK's projekt til at få et spændende resultat.

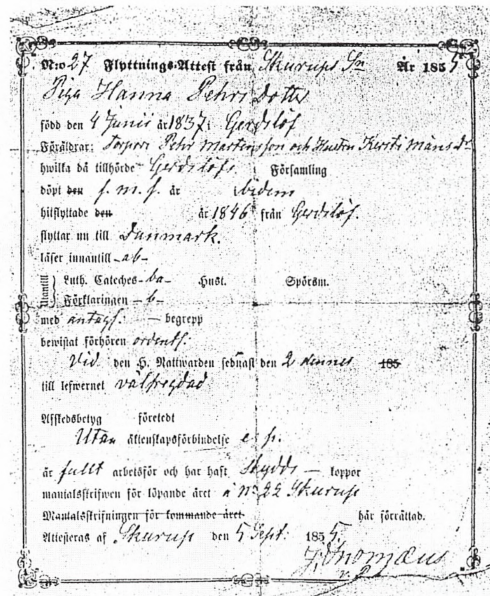
Øresundsbroen indvies i juli år 2000. Hermed er der skabt mulighed for en social og kulturel integration mellem det sydlige Skåne og Københavnsområdet, der nu samlet betegnes Øresundsregionen. Øresund fremstår nu ikke længere som en billedlig voldgrav mellem de to landsdele, der for århundreder siden indgik i et rigsfælleskab. Sådan fremstilles konsekvenserne af den nye bro meget ofte. Men den historiske virkelighed ser mere differentieret ud: Øresund har ikke været nogen hindring for arbejdskraftens frie bevægelighed, siden rigsfællesskabet ophørte i 1658! Trafikken over Sundet har blot tidligere været temmelig ensrettet, det har først og fremmest været svenskere, der søgte arbejde i Danmark. Omfanget og de sociale og kulturelle konsekvenser af denne arbejdsvandring gennem knap 350 år er temaet for et forskningsprojekt, medlemmer af LASK er i gang med og forventer at få publiceret i år 2000.

Formål

Inspirationen til *Over Øresund før broen* fik LASK's bestyrelse dels fra udsigten til en kom-

mende Øresundsbro og dels fra Foreningen Norden. Denne forening kørte i 1995-1997 projektet: Nordliv - nordisk identitet i fortid, nutid og fremtid. Et af hovedtemaerne var migration i Norden. En af de få forskere, der har beskæftiget sig med svensk indvandring og sæsonarbejde i Danmark, er nu afdøde professor Richard Willerslev, som LASK's medlemmer nåede at opleve på foreningens generalforsamling i 1996. Det var netop dette år, planerne tog fart.

LASK's bestyrelse gik i efteråret 1996 i gang med at sætte rammerne for forløbet:

Opholdsbog for Hans Persson udstedt 1887. Alle udenlandske arbejdere i Danmark skulle fra 1875 have en opholdsbog, undtagen de der havde forsørgelsesret. Desværre blev fremvisning af disse opholdsbøger kun krævet ved første indrejse i landet, så man kan f.eks. ikke opgøre det samlede antal svenske sæsonarbejdere (Tårnby Lokalhistoriske Samling).

Hans Aakeson kom til Tårnby fra Sverige i 1873 og arbejdede som daglejer på en større gård. Han har stadig efterkommere i kommunen (Tårnby Lokalhistoriske Samling).

1. Projektformulering og økonomisk overslag
2. Fondsansøgninger
3. Medlemsmøder for at få fastslået, hvilke arkiver der vil deltage
4. Orientering i kilder og litteratur
5. Seminarer og foredrag
6. Ansættelse af projektmedarbejder
7. Udstilling og bogudgivelse

Vores projektformulering lød således:

Over Øresund før broen er et tværgående amtsdækkende historisk forskningsprojekt, der skal foregå som et samarbejde mellem en række stads- og lokalarkiver i Københavns Amt samt Københavns og Frederiksberg stadsarkiver. Projektets formål er at undersøge en tilsy-

neladende massiv kontinuerlig svensk indvandring til især hovedstadsområdet. Det var en indvandring, der formentlig tog sin begyndelse i slutningen af 1600-tallet efter tabet af Skåne, Halland og Blekinge, og som ikke mindst tog til i styrke i anden halvdel af 1800-tallet. Svenskerne kom i perioder til at udgøre 5-6 % af befolkningen i København og Frederiksborg amter.

Der kan stilles mange spørgsmål omkring den svenske indvandring, og forhåbentlig kan der også findes svar på de fleste. Hvem var de, hvor kom de fra, hvornår kom de, hvor bosatte de sig, hvordan ernærede de sig, hvordan var deres sociale tilhørsforhold, var der tale om mange dansk-svenske ægteskaber, hvordan var integrationen i de danske lokalsamfund igennem 1., 2. og 3. slægtled? Var der tale om en social op- eller nedstigning? Hvordan gik det dem? Var det en »lykkelig« indvandring? Det var den første og eneste vandring af samme massive karakter som nutidens folkevandringer til området. Det vil derfor være relevant at få undersøgt denne sociale kulturudveksling over Sundet.

De lokalarkiver, der ville deltage, skulle selv foretage dybtgående undersøgelser af forholdene i egne lokalområder og udarbejde artikler herom. Hertil skulle komme en amtsdækkende konkluderende hovedartikel på grundlag af de lokale undersøgelser samt en artikel om kildematerialet til gavn for de mange slægtsforskere på begge sider af Sundet. Artiklerne skulle samlet præsenteres i en publikation.

En forudsætning for at projektet kunne afvikles var, at der blev ansat en historiker i 1 1/2 år til varetagelse af den mere overordnede og tværgående forskning på amtsplan samt redigering af den påtænkte publikation foruden koordinering af samarbejdet mellem de deltagende arkiver.

Undervejs dukkede ønsket op om en database over indvandrede svenskere i Københavns Amt.

Det fælles udgangspunkt skulle være folketællingen fra 1901, der skulle danne grundlaget for en undersøgelse over blandt andet svenske arbejdsvandringer inden for amtet. Denne del af projektet blev aldrig realiseret på grund af mangel på ressourcer.

Økonomi

Det var nødvendigt at søge økonomisk støtte til projektet, da hverken LASK's egen kasse eller medlemmerne selv havde tilstrækkelige midler til at få det gennemført på et rimeligt niveau. Det samlede budget til en projektansat medarbejder i 18 måneder, en pc'er, kurser og publikationen beløb sig til 630.000 kr.

Familien Svensson (Svendsen) på »Aldershvile«, Amager Landevej ca. 1914. Mange af de svenske indvandrere fik social fremgang i Danmark. En af dem var Hans Svensson (siddende tv. ved døren). Han indvandrede til Danmark som 20-årig i 1847 og etablerede sig som selvstændig gartner på Nørrebro i 1880. I 1888 flyttede han til Amager og opnåede her stor anseelse som gartner. Han skiftede sit svensk klingende navn ud med det danske Svendsen, men ikke hele familien var enige om at slette sporene fra Sverige, og en af sønnerne bevarede det oprindelige efternavn (Tårnby Lokalhistoriske Samling).

Det mest naturlige for LASK var at søge økonomisk støtte hos Københavns Amts Kulturfond. Desværre var det en periode, hvor en anden og større kulturinstitution krævede amtets bevågenhed, så der var intet i overskud her til vores projekt.

1997 var året, hvor Foreningen Nordens projekt Nordliv opfordrede lokalmuseer og lokalarkiver til at sætte focus på den nordiske historie. Samtidig kunne institutionerne søge midler hos Foreningen Norden til konkrete aktiviteter, der fremmede Nordlivs målsætning om at styrke den fælles nordiske historie. LASK's projekt opfyldte disse betingelser, og vi kunne derfor modtage 30.000 kr.

I løbet af 1997 fik vi yderligere 30.000 kr. fra Fondet for Dansk-Svensk Samarbejde og 10.000 kr. fra Johanne og Ejnar Flach-Bundegaards Fond.

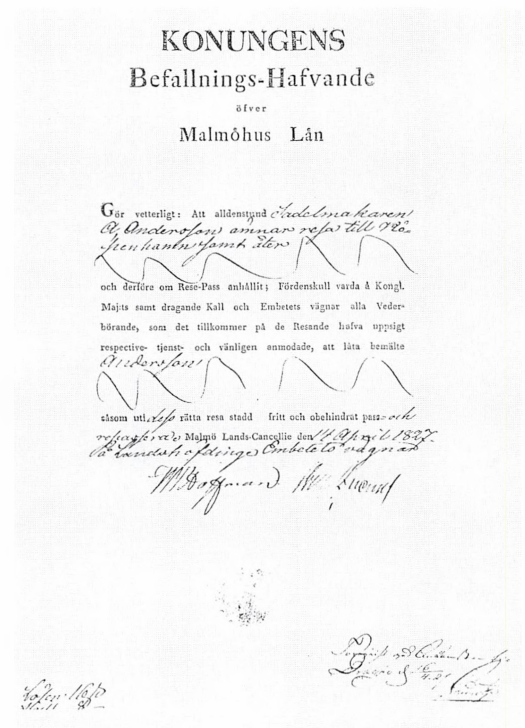
På LASK's generalforsamling i 1997 vedtog medlemmerne at bevilge halvdelen af foreningens formue til projektet. Her i skrivende stund kan vi således kun disponere over knap 100.000 kr. - et beløb, der svarer til det, vi fra begyndelsen havde beregnet til en publikation, hvorfor resten af projektet foreløbig er lagt på køl.

Forberedelser

Til forberedelse af projektet var det nødvendigt at få udarbejdet en litteraturliste og en vejledende arkivregistrant. Desuden afholdt LASK en række relevante seminarer. Som nævnt er der kun få forskere, der har interesseret sig for den svenske indvandring til Danmark. En af dem var som omtalt Richard

Til venstre:

Svensk rejsepas fra 1827
for sadelmager A. Andersson
(Landsarkivet for Sjælland m.m.).

Til højre:

Side fra Tårnby Sogns kirkebog fra 1881, hvor fire ud af seks brudepar er svenskere (Landsarkivet for Sjælland m.m.).

nr.	Brudepar Navn, Alder, Bopælstrøg og Civilstand.	Brudepar Navn, Alder, Bopælstrøg og Civilstand.
	1880	
6	Ungkarl Hans Jørgensen Rørgaard, 30 år, Søndre Strandvej, København. Gæstgæver i København. f. d. 23/5/1849. 26 år. Gæstgæver i København.	Hjerte Troels Rasmussen, 30 år, Søndre Strandvej, København. Gæstgæver i København. f. d. 23/5/1849. 26 år. Gæstgæver i København.
7	Ungkarl Christian Jørgensen, 30 år, Søndre Strandvej, København. Gæstgæver i København. f. d. 23/5/1849. 26 år. Gæstgæver i København.	Hjerte Karen Christensdatter, 30 år, Søndre Strandvej, København. Gæstgæver i København. f. d. 23/5/1849. 26 år. Gæstgæver i København.
8	Ungkarl Peder Christensen, 30 år, Søndre Strandvej, København. Gæstgæver i København. f. d. 23/5/1849. 26 år. Gæstgæver i København.	Hjerte Annesdatter, 30 år, Søndre Strandvej, København. Gæstgæver i København. f. d. 23/5/1849. 26 år. Gæstgæver i København.
9	Ungkarl Peder Christensen, 30 år, Søndre Strandvej, København. Gæstgæver i København. f. d. 23/5/1849. 26 år. Gæstgæver i København.	Hjerte Annesdatter, 30 år, Søndre Strandvej, København. Gæstgæver i København. f. d. 23/5/1849. 26 år. Gæstgæver i København.
10	Ungkarl Niels Olsen, 30 år, Søndre Strandvej, København. Gæstgæver i København. f. d. 23/5/1849. 26 år. Gæstgæver i København.	Hjerte Johanne Rasmussen, 30 år, Søndre Strandvej, København. Gæstgæver i København. f. d. 23/5/1849. 26 år. Gæstgæver i København.
11	Ungkarl Peder Christensen, 30 år, Søndre Strandvej, København. Gæstgæver i København. f. d. 23/5/1849. 26 år. Gæstgæver i København.	Hjerte Annesdatter, 30 år, Søndre Strandvej, København. Gæstgæver i København. f. d. 23/5/1849. 26 år. Gæstgæver i København.

Smed Lindgreen i Tårnby var en ud af mange svenske smedslægter på Amager. De svenske smede dominerede smedefaget på øen igennem flere slægtled (Tårnby Lokalhistoriske Samling).

Willerslev, der har publiceret sine undersøgelser i bogen: *Den glemte indvandring. Den svenske indvandring til Danmark 1850-1914* (1983).

George Nellemann foretog i 1965 en stor indsamling af materiale og levnedsbeskrivelser fra 1. og 2. generations polske indvandrere. Hans arkiverfaringer med dette projekt blev videregivet på et seminar.

I den danske arkiververden var der yderligere viden at hente.

Arkivar Jørgen Mikkelsen fra Rigsarkivet fortalte, hvordan han havde fulgt en svensk piges skæbne frem og tilbage over Sundet gennem de svenske arkiver. Disse indeholdt oplysninger, som viste sig ikke altid at være vederhæftige. Hun var en type, der går igen i svensk sæsonarbejderhistorie: en tjenestepige, der får uægte børn i Danmark og må rejse

hjem, hvor forældrene må forsørge barnet, mens hun tager tilbage til Danmark for at tjene penge. Hun forsøger måske derfor at lægge et røgslør over sin færden. Jørgen Mikkelsen gjorde os opmærksom på, at en vigtig kildegruppe for projektets emne, de såkaldte opholdsbøger fra 1914 var overgået fra de lokale politimyndigheder til statspolitiet.

Steen Ousager, arkivar ved Landsarkivet for Fyn, satte os ind i en anden vigtig kilde til kortlægning af de svenske sæsonarbejdere og indvandrere i Danmark, de mange pas- og attestregler fra 1683-1920, og hvilke oplysninger man kunne finde her.

Ekspeditionssekretær Finn Andersen fra Statens Arkiver berettede om sin undersøgelse af en vigtig registrering af svenskere i Danmark, der fandt sted i 1808 i Danmark som følge af Sveriges deltagelse i Englands

Flytningsattest fra 1855
for Hanna Pehrsdotter
fra Skurup. Hun rejste
til Danmark og endte på
Amager (Tårnby Lokal-
historiske Samling).

2

Fødselssted *Oustindø Lørring*
 Fødselsaar *15 Juni 1867.*
 Signalement:
 1) Høide *middel*
 2) Bygning *alm.*
 3) Haar *mørkt*
 4) Dine *brune*
 5) Næse } *alm.*
 6) Mund }
 7) Sprog *svensk*

Bedkommendes egenhæn-
digt skrevne fulde
Navn
Hans Jensen

3

1887

Politimesteren

Amager Kirke

Gjør vittetligt: at
Hans Jensen
 har anmeldt for mig, at *han* agter her i Landet at søge
 Erhverv ved
Gjenesti
 da *han* som Legitimationsdokumenter har forevist mig
Procebevis 21 April 1887.
 og derhos godtgjort, at *han* *Gjenesti*
 hos *Hans Christian Kellers*
 samt da der iverigt Intet findes til Hindre for, at *han*
 her i Landet ernærer sig ved lovligt Arbeide, saa meddeles
han herved efter *egens* Begjæring nærværende Op-
 holdsbog som Bevislighed for, at *han* er berettiget til at
 tage Ophold her i Landet og søge Arbeide, imod at
han holder sig Lov om Tilhjnet med Fremmede og
 Rejsende m. m. af 15de Mai 1875 efterrettelig.
Amager Politifammer, den 30 April 1887.
Jensen
Politimester

25
4 87

krig mod Danmark. Samtidig forærede han os en kopi, der siden har været til stor gavn for projektet.

LASK-bestyrelsen var også på et spændende besøg på udvandrerkivet i Växjö. Her har man inddateret oplysninger om henved 1 million svenskere, der er udvandret fra midten af 1800-tallet. Af disse emigrerede de 80.000 svenskere til Danmark - heri er ikke medregnet det væsentligt større antal sæsonarbejdere. Desværre bliver LASK's database over svenskere i Københavns Amt ikke til noget i denne omgang, men en sammenkøring af Växjøs udvandrerbaser og en ind-

vandrerbaser fra Københavnsområdet kunne blive et spændende mål for et forskningsprojekt i sig selv.

Det er ikke blot LASK, der interesserer sig for de historiske bånd mellem Sydsverige og Storkøbenhavn. Der er blevet afholdt møder og symposier om emnet på begge sider af Sundet arrangeret af stadsarkiver og universiteter. Her har LASK-medlemmer også deltaget og fået inspiration til projektet. Sidst men ikke mindst har vi selvfølgelig holdt medlemsmøder om projektet, for at »holde hinanden til ilden«, men også mere praktiske ting, såsom at kortlægge, hvilke arkivfunds der

lokalt og centralt kunne støtte projektet, har været behandlet.

Et eksempel på lokalt tiltag

I forbindelse med en universitetsopgave i 1996 undersøgte jeg den svenske indvandring til min arbejdskommune, Tårnby. På forhånd havde jeg en fornemmelse af, at der var tale om en massiv indvandring. Det holdt også stik - i 1901 udgjorde svenskerne f.eks. 10 % af sognets befolkning, et meget højt tal set i relation til resten af amtet.

Der er stadig utrolig mange efterkommere af de svenske indvandrere i kommunen, så jeg gik i gang med at indsamle erindringer og fotos. Det resulterede i en udstilling, en række foredrag og en dansk-svensk viseaften, som så igen har skærpet interessen for det svenske islæt i kommunen. Det giver sig bl.a. udslag i fortsatte afleveringer.

Under bygningen af Øresundsbroen har vores kommune endvidere haft nutidens svenske sæsonarbejdere, brobisserne, boende i en camplejr. Deres hverdag har vi skildret og fulgt på en mindre udstilling.

Deltagende arkiver

Ved opstarten var der stor interesse for projektet i medlemskredsen. Men da realiteterne stod for døren, og arbejdet skulle udføres, måtte mange arkiver melde fra på grund af det daglige arbejdspress.

Nu er der endeligt tilsagn fra ni arkiver. De bidrager med karakteristiske træk fra svensk indvandring og sæsonarbejde i hver deres område.

Undersøgelserne fra arkivet i Tårnby går tilbage til slutningen af 1600-tallet og fortæller om: 1) de første mærkbare resultater af afgivelsen af de danske besiddelser Skåne, Halland

og Blekinge, 2) 1700-tallets svenske sæsonarbejdere og de lokale myndigheders trængsler hermed (desuden belyses et specielt træk ved erhvervsfordelingen, der fortsætter op i 1800-tallet, nemlig de svenske smedes dominans i landsbyerne) og 3) en fortælling om en svensk indvandrer og hans efterslægt, der forblev i Tårnby kommune gennem 200 år.

Ledøje-Smørum har koncentreret sine undersøgelser til 1700- og 1800-tallet. Et af udgangspunkterne bliver sandsynligvis 1808-registreringen af svenskere.

Lyngby-arkivets undersøgelser skal kaste lys over omfanget og sammensætning af den internationale faglærte arbejdskraft i 1800-tallets begyndelse (før industrialiseringen), som vil blive eksemplificeret ved en papirfabrik på Mølleåen og med udblik til de øvrige fabrikker ved Mølleåen.

Også København og Frederiksberg deltager i projektet, hvilket har været meget vigtigt for os, da disse kommuner var centrale omdrejningspunkter for de svenske sæsonarbejdere og indvandrere. Svenskernes første møde med en myndighed fandt ofte sted i København, hvorfra man så eventuelt rejste videre. Så her kunne der findes yderst relevante oversigter over omfanget af svenskere i Københavnsområdet.

Københavns Stadsarkiv laver en undersøgelse af fæsteprotokoller og politiets registerblade 1890-1920 til den fælles publikation. Sandsynligvis kommer der også en spændende artikel om en svensk kvindes skæbne i København på Frederik VI's tid. Det er dog afhængigt af, om kvindens endelige skæbne kan fastslås.

Frederiksberg Stadsarkiv har som det eneste i skrivende stund afleveret det endelige manuskript. Det er blevet til en fyldestgørende belysning af indvandringens størrelse og sammensætningen i årene 1885-1911, her-

under til- og fraflytningsmønstre, erhvervs- og boligforhold samt øvrige sociale forhold for den svenskfødte befolkning på Frederiksberg 1892-1911. Desuden diskuterer artiklen, hvilke faktorer i henholdsvis Sverige og Danmark, der henholdsvis skubbede og lokkede folk til at tage over Øresund i perioden 1892-1911 (de såkaldte push-pull faktorer).

Ballerup-arkivet koncentrerer sine undersøgelser omkring sæsonarbejdere og indvandrere på Ballerupegnen i 1800-tallet med eksempler på indvandrerskæbner.

Herlev undersøger, hvilke områder i Sydsvrige indvandlerne kom fra, mens Høje-Taastrup sammenligner de svenske sæsonarbejdere ud fra tyendeprotokoller fra tre af kommunens sogne. Hvert sogn havde sit eget erhvervsmæssige særpræg. Sengeløse med gårde, gods og fabrik, Høje-Taastrup med gårde, stationsby og teglværk samt Herstedøster, der var et rent landbrugssamfund. Hertil kommer en indvandrers historie fra slutningen af 1800-tallet.

Dragør Lokalarkiv afslutter antologien med bl.a. historien om færgeforbindelsen til Limhamn, der nu må lukke på grund af den faste forbindelse til Sverige. Det er en anden

synsvinkel på svenskere, et had-kærlighedsforhold, der gennem mange år har præget handelen i den lille fiskerby.

Samlet vil disse artikler give en oversigt over den svenske indvandring og det svenske sæsonarbejdes omfang, der går længere tilbage og frem i tiden, end det hidtil har været belyst. Arkivmaterialet bliver afprøvet såvel det centralt som lokalt placerede. Resultaterne bliver spændende at sammenligne med tidligere offentliggjorte.

Konklusion

Vi har savnet en projektkoordinator, og det er en af grundene til, at forløbet har strakt sig over så lang tid.

Men *Over Øresund før broen* har bevist, at det kan lade sig gøre for lokalarkiverne at samarbejde omkring et forskningsprojekt. LASK-bestyrelsen kan nu en anden gang kaste sig ud i et sådant projekt uden større skrupler og med en del erfaringer i baghånden.

Over Øresund før broen er et historisk forskningsprojekt med et emne, der har et fremtidigt perspektiv. Vi håber, I vil tage godt imod det, når det kommer i år 2000.

Profilerne i Broager

af Randi Demuth, Broagerlands Lokalarkiv

I 1996 startede et projekt, som skulle vise sig at få stor betydning for Broagerlands Lokalarkiv. Som det kan være tilfældet med »projekter«, blev det ikke færdigt lige til tiden, men målet blev nået - og resultatet blev flot!

I efteråret 1996 blev lokalarkivet kontaktet af Broager Kommunes Kunstfond. Årsagen var, at Broager Kommune i 1997 kunne fejre 75 års jubilæum, og man ville i den anledning forære sig selv (kommunen) og borgerne en række portrætter af personer, der på den ene eller den anden måde havde haft betydning for udviklingen og hverdagen i Broager Kommune - Profilerne i Broager. Disse profiler (eller små biografier) skulle fortælle om, hvad der var sket i den lille kommune siden 1922. Til at male portræterne engagerede man kunstmaleren Vibeke Fønnesberg, der ikke er barnefødt i kommunen, men som de sidste 10 år har boet i Broager. Lokalarkivet kom ind i billedet som dem, der skulle hjælpe med at skaffe historiske og biografiske oplysninger om profilerne, så der kunne skrives tekst til hvert enkelt portræt.

På adskillige møder mellem arkivfolk og kommunalbestyrelsen blev det diskuteret, hvordan opgaven kunne løses bedst muligt. En overgang var man inde på, at der sammen med portræterne skulle være en båndoptager med oplysninger, så man kunne høre om hver enkelt profil, samtidig med at man så billedet. Denne idé blev dog skrinlagt, da man ikke mente, at man kunne nå at have det hele færdigt til den dag, det egentlige jubilæum blev

markeret. Diskussionerne endte med, at portrættingen blev sat i gang, mens tekstarbejdet blev udskudt.

57 portrætter

I foråret 1997 gik Vibeke Fønnesberg i gang. Ikke færre end 57 profiler i A3-størrelse skulle males af både nulevende og afdøde personer. Vibeke Fønnesberg besøgte de personer, der skulle males, og hørte deres historier.

Skolelærer Christian F. Andresen (1856-1934) var sognerådsformand for Broager i årene 1924-25. Han var en degnetype, der deltog engageret i det offentlige liv (portræt udført af Vibeke Fønnesberg - original i farver).

*Skorstensfejermester
Thomas Jensen (1912-89)
var sognerådsformand
1954-70 og efter kommu-
nesammenlægningen var
han Broagers første borg-
mester i årene 1970-74.
Gennem sit erhverv blev
han i 1940'erne kendt og
populær på Broagerland -
noget der kom ham til
gavn, da han gik ind i
politik som kandidat for
Socialdemokratiet
(portræt udført af Vibeke
Fonnesberg - original
i farve).*

Dette fik hende til at kontakte lokalarkivet, så man kunne lave båndoptagelser med de profiler, der var højt oppe i årene, da der var mange gode historier at hente. Ved hjælp af godt udstyr velvilligt udlånt af Radio Syd kom flere spændende livshistorier på bånd, inden det blev for sent. Til portrætterne af de afdøde profiler var lokalarkivet behjælpelig med billeder og øvrige oplysninger, så kunstneren på den måde kunne lære personen at kende.

Portrættingen tog lang tid - så lang tid, at de ikke blev færdige i 1997, som var kommunens jubilæumsår. Det blev 1999, før portrætterne kunne præsenteres for offentligheden, men inden da kom lokalarkivet så at sige for alvor med i billedet. I januar 1999 blev der truffet en kommunal beslutning om, at der skulle

udgives en bog med portrætterne, og sammen med hvert portræt skulle der være et stykke tekst, som fortalte om personen. Lokalarkivet skulle hjælpe med teksterne - og det skulle gå hurtigt, for materialet skulle være klar til påske. Der blev nærmest arbejdet i døgndrift for at skaffe oplysninger om de 57 personer, og tidsfristen blev med nød og næppe overholdt. Resultatet blev en meget fin bog, hvor hver profil blev portrætteret på et opslag med billede på den ene side og tekst på den anden.

Men ikke nok med det. Vibeke Fonnesberg foreslog, at lokalarkivet skulle lave en udstilling, der sammen med hendes profiler skulle vises i byrådssalen i påsken 1999. Arkivet sprang til og fik lavet en udmærket udstilling, der viste et udsnit af Broager Kommunes 75 års historie i billeder og tekst. Udstillingen gav således et fint supplement til profilerne.

Stor opmærksomhed

Og hvad er der så kommet ud af det hele? For det første har lokalarkivet været med til at løse en spændende opgave, der har været stor og anderledes - og som har givet et nyt og spændende perspektiv på arkivarbejdet. Der er blevet indsamlet en række interviews med fremtrædende personligheder fra Broager og Broagerland - og det er ikke kun politikere, men folk der gennem et langt liv har gjort en indsats for lokalsamfundet. Det er kulturpersoner, idrætsledere, institutionsledere, erhvervsfolk. Mennesker, der gennem deres indsats har gjort Broager Kommune til det, den er i dag. Blandt Broager-profilerne er f.eks. Heine Gas, der åbnede forretning i Broager i 1946 og siden har været et kendt ansigt i byen. Han driver stadig forretningen, selv om han er blevet 84 år. Nu har Heine Gas - der også hedder Heinrich Jacobsen - fået sit portræt op at hænge på væggen i byrådssalen sammen med

56 andre portrætter af personer, der har sat deres præg på Broager i 75 år.

For det andet har opgaven været så speciel, at den har haft pressens bevågenhed fra start til slut. Der er løbende blevet skrevet om projekt, om kunstneren, om de portrætterede - ikke mindst i forbindelse med åbningen af udstillingen på rådhuset var der massiv presse-dækning. Hver dag i påsken var der tekster og billeder i den lokale avis. Også TV Syd har vist indslag om projektet. På den måde har arkivet fået megen positiv omtale. Efterfølgende har pressen henvendt sig til lokalarkivet om oplysninger om andre sager - noget, arkivet ikke tidligere har været brugt til. Det kan tolkes som et bevis på, at lokalarkivet har fået en plads i bevidstheden som et godt og pålideligt sted at henvende sig, når der er brug for historiske oplysninger.

Profilerne kan enten ses i bogen *Broager Profiler 1922-1997*, udgivet af Broagerlands Kunstfond, eller på Internet på Broager Kommunes hjemmeside på www.broager.dk.

Amatørarkæolog Andreas Petersen (1902-88) var arbejdsmand på flere teglværker, men adskilte sig fra andre arbejdere ved sin glødende interesse for de gamle Broagerlandbeboere. Han var medstifter af Lokalhistorisk Forening for Broagerland i 1979 (portræt udført af Vibeke Fønnesberg - original i farver).

Film og lokalhistorie - en form for samtidsdokumentation

af Kaj Ludvigsen og Hans Ivar Bentsen, Lokalhistorisk Arkiv Rødby

Lokalarkivet i Rødby har i flere år arbejdet med videofilm som både en mulighed for formidling og samtidsdokumentation. Filmmediet åbner nye muligheder. Her fortæller filmenes bagmænd om deres erfaringer.

Mange af landets lokalarkiver ligger inde med gamle filmstrimler. Disse film kan ofte være af meget svingende kvalitet, men alligevel er de gode til at formidle lokalhistorie. Derfor bliver filmstumperne gerne fundet frem, så de kan vises ved forskellige lejligheder som f.eks. udstillinger, filmaftener og medlemsmøder.

Der er gerne tale om sporadiske filmklip fra store og små begivenheder i lokalområdet. Fælles for disse filmklip er, at de mere fortæller små »billedhistorier« end selve begivenhederne og deres baggrund.

På Lokalhistorisk Arkiv Rødby har vi igen de sidste fem år produceret en anden type »historiske videofilm«, nemlig egentlige »reportagefilm«, der består af interviews, debatter, optagelser på historiske steder, dramadokumentariske optagelser osv. Arkivet har indtil nu produceret 10 sådanne videofilm, der indholdsmæssigt og emnemæssigt spænder meget vidt.

Video er et spændende og sjovt medie at »lege« med. Men det er meget mere end det. Der er mindst tre gode grunde til, at lokalarkivet er gået ind i arbejdet med disse videofilm, nemlig indsamling af nyt materiale (interviews), samtidsdokumentation samt formidling og synliggørelse af arkivet. Når

arkivet producerer en video, bliver der gerne optaget en række interviews. Vi får gennem interviews bevaret nogle spændende sider af hverdagslivet - og der findes jo mange, der kan fortælle gode historier, som lokalarkivet samtidig får dækket billedmæssigt. I en video som vores Rødby-film, hvor vi har forsøgt at give en skildring af Rødby by i dag, er der i højere grad tale om en slags samtidsdokumentation. Gennem videokameraet har vi fastholdt byens udseende, som det var i slutningen af 1990'erne. Endelig kan man i dag med de tekniske muligheder, der er til stede, fremstille særdeles gode film, som lokalarkivet kan bruge som blikfang.

En film bliver til

Skabelsen af en videofilm er et teamwork. I vores tilfælde består medarbejderstaben af fire personer, nemlig 1) en idémand og producent, der også fungerer som interviewer, 2) en sammenskriver af drejebog og oversigter, 3) en kamerafører, der sammen med lydteknikeren opstiller apparaturet, og 4) en lydtekniker, der samtidig foretager sminkningen, når de enkelte personer »er på«.

Forud for optagelser må vi lave et grundigt researcharbejde. Det er bl.a. producentens opgave at forberede interviewet, så han har lavet en række spørgsmål på forhånd. I forbindelse med optagelserne filmer kameraemanden de dækbilleder, der underbygger historien. Det er vigtigt, at han hele tiden kon-

Filmholdet på arbejde i forbindelse med optagelserne til Rødby-filmen i maj 1998 (Lokalhistorisk Arkiv Rødby).

trollerer i monitoren, at billederne er gode, så man undgår at skulle tage dem om senere.

Når alle optagelserne er i kassen, begynder den egentlige redigering, der nu om dage foregår digitalt, hvilket giver et forbavsende godt resultat. Til sidst bliver der lagt musik og speak på, og filmen er en færdig helhed.

Brug af kamera m.v.

Nu kan arkivet begynde sin videoproduktion på mange forskellige stadier. Det vigtigste er, at der ud af et kamera kommer klare og tydelige billeder, og at der er harmoni mellem billeder og lyd.

En optagelse kan foretages med et bærbart kamera og i nogle tilfælde blive godt, hvis kameraføreren er dygtig nok og særdeles øvet. Det bedste er dog - i de fleste tilfælde - at fotografere på stativ. Selvfølgelig er meget også bestemt af et godt kamera, men her spiller

indkøbspris ind - og hvor meget vil lokalarkivet vægte filmen som formidlingsfaktor.

Skal lokalarkivet lave noget godt, kræver det i hvert fald et godt solidt kamera og et ordentligt lydanlæg med mikrofon - enten på stang eller bærbart på brystet. Håndmikrofon anvendes sjældent. En monitor er nyttig for straks at erkyndige sig om optagelsens kvalitet.

Vores erfaring fortæller os, at det ikke er klogt at filme en masse meter, hvoraf det meste skal klippes væk, det giver selve redigeringen store problemer. Indlægning af musik og tale foregår først, når filmen er færdigredigeret.

Der anbefales så lidt musik som muligt, og her skal man i øvrigt være opmærksom på copyright o.lign., der kan bringe ubehagelige overraskelser, hvis videofilmen skal sælges eller vises offentligt. Indtalingen af speaken skal være kort og præcis - og helst ikke i

Under optagelse af novellefilmen »Trøjens vej« - en dundrende fiasko. Drengen Kim Bentso spillede Oscar, en oprørsk knægt i Rødby i 1925 (fot. Jan Knudsen).

oplæsningsform. Endelig er det vigtigt, at billeder og indtaling nøje svarer til hinanden. Når man er kommet så langt, fanger bordet.

Når filmen er færdig som masterbånd, kan den kopieres. Hvis der kun skal trækkes et eksemplar, er det en dyr løsning. Derfor har vi på Lokalthistorisk Arkiv Rødby valgt at lave vores film som salgsvideoer. Nogen indbringende forretning har det ikke været, men det har dækket en del af produktionsomkostningerne. Hver gang vi har sat en video til salg, har vi først været i kontakt med den stedlige avis eller regionalradio, der gerne har bragt en reportage om vores arbejde og om videoen. På den måde har folk på egnen virkelig fået indtryk af, hvad der foregår. Erfaringsmæssigt har vi solgt i omegnen af 100 videoer hver gang - nogle gange mange flere.

Arkivets produktion

Lokalthistorisk Arkiv Rødby har indtil nu produceret 10 sådanne videofilm, der alle er blevet til i samarbejde med KL kulturfilm - et lille lokalt produktionsselskab, som drives på frivillig basis. Hver film varer mellem 20 og 50 minutter, hvilket vi har skønnet er et passende tidsrum.

Lokalthistorisk Arkiv Rødby har lavet følgende film:

Novellefilm: Trøjens vej (30 min.)

Reportagefilm: Virksomheder omkring en havn (50 min.)

Statshusmænd: En film om trivsel, flid og nøjsomhed (30 min.)

5 små havne på Lolland (30 min.)

Vi mødes i kirken:
En film om kirker og kirkeliv i Lolland-Falsters Stift (30 min.)

Falster rundt i ord og billeder (50 min.)

Rødbyfilmen (45 min.)

Diget: En film om det lollandske havdige (30 min.)

To små øer midt i Danmark:
En film om Hjortholm ved Samsø (22 min.)

Landsbytræf: Forskellige opfattelser af landsbyens fremtid (40 min.)

De første fem år med videofilm har givet blod på tanden, og nye projekter er på vej. Det er i princippet kun fantasien, der sætter grænser. Nye projekter kunne f.eks. være:

1. Sognet i kommunen (en billedkavalkade med forskellige personers fortælling, f.eks. gamle sognerådsmedlemmer).
2. Landsbyens spændende bygningshistorie (udflytning af gårde, de tilbageblevne tomter og deres bebyggelse).
3. Hvad voldgrave og slotte kan fortælle.
4. En dag i skolen (med inddragelse af inspektøren, lærerne og elever).
5. Turist på min egen egn (seværdigheder i by og land fortalt af forskellige personer) osv. osv.

Økonomi

Det er svært at sætte tal på, hvad det koster Lokalthistorisk Arkiv Rødby at producere en videofilm. De fleste omkostninger er selvfølgelig arbejdstiden, der for eksempelvis Rødby-filmen lå på skønsmæssigt 100 timer til selve produktionen for fire-fem personer. Disse timer skal heldigvis ikke gøres op i kroner og øre. Derudover var der forskellige materialeudgifter til masterbånd, lys, ekstra mikrofoner samt afskrivning på kamera og redigeringsudstyr. Der blev også betalt et mindre honorar til en sminkøse og et par »skuespillere« foruden telefon og porto. I alt ca. 6.000 kr.

Hvis arkivet sælger en videokopi til 150 kr., så går der 40 kr. til båndet og 15 kr. til kopieringen. De resterende 95 kr. skal så dække de resterende omkostninger. Både udgifter og indtægter er så små, at der ikke skal aflægges momsregnskab.

Af den første film, som arkivet producerede, blev der kun lavet 18 kopier - hverken fil-

men eller resultatet blev nogen succes. I næste forsøg gik det bedre, idet vi fik solgt 160 videoer, og denne opmuntring gav straks mere blod på tanden.

Og flere af vores salgsvideoer er solgt i 50-120 eksemplarer. Dertil kommer så, at vi med ledsagende foredrag har været ude i rigtig mange foreninger.

Fra filmen »5 små havne på Lolland«. Der ligger stadig enkelte småkuttere i Sandager Havn på Sydlolland (fot. Hans Ivar Bentsen, Lokalthistorisk Arkiv Rødby).

Lokalhistorie i sort/hvid og farve

- hvordan 150 års lokalhistorie kom på levende billeder gennem et spændende og hektisk forløb

af Hanne Arent, Silkeborg Lokalhistoriske Arkiv

Lokalarkiverne opbevarer også levende billeder. I 1997 lå der i alt ca. 13.000 forskellige filmenheder, såsom 8 mm, 16 mm og videofilm på de danske lokalarkiver. I Silkeborg har arkivet på baggrund af dets gamle film lavet en salgsvideo om byens historie.

At skabe en lokalhistorisk film er at løbe et sandt forhindringsløb mellem tidsplaner, der ikke holder, budgetter, der vælter, og uforudsete problemer, der kommer på de mest ubehagelige tidspunkter.

At skabe en lokalhistorisk film er at kaste sig ud i et projekt, der er helt uoverskueligt, og som egentlig er vanvittigt. Alligevel kan det i høj grad anbefales. For det er utroligt spændende med hektiske og sjove dage, der giver en masse oplevelser og nye erfaringer. Og bagefter, når man sidder med det færdige produkt og fornemmer den store interesse, så er man ikke i tvivl: Vi ville ikke have undværet det!

Det hele begyndte med, at jeg udtalte mig til den lokale avis. Det viste sig at sætte noget i gang, som jeg ikke i min vildeste fantasi havde forestillet mig. På Lokalhistorisk Arkivs vegne sagde jeg til *Midtjyllands Avis* i december 1993, at det ville være spændende at få produceret en film om Silkeborg i dag i anledning af byens 150-års jubilæum i 1996. Morten Steffensen, der er leder af Medieværkstedet på Silkeborg Produktionshøjskole, ringede og sagde, at det lød spændende, og Medieværk-

stedet ville gerne deltage i et projekt i samarbejde med arkivet. Vi drøftede forskellige muligheder for et filmprojekt, holdt møder med folk, der på forskellig vis havde forstand på filmproduktion m.m. En ansøgning til kommunens jubilæumskomité om støtte til projektet blev sendt, men desværre afslået. Det betød, at det projekt, vi egentlig havde forestillet os, ikke blev til noget.

Lokalhistorie og idealisme

Vi var en gruppe på seks personer med forskellige forudsætninger, der gerne ville arbejde sammen om en lokalhistorisk film - på en eller anden måde. Den store indsamling af film i Ringkøbing og Viborg amter i 1992, *Gamle film på ny*, gav mig ideen. Jeg havde længe gerne villet gøre noget tilsvarende i Silkeborg, da jeg var - og er - overbevist om, at mange private småfilm står i fare for at blive smidt ud. Nu var muligheden her. Hurtigt blev vi enige om, at vi ved at indsamle småfilm fra private, virksomheder og andre nok ville få et filmisk grundmateriale, som kunne danne grundlag for en film om Silkeborgs historie gennem 150 år. Vi havde en tekstforfatter, en filmtekniker, en drejebogsforfatter og en videoproducent, samt arkivets personale, materialer, ønsker og erfaringer.

I tre måneder, fra oktober til december 1994, kørte arkivet en kampagne for at få primært private til at aflevere deres småfilm

Hovedparten af de involverede i Silkeborg-filmen samlet til den første fællesfremvisning (Jens Anker Tvedebrink fot.).

til Lokalhistorisk Arkiv. Vi udsendte en pressemeldelse, fik avisen og lokalradioen til at omtale projektet, havde en præsentationsvideo kørende uafbrudt i bibliotekets udlån, så man kunne se, hvordan en aflevering foregik, *Århus Stiftstidende* skrev en artikel om arkivet og projektet, lokale tidsskrifter fik tilsendt et lille opråb, som flere af dem bragte, ligesom nogle af de store virksomheder i deres personaleblade bragte en opfordring til læserne: *Lad Lokalhistorisk Arkiv bevare dine film for eftertiden.*

Det, vi tilbød, var at gemme filmene og overspille dem til videobånd (VHS) i to eksemplarer: et til aflevereren og et til arkivet. Giveren underskrev et gavebrev, der gav arkivet tilladelse til at bruge filmen til lokalhistoriske formål. Det er vigtigt at have det formelle i orden, så det ikke giver problemer senere. Vi opfordrede også folk, der ikke ville af med deres film, til at meddele os, hvad de havde, så vi eventuelt senere kunne låne dem til overspilning til arkivet. Det benyttede

de vi os af i nogle tilfælde. I pressen præciserede vi, hvad materialet skulle bruges til, og at vi var interesseret i film med tilknytning til Silkeborg og egnen her omkring samt optagelser af festlige begivenheder såvel som dagligdagen på alle årstider. Vi var spændt på, om det udelukkende ville blive familiefilm fra jul og fødselsdage, (der også kan fortælle historie), folk ville aflevere. Men det var det ikke. Selvfølgelig var den tekniske kvalitet og indholdet meget forskelligt, men der var gode klip imellem.

Vi oplevede mange positive tilkendegivelser fra folk, der ikke havde set deres film i årevis, ikke havde noget fremvisningsapparat, havde arvet filmene og ikke anede, hvad der var på spolerne osv. De var meget glade for en videokopi, og vi sikrede på denne måde, at filmene blev gemt for eftertiden, og at ejerne fik mulighed for at (gen)se dem. Der blev opstillet et gennemsynsbord til 8 mm smalfilm på arkivet, så folk havde mulighed for at gennemse de film, de afleverede.

Da indsamlingen af smalfilm sluttede, havde arkivet modtaget ca. 500 spoler af forskellig længde, i alt ca. 35 timer, med optagelser fra 1930'erne til 1980'erne. Et resultat, som vi var meget tilfredse med.

I november 1994 afholdt kommunen et arrangement som optakt og inspiration til planlægningen af det forestående jubilæumsår 1996. Her skulle filmen *Byen ved de strømmende vande* bl.a. vises. Filmen er fra 1946 og produceret i anledning af byens 100 års jubilæum. Jeg fortalte i den forbindelse om levende billeder og de professionelle film om Silkeborg, der eksisterer. Samtidig benyttede jeg lejligheden til at fortælle om arkivets kampagne for indsamling af smalfilm, der netop var i gang på dette tidspunkt.

Da videoen En by i blå og grønt blev præsenteret, fik den stor mediebevågenhed. Bl.a. bragte ugebladet Ude og Hjemme en lille notits sammen med dette foto, der viser to af bagmændene til filmen, nemlig Hanne Arent, Silkeborg Lokalhistoriske Arkiv, og filmens tekstforfatter, journalist Kurt Balle Jensen (Jørgen Ploug Larsen fot.).

Der var stor interesse for projektet blandt dem, der afleverede film. Derfor besluttede vi efter kampagnen at afholde en forevisning på biblioteket med smagsprøver på de film, vi havde modtaget, og som var overspillet til video. Det blev til to forevisninger med i alt 100 interesserede seere. Jeg orienterede om projektet og kommenterede klippene undervejs. Samtidig gav vi i yderligere 14 dage mulighed for at modtage en gratis videokopi ved aflevering af film til arkivet.

Det er af stor betydning at få god og megen presseomtale, gerne i et større område, da folk jo også flytter med deres film, og måske er det lige den film, der er endt i Vendsyssel, som er interessant i Silkeborg.

Ildsjæle og kolde kontanter

Projektgruppen, der bestod af arbejdssomme, interesserede og idealistiske mennesker, besluttede nu at gå i gang med at planlægge projektet mere præcist. Mange personer kom undervejs til at deltage i det store arbejde, der begyndte. Og havde det ikke været for den store opbakning og som oftest gratis hjælp fra interesserede, havde det været umuligt at gennemføre. Mange af os havde også det daglige arbejde at passe. Resultatet af de fælles anstrengelser blev videofilmene *En by i blå og grønt*, *Silkeborg - byen og dens borgere gennem 150 år*, der desuden rummede en lille film til sidst med videooptagelser fra nogle af de mange arrangementer i forbindelse med byens 150-års jubilæum i 1996.

Kort fortalt blev der i den kommende tid skrevet et manuskript, som fortalte byens historie gennem 150 år. I gruppen var der enighed om, at det *ikke* skulle være en turistfilm og ej heller en debatfilm, men en historisk film, der viste tendenser i byens udvikling. Der blev

også udarbejdet et lille hæfte om projektet, der fortalte om ideen, hvem der stod bag, og at produktionsomkostningerne ville være i alt 199.825 kroner. Det var positivt, at bl.a. skoleforvaltningen og museet havde skrevet støtteerklæringer til projektet. Pengene havde vi ikke, så vi gik i gang med at søge sponsorer. Silkeborg Kommune gav 30.000 kroner til »gennemførelse af en videoproduktion baseret på en allerede gennemført indsamling af private personers smalfilm«. Hæftet om projektet blev sammen med en ansøgning om økonomisk støtte sendt til 91 fonde m.v. Så kom det spændende: ville det lykkes at skaffe de mange penge? Vi fik positivt svar fra 14 sponsorer m.m. Det gav i alt 193.500 kroner - bl.a. støttede Kulturfonden med 30.000 kroner, og hertil kom en underskudsgaranti fra kommunen på 20.000 kroner. Hvordan det gik med den, oplyses senere. Disse penge gav ekstra blod på tanden.

Alt blev registreret

Vi mente nu, at grundlaget for at gå i gang med det praktiske arbejde var i orden. Der blev udarbejdet en tidsplan - som vi dog ikke kunne holde, da en masse uforudsete ting dukkede op. Bl.a. fik Produktionshøjskolen mulighed for at anskaffe digitalt redigeringsudstyr, men leveringen lod vente på sig. De indkomne film skulle gennemses og registreres, og det tog længere tid end beregnet. Registreringen foregik i en database, som viste sig god - og helt nødvendig - til formålet. Vi valgte en database (File Maker Pro), som arkivet havde i forvejen. Hvis vi, som mange andre arkiver har, havde haft databasen Arkibas, var den blevet brugt til registrering af filmene.

Alle smalfilm var overspillet til VHS-bånd, som blev arkivets arbejdsseksemplar.

Det var disse bånd, der blev registreret med tællerangivelse, så de brugbare klip kunne findes. Vi vidste jo, hvad materialet skulle bruges til, og var derfor ved registreringen opmærksom på at få de oplysninger gjort søgbare, som måske kunne bruges. Samtidig blev den tekniske kvalitet noteret, da det indkomne materiale som nævnt svingede i kvalitet. Drejebogen blev udarbejdet; det foregik ud fra det givne manuskript. Vi var opmærksomme på, at det måske ville være lettere at lave en film ud fra de »gode« klip, men det var jo byens historie, vi ville illustrere, og derfor holdt vi fast ved den »bagvendte« metode.

Digitale dage

De udvalgte klip blev overspillet til digitale videobånd (DVcam), hvor kvaliteten i forhold til det indleverede materiale ikke ville blive forringet. Det var et meget stort arbejde at overspille disse klip, da originalfilmene

Masser af private filmoptagelser og still-billeder blev brugt i filmen. Her kaldes gamle billeder frem på skærmen for at tjekke, om de kan indpasses i filmen (Leif Tychsen fot.).

selvfølgelig skulle findes frem, hvorefter de enkelte, ønskede klip skulle genfindes og overspilles. En registrering af de enkelte digitalbånd var nødvendig, så selve filmredigeringen kunne foregå på Produktionshøjskolen.

Mange nyoptagelser skulle tages. Bl.a. var der et ønske om at gøre vand til et gennemgående element i filmen, så hvor mange meter film med »vand«, der ligger på video, er uførtalt. Til illustration af jubilæumsåret blev optaget 12 timers video - men den endelige film herom er kun på ca. 15 minutter.

Samtidig med dette arbejde gik jeg i gang med at finde stillfotos bl.a. til de sekvenser, som vi ikke havde levende billeder til. Disse fotos skulle også overføres til digitalbånd og indgå i redigeringen sideløbende med filmbåndene. Det er muligt med video at zoome og optage detaljer i stillfotos, så det er et godt supplement, og det virker bedre i filmen, end jeg havde troet. Avisen skrev ved præsentationen: »resultatet er en meget fiks kombination af stillfotos og levende film ...«.

Selve redigeringen foregik som pc-baseret harddiskredigering (speed-razor). Det var overraskende positivt, hvor god kvaliteten og mulighederne var ved denne type redigering. Hvis materialet skulle have været redigeret på traditionel vis, havde det været en (næsten) umulig opgave.

Arbejdet var et led i undervisningen på Produktionshøjskolen. Den tekniske kvalitet på videofilmen ville blive den, som Produktionshøjskolen kunne klare med de ressourcer og det udstyr, der var, og det var redaktionsgruppen indforstået med. Et helt igennem professionelt produkt ville vi ikke have kunnet skaffe penge til. Det er vigtigt at drøfte og afklare ambitionsniveauet i et sådant projekt.

Kontrakt og klare aftaler

Der er meget, der skal besluttes løbende, bl.a. speak og musik, videoen skal kopieres, men i hvor mange eksemplarer? Kassetter skal indkøbes, omslag skal udformes, hvad skal filmen hedde, hvordan skal den distribueres, hvad med underskud/overskud osv.? Der er nok at tage stilling til. Med hensyn til eksemplartal overvejede vi meget og blev enige om 1.000 eksemplarer, for den ville jo ikke blive uaktuel! Et salg på 500 eksemplarer ville få regnskabet til at balancere. Det viste sig, at vi nåede op på at få produceret - og næsten solgt - 3.100 eksemplarer. Jeg tror, denne efterspørgsel tydeligt viser, hvilken interesse der er for lokalhistorie - også i levende billeder. Så der ligger tilmed indtjeningsmuligheder for arkiverne her.

Det er en god idé at udforme en skriftlig kontrakt med alle implicerede. Især er det vigtigt for de parter, som redaktionsgruppen laver eksterne aftaler med. Mundtlige aftaler viser sig desværre ikke altid at være tilstrækkelige. Der bør sammenstrikkes helt klare retningslinier for ophavsretten til produktet. Det gælder også, hvor stort eksemplartal aftalen gælder, samt hvordan et eventuelt underskud eller overskud fordeles. En præcis skriftlig aftale sandsynliggør, at man undgår problemer i den retning senere.

Modtagelse og hektiske dage

Vi havde besluttet at filmen skulle ud til julehandelen 1997. Alle erfaringer viser, at lokalhistoriske publikationer er populære julegaver, og det viste sig også i dette tilfælde. Det betød arbejde i døgndrift og på skiftehold til sidst. Men det lykkedes!

Vi havde inviteret den lokale presse til forpremiere på filmen, og det gav en fyldig arti-

kel i den lokale avis, fin omtale i ugeavisen samt interview i lokalradioen. Vi sendte en pressemeddelelse til store og små aviser, og den blev bragt flere steder. Der var en utrolig pressedækning i hele forløbet fra 1994 til 1997, hvor der blev skrevet om indsamlingen, hvordan den forløb, om videofilmen og ideen samt personerne bag, at nu var pengene der, om et besøg på Produktionshøjskolen, der viste produktionen, og endelig den længe ventede overskrift - på forsiden: *Silkeborg-filmen er klar*. Og det var en god historie - også på forsiden - at de 1.000 første eksemplarer blev udsolgt på et døgn. Det blev fulgt op med en notits om, at folk kunne tage det roligt, der ville komme flere, så julehandelen kunne dækkes. Det blev nævnt i enkelte af de landsdækkende aviser, at videoen var kommet, og det gav os telefonisk respons. Selv i *Ude og Hjemme* kom vi! TV2 Østjylland mødte op, interviewede mig om projektet og viste klip fra videoen i nyhedsudsendelsen. Aldrig har arkivet fået mere medieomtale!

Vi forsøgte at gå utraditionelle veje i distributionen. Der blev sendt en meddelelse til Silkeborg Handelsstandsforenings og Cityforeningens medlemmer, som gav forretningerne mulighed for at købe minimum fem videoer à 120 kroner (til salg for fast pris 150 kroner). Ligeledes blev der sendt ud til servicestationer og døgnkiosker. Det viste sig at være en god idé. Der blev bragt film ud til mange for os utraditionelle salgssteder, som genbestilte flere gange. Men boghandlerne var dog de største aftagere. Det var hektiske dage, for ordrerne skulle ekspederes omgående. Der var udarbejdet specielle bestillingssedler, hvorpå der blev kvitteret for modtagelsen. Senere blev der sendt regning ud efter disse kvitteringer.

Der er kommet reaktioner fra hele landet. Langt de fleste har været positive. Vi har til-

med modtaget breve og telefonopringninger, der fortæller, at seerne har været glade for at se eller gense det Silkeborg, som var engang, og Silkeborg i dag. De negative er oftest gået på »småting«, som vi i projektgruppen havde accepteret/havde måttet acceptere.

Den vigtige økonomi

Produktionsomkostningerne lød oprindeligt på 199.825 kroner. Senere måtte vi revidere budgettet. Det var især udgifterne til rettigheder og TV-materialer, der måtte ændres på. Alt det praktiske med at føre regnskabet blev varetaget af bibliotekets administration.

Sponsorindtægterne lød på 193.500 kroner, så vi håbede på ca. 500 solgte eksemplarer til 150 kroner stykket incl. moms. Så ville regnskabet næsten balancere. Som nævnt blev det til væsentligt mere, og det var en stor, positiv overraskelse. Det gode salg betød selvfølgelig, at der *ikke* blev brug for kommunens underskudsgaranti.

Jonas Hoffmann og Morten Steffensen i færd med at sammenklippe og redigere de mange filmklip og still-billeder sammen til én film (Leif Tychsen fot.).

En by i blå og grønt

Silkeborg
- byen og dens
borgere
gennem
150 år

Redaktion og
tilrettelæggelse:
Hanne Arent
Morten Steffensen
Sigurd Bune

Manuskript:
Kurt Balle Jensen

Konsulent:
Annemarie Elvø

Teknik:
Bent Frederiksen
Morten Steffensen
Jonas Hoffmann
Lars Skjellerup

Musik:
Jan Bruun Rasmussen

Producent:
Lokalhistorisk Arkiv
og Silkeborg
Produktionshøjskole

Distribution:
Silkeborg Bibliotek

© Silkeborg Biblioteks
Forlag 1997.

Spilletid ca. 55 + 20 min.

ISBN 87-88600 21-1

EKSTRA:
Glimt fra jubilæumsåret
1996

Omslag:
Foto: Niels T. Søndergaard
Layout: Peter Ludahl
Tryk: Silkeborg Bogtryk

En by i blå og grønt

Silkeborg
- byen og dens borgere
gennem 150 år

Omslaget til Silkeborg-
filmen (Niels T.
Søndergaard fot.).

Hårdt arbejde og sjove dage

Filmprojektet gav både lange og sjove dage. For arkivet betød det nyt, spændende materiale og masser af arbejde, men det gav også gode sidegevinster. Det gav megen PR, også i bredere forstand med mange kontakter til lokale personer og forretningsfolk, som arkivet normalt ikke har kontakt til. Vi fik i

hele forløbet en utrolig, lokal opbakning til projektet. Bl.a. skrev den lokale avis jævnligt om projektet og den lokale handelsstandsforening gav økonomisk støtte i form af 25.000 kroner.

Undervejs i projektet blev arkivet - i trykte kilder og ved oplysninger fra interesserede - gjort opmærksom på film, også nogle som vi ikke kendte. Bl.a. fik vi en oplysning om, at

der i spillefilmen *Sol over Danmark* er et klip fra en køretur i Silkeborg. Det klip fik vi til-ladelse til at bruge. *Midtjyllands Avis* efterlyste gerne de film, som vi manglede oplysninger om. Undertiden gav det respons, mens efterlysningen af andre stadig ikke har ført til noget resultat.

En film, som meget gerne må dukke op, er Månsson-filmen om Silkeborg fra 1935. Under indsamlingen af smalfilm blev der afleveret fire små virksomhedsfilm og en privatfilm, der alle var produceret af Månsson i årene 1934-35. De lokale aviser omtalte i disse år ofte Månssons filmprojekt og nævnte, at han filmede virksomheder, gadebilleder, byen set fra kirketårnet, torvedag m.m.

En af arkivets medarbejdere gjorde et stort arbejde for at samle oplysninger om denne Månsson og prøvede at opspore hans Silkeborg-film. Det lykkedes at finde en del oplysninger om Månsson og hans film. Vi ved f.eks., at Silkeborg Kommune ikke var interesseret i at købe Månssons film af dødsboet! Denne filmfotograf Månsson omtales ofte uden fornavn. I Ochsners bog *Fotografer i og fra Danmark til og med år 1920* står opført en presse- og teaterfotograf Walther Månsson (1876-1962), der var ansat hos *Berlingske Tidende*. Men hos *Berlingske Tidende* oplyste man, at Månsson var født i 1901 og døde i 1962.

I Ochsners bog optræder endnu en Månsson, nemlig pressefotograf Walfried Månsson, der var far til Walther Månsson. Det er formentlig Walfried Månsson, der har optaget Silkeborg-filmen, ligesom han har optaget film i Hobro og Randers. *Silkeborg Avis* bragte i december 1934 en artikel af Månsson, som opholdt sig i byen og her viste Randers-filmen i Kino for byrådet og pressen. Artiklen, der havde overskriften: *Et*

20 års minde - da det lykkedes mig at fotografere de tre konger i Malmø, dokumenterer at det må være Walfried Månsson, der er byfotografen, da sønnen i 1914 kun var 13 år! Walfried Månsson var således ikke alene en af de første danske pressefotografer, men også en af de første professionelle smalfilmfotografer.

Og hvad kan man så lære af det?

Det er spændende at samarbejde med personer med en helt anden faglig baggrund end ens egen. Det er en god læreproces såvel på det faglige som det personlige plan. Der er også spænding undervejs i forløbet! Der opstår helt sikkert mange uforudsete problemer/opgaver undervejs. Flere gange følte vi os underlagt Murphys lov: alt, hvad der kan gå galt, går galt. Det kræver mange ressourcer, og det er godt på forhånd at overveje, hvor mange man kan bruge på projektet. Man vil garanteret komme til at bruge mange flere! Gå alligevel i gang!

Jeg mener, det er vigtigt, at arkiverne er opmærksomme på det spændende materiale, som smalfilm er. Man behøver absolut ikke lave et stort projekt, som det vi gik i gang med. Det er forholdsvis enkelt at låne folks smalfilm, overspille dem til gode videobånd og gemme disse på arkivet. Det er bedre end slet ikke at have materialet. Det bedste vil være, hvis det er muligt, at folk ved at aflevere deres smalfilm til arkivet får en videokopi som tak. Vores erfaring er, som nævnt, at mange hellere vil have en videokopi end originalfilmen. Økonomien i disse modeller er overkommelig for de fleste.

Hvad arkivet vil bruge materialet til, bestemmer man selv. Men det vil betyde, at filmene ikke går tabt, og de levende billeder er et værdifuldt, kulturhistorisk kildemateriale.

Tilblivelsen af Silkeborg-filmen fik stor presse-dækning. Her er et lille udpluk af de mange avisartikler, der var med til at profilere arkivet.

200.000 kroner til filmen om Silkeborg

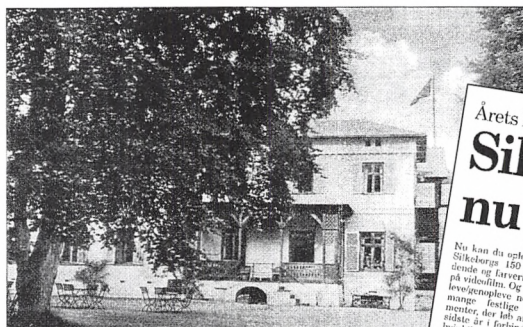
Støtte fra fonde, virksomheder og Silkeborg Kommune. Premiere til efteråret 1997

Silkeborgs 150 års historie skal skildres på levende billeder. Med i alt omkring 200.000 kroner fra kommunen og en række fonde og virksomheder, er der nu skabt økonomisk grundlag for filmprojektet.

Og der er materiale nok at se af mange private fortællere og arkivbøger har afleveret omkring 500 filmoplysninger på ca. 35 timers filmoptagelser til Lokalhistorisk Arkiv, og derudover er alle de film om Silkeborg, som Lokalhistorisk Arkiv har købt ind til, blevet registreret. Sammen med en række nyoptagelser, blandt andet fra jubelansættelser, skal det redigeres sammen til beretningen om Silkeborg.

40 minutter

Filmen forventes at blive på ca. 40 minutter med premiere efteråret 1997. Og en af ambitionerne er, at filmen ikke blot skal kunne benyttes af foreninger og til undervisning, den skal også stå i så mange private hjem som muligt. Derfor skal den

Silkeborg Båd - Hovedbygningen

derholdende film, der findes ind til byens sjæl.

Registrering på edb

Projektgruppen bag filmen består af leder af Lokalhistorisk Arkiv, Hanne Arent, Morten Steffensen, der er leder af mediefondens

på en række produktioner. Manuskriptet skrives af journalisten Kurt Bulle Jensen, og drejebogen udfærdiges af Annet Marie Elv.

Morten Steffensen er ansvarlig for det tekniske, mens Sigurd Bune står for den omfattende arbejde med sønneme og registrering af materialet. Han har indtænkt produceret af Amtscentralen og filmmedarbejder på søns. I registreringerne har fået god hjælp af Christensen, der har været de mange data, indtækket nu har ført

ring af levende billeder om Silkeborg. Vi ved indledt, at der er optaget film og omkring Silkeborg, som vi ikke har kunnet finde frem til. Så selv om vi har meget materiale at arbejde med, er der stadig huller, som vi gerne vil have hjælp til at få udfyldt, siger Hanne Arent.

Blandt perlerne er turistfilmen fra 1937. Filmen blev optaget som stumfilm og siden forsynet med et lydspor. Det ved vi fra Silkeborg Avis, der den 22. maj 1937 havde en snak med lærer Nord fra turistbureauet. Han nævner i

ter me liv et af

Flere tusinde arbejdet, men gennemført af 17 mennesker ligger forud for det her har fået tillid. »Du ly i spole gamle og nyere film med cirka 35 timers optagelser, mager af fotografier og senere videooptagelser er ret med til en film af cirka 55 minutters varighed. Så der ligger snildt sagt et hektisk arbejde

Historisk film

Initiativet til filmen er taget af lederen af Lokalhistorisk Arkiv, Hanne Arent, og mange private og virksom-

No kan du se nogle glimt af Silkeborgs 150 års historie og lavrige historie på videofilm. Og i ulig optagelse af nogle af de mentorer, der ledt af staden byudviklet.

heder har bidraget med gamle filmklip, men de fleste stiftelser stammer fra Lokalhistorisk Arkiv.

Film om Silkeborg er en turistfilm eller en debutfilm. Det er en historisk byens udvikling, som det kan ikke blive på 55 minutter.

Måske vil du høre om historiske perler fra byens fortid, hvor man går tilbage til starten i damplokomotiv på Silkeborg Station, arbejde på virksomheder i tredværsbyhøvet gennem lidere, under krigen, en frak byens dræng primært på sin Løngård, der er køreture gennem, og man ser bygninger, der ikke findes mere eller som er bygget helt om.

Fiks kombination

Filmen starter i starten og slutter i nutiden med billeder fra gadebilledet sidst i

Kombination er en meget fiks kombination af stillinger og levende film, og man kommer langt rundt om emnerne på filmens spilletid.

Nogle vil nok synes, at ve været med, men sådan er det jo altid, og synes nu, der er ramt ganske godt også, men mener til gengæld også, at filmen havde været sjovt med at være en halv stus minutter kortere. For

Her er der dog den fordel ved en videofilm, at man selv kan anvende en pause, hvis behovet skulle opstå, og filmen er nemlig an-

gøst fikset opdelt tema-kronologisk, så et afbryk ikke spoler helhedsindtrykket.

Jubel-minder

Oven i hatten får man cirka et kvarters minder fra jubelansættelser 1906 i teatret og festligt sammendrag af mange timers spilletid.

fra en del af de omkring 200 legvæbener, der markerede byens runde 45. og indskudte en god del til og repræsentation.

Al, ja, hvor skete der noget det. Det er lige før, det først for alvor går op for én med disse gamle videoer.

Videofilmen, nu afgjort ikke. Den er til salg i en lang række forretninger fra midten af næste uge til den fornuftige pris af 150 kroner. /lab

Lokalfilm et julehit

Silkeborg får sit helt eget julehit under træet mange steder juleaften. Videoen »En by i blå og grønt om byen og dens borgere gennem 150 år bliver nærmest flået ned af bylenderne, så i forgængene uge afleder Hanne Arent, leder af Lokalhistorisk Arkiv, bestilling på yderligere 1000 eksemplarer.

Den voldsomme succes har faktisk taget pustens lidt fra hende. - Bare nu folk ikke forventer for meget. Vi er jo ikke sådan et professionelt produktionsselskab, som hun siger.

Denne avis dækker over adskillige personer. Journalisten Kurt Bulle Jensen har forfattet manuskriptet. Morten Steffensen, leder af mediefondens på Silkeborg Produktion på Silkeborg, har stået for gigantiske klipparbejder bistået af blandt andre Jøhan Hoffmann og Lars Skjellestrup. Jan Bruun Rasmussen lærer på Kommunale Realskole

har komponeret musikken. Historikeren Annet Marie Elv har været konsulent i stiftet for de nye et Sigurd Bune har været og registreret et stort materiale og Kurt Jensen har hjulpet stensen har hjulpet gøre dette filmprojekt første halvdel af vende billeder i Resultatet af bejle, behøves ikke have skillemøder i den lille ti over byens gensynet i der forsvinder mindesordet i Punkter og grøn af Lokalhistorisk Arkiv, Hanne Arent, der var projektets initiativtager. Filmen er udgivet på Silkeborg Biblioteks Forlag.

Udsolgt på et døgn

Ekstra oplag af videofilmen om Silkeborg når frem inden jul

At Ove Rabøl

SILKEBORG: Allerede i går eftermiddags - et døgn efter at være kommet i handelen - var den nye videofilm om Silkeborgs historie og byjubelansættelser udsolgt.

Samt alle 1000 eksemplarer er revet væk, og vi kigger på, fortæller lederen af Lokalhistorisk Arkiv, Hanne Arent, der var projektets initiativtager. Filmen er udgivet på Silkeborg Biblioteks Forlag.

Videofilmen var sat til salg i en lang række forretninger, så ingen har ligget inde med et større lager. Måske kan man dog stadig sampe i en forretning ellers.

- Det var selvsagt på forhånd helt umuligt at gætte på, hvor mange eksemplarer der skulle sættes i produktion, siger Hanne Arent. - Men den store interesse kommer bag på os.

Der er dog træt at hente for de mange silkeborgensere, der har sat næsen op efter et eksemplar af filmen, men ikke var hurtige nok i dag sættes et nyt oplag i produktion og det kommer i handelen inden jul.

Årets lokale julegave-idé Silkeborgs historie nu på video-film

No kan du se nogle glimt af Silkeborgs 150 års historie og lavrige historie på videofilm. Og i ulig optagelse af nogle af de mentorer, der ledt af staden byudviklet.

heder har bidraget med gamle filmklip, men de fleste stiftelser stammer fra Lokalhistorisk Arkiv.

Film om Silkeborg er en turistfilm eller en debutfilm. Det er en historisk byens udvikling, som det kan ikke blive på 55 minutter.

Måske vil du høre om historiske perler fra byens fortid, hvor man går tilbage til starten i damplokomotiv på Silkeborg Station, arbejde på virksomheder i tredværsbyhøvet gennem lidere, under krigen, en frak byens dræng primært på sin Løngård, der er køreture gennem, og man ser bygninger, der ikke findes mere eller som er bygget helt om.

Initiativet til filmen er taget af lederen af Lokalhistorisk Arkiv, Hanne Arent, og mange private og virksom-

Kombination er en meget fiks kombination af stillinger og levende film, og man kommer langt rundt om emnerne på filmens spilletid.

Nogle vil nok synes, at ve været med, men sådan er det jo altid, og synes nu, der er ramt ganske godt også, men mener til gengæld også, at filmen havde været sjovt med at være en halv stus minutter kortere. For

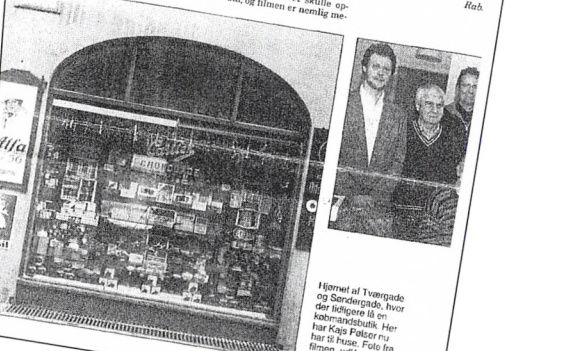
Her er der dog den fordel ved en videofilm, at man selv kan anvende en pause, hvis behovet skulle opstå, og filmen er nemlig an-

Oven i hatten får man cirka et kvarters minder fra jubelansættelser 1906 i teatret og festligt sammendrag af mange timers spilletid.

fra en del af de omkring 200 legvæbener, der markerede byens runde 45. og indskudte en god del til og repræsentation.

Al, ja, hvor skete der noget det. Det er lige før, det først for alvor går op for én med disse gamle videoer.

Videofilmen, nu afgjort ikke. Den er til salg i en lang række forretninger fra midten af næste uge til den fornuftige pris af 150 kroner. /lab

Hjemlet af Torngade og Søndergade, hvor den tidligere lå en købmandshus. Her har Hanne Arent og Morten Steffensen stået med filmen, udsolgt af Lokalhistorisk Arkiv.

Et lignende projekt kunne igangsættes med vore dages smalfilm: videofilm. Det vil uden tvivl blive omfattende. Hvordan mon de tidligst optagne videofilm ser ud i dag, og hvordan mon de kan bevares? Erfaringerne indtil nu viser, at smalfilm normalt er godt bevaret, mens det er mere usikkert med videobåndsholdbarhed. Spørgsmålet er, om arkivet er forpligtet til altid at bevare video-

bånd, der er modtaget som gave - enten som original eller kopi. Eller er det kun så længe, de er se-værdige? Skal videobåndene overspilles til et mere holdbart medie for at bevares? Det er spørgsmål, der bør afklares, hvis man opbygger en videobåndsamling - også af hensyn til dem, der afleverer materialet. Der er nok at gå i gang med. God arbejdslyst.

Fra selvdestruktion til teknologisk forældelse

Af Kim Furdal

Lokalarkiverne skal bevare den lokale kulturarv for eftertiden, men noget materiale er hurtigere forgængeligt end andet. Det gælder f.eks. spole- og kassettebånd. Derfor har man på Institut for Sønderjysk Lokalhistorie igangsat et projekt, hvor de gamle bånd overspilles til nye medier.

Vi lever i en forgængelig tid. Den bemærkning vil generation efter generation formentlig kunne nikke genkendende til. Der synes dog efterhånden at være noget om snakken. I juni 1991 kunne *Jydske Vestkysten* således skrive, at historikerne kan komme til at mangle billeder fra vores samtid, selv om tiden fra begyndelsen af 1960'erne er den mest gennemfotograferede (1). Baggrunden er det kedelige faktum, at vore farvebilleder fra 1960'erne, 1970'erne og 1980'erne generelt er af en sådan beskaffenhed, at mange af dem blegner ud for helt at forsvinde.

Noget tilsvarende kunne være skrevet om arkivernes samlinger af magnetbånd. Lyd- og videobånd er magnetiserede partikler på et plastiklag, hvor informationerne dannes ved hjælp af magnetfelter. Det betyder, at informationerne også kan slettes eller ødelægges af kraftige magnetfelter fra f.eks. højtalere og elektrisk udstyr. Det gælder også fra lyd- og videobåndenes indre magnetiske påvirkninger, hvor kraftigt indspillede signaler langsomt kopieres over på nabosignalerne, så informationerne går tabt. Det er der intet nyt i. Slår man op i *Bevaringshåndbogen* fra 1986, så anbefales det bl.a., at man undgår påvirkning-

er fra skadelige magnetfelter, og at båndene inspiceres senest hvert 25. år (2). I praksis må det dog tilrådes, at man overspiller spolebånd senest hvert 25. år og de langt mere sarte kassettebånd mindst hvert femte år og gerne hvert tredje år. I det hele taget bør det stærkt frarådes at langtidslagre informationer på kassettebånd. Opbevaringsmæssigt skal lyd-båndene spoles helt frem eller tilbage, og

De mange spole- og kassettebånd på de lokalhistoriske arkiver og andre arkivinstitutioner udgør et stigende problem, efterhånden som spole- og kassettebåndoptagerne forsvinder til fordel for digitale medier. På billedet ses arkivmedarbejder Kirsten Egtved ved et udsnit af båndsamlingen på Institut for Sønderjysk Lokalhistorie (Institut for Sønderjysk Lokalhistorie).

aldrig opbevares uopspolede. Opspolingen skal ske jævnt, da informationer på ujævnt opspolede steder let går tabt. Emballagen skal være af samme kvalitet som for andet arkivmateriale, da affaldsstofferne under nedbrydning kan ødelægge lydbåndene. Endelig skal båndene placeres på træreoler og under ingen omstændigheder på stålreoler, så man undgår magnetiske påvirkninger fra reolsystemet. Klimamæssigt bør båndene opbevares ved en temperatur på 10-20° og en luftfugtighed på 40-60%.

Teknologisk forældelse

Ind til begyndelsen af 1980'erne var dette et ubehageligt og særdeles resourcekrævende problem, hvis omfang anskueliggøres af SLA's arkivundersøgelse, der registrerede næsten 45.000 lydbånd, hvoraf hovedparten var 60 og 90 minutters kassettebånd (3). Det giver gennemsnitligt ca. 117 lydbånd pr. arkiv. Hertil kommer de lydbånd, der befinder sig på Nationalmuseet, Dansk Folkemindesamling og andre institutioner, der indsamler lydbærende kilder, så det er ganske betragtelige mængder, der hvert år skal sikkerhedskopieres. For de lokalhistoriske arkivers vedkommende drejer det sig om 1.800 lydbånd, der hvert år skal kopieres, hvis man antager, at der kun er tale om spolebånd. Det er et meget forsigtigt skøn al den stund, at samlingerne overvejende består af kassettebånd. Reelt er behovet for sikkerhedskopiering langt større. I værste fald 9.000 bånd om året, hvis der udelukkende er tale om kassettebånd.

For de fleste, som arbejder med magnetbårne arkivalier er det kendt stof, men de seneste årtier er der imidlertid kommet en ny slange, der truer den apparatbårne del af vores kulturarv (4). Med introduktionen af Compact Disc eller på godt dansk »cd'en« i 1983

oplevede verden en revolution inden for distribution af lyd. I stedet for som tidligere at lagre lyden analogt på magnetbånd kunne man nu lagre den digitalt. Siden har den lille glinsende cd fuldstændig udkonkurreret den gamle sorte plade på det kommercielle marked.

For musikbrugerne på det kommercielle marked er der ingen tvivl om fordelene, men for det lokalhistoriske arkiv og andre institutioner, der skal sikre vores kulturarv stiller forholdene sig ganske anderledes. For det var ikke alene den sorte plade, der blev taberen i dette spil. Med cd'en forsvandt spolebåndoptageren samtidig fra det kommercielle marked. I 1996 undersøgte jeg således markedet hos vore radioforhandlere i Aabenraa (5). Resultatet var magert. De større landsdækkende radioforretninger sælger ikke spolebåndoptagere, og kun hos en lille lokal forhandler kunne jeg købe en ny REVOX-spolebåndoptager for knap 23.000 kr. - for den billigste model vel at mærke. Til sammenligning kan man købe en god cd-afspiller for ca. 1.500 kr. Med til billedet hører, at det kun er muligt at få sine spolebåndoptagere repareret to steder i landet. For kassettebåndoptagernes vedkommende er situationen væsentligt bedre, men vi må under alle omstændigheder indstille os på, at kassettebåndoptagerne ligesom spolebåndoptagerne inden for en overskuelig og kort fremtid forsvinder fra det kommercielle marked. Denne udvikling acceleres ikke mindst af prisfaldet på cd-rombrændere, der gør det muligt for de musikinteresserede at kopiere musikken uden kvalitetstab på cd-rom i stedet for som tidligere på kassettebånd. Den udvikling er ikke mindst synlig i togene, hvor man stadig oftere oplever folk tage deres discman frem sammen med en stak hjemmebrændte cd'er. Det har unægtelig givet begrebet »hjemmebrænding« en helt ny

Interview med brug af kassettebåndoptager bliver anvendt i mange sammenhænge. I foråret 1999 samarbejdede Institut for Sønderjysk Lokalhistorie med Museet på Sønderborg om indsamling af interview til belysning af spritbådssejladsen på Flensborg Fjord. På billedet ses pensionister under frokosten på Thor-Viking, der sejlede på ruten Sønderborg-Kappel. Forholdet mellem passagerer og besætningen på spritbådene var meget uformelt. Derfor er det heller ikke tilfældigt, at man til venstre i billedet kan se matros Dieter Pferdinger få sig en smøg og en snak med tjenerne i restauranten (Institut for Sønderjysk Lokalhistorie).

dimension - det juridiske og moralske spørgsmål ufortalt.

Sikkerhedskopiering på cd-rom

De lokalhistoriske arkiver må altså se i øjnene, at vi inden for en ganske kort årrække ikke længere har mulighed for at købe spole- og kassettebåndoptagere til afspilning af vore ca. 45.000 lydbånd. Der er næppe grund til panik og dømmedagsprofetier over perspektiverne, men der er allerede i dag grund til at tage sine forholdsregler, så man undgår panik og hovsaløsninger i elvte time. I første omgang kan arkiverne begynde med at sikre sig spole- og kassettebåndoptagere, så de har mulighed for at afspille deres lydbånd i de kommende år. På blot lidt længere sigt er der dog behov for andre mere radikale løsninger af problemet.

Jeg tror ikke på, at de lokalhistoriske arkiver og andre arkivinstitutter i længden har råd til at satse på en forældet teknik på det kommercielle marked. Det er lukketid for de traditionelle spole- og kassettebåndoptagere, som bliver samlerobjekter for museerne og et lille købedygtigt publikum samt i bedste fald lydudstyr for de store professionelle institutioner som f.eks. Danmarks Radio og pladebranchen. Ud fra en realøkonomisk betragtning er det min klare opfattelse, at de lokalhistoriske arkiver i disse år bør begynde en overspilning af deres lydbånd til cd-rom, så man undgår at løbe ind i uoverskuelige økonomiske og tekniske problemer, når det for alvor bliver vanskeligt at skaffe nyt udstyr og reservedele til den nedslidte båndoptager.

Det er baggrunden for, at Institut for Sønderjysk Lokalhistorie i 1996 startede en

Lektor i musik ved Århus Universitet, Karl Clausen (1904-1972) gjorde et stort arbejde for indsamling af danske folkesange. Karl Clausen, der var født i Aabenraa, bevarede hele livet en særlig interesse for den sønderjyske folkesang. Institut for Sønderjysk Lokalhistorie opbevarer i dag Karl Clausens samling af ca. 800 spolebånd med sange og viser fra hele Sønderjylland. Her ses han med en af sine mange meddelere, Hansine Tækker fra Kirke Hørup (Institut for Sønderjysk Lokalhistorie).

systematisk sikkerhedskopiering af sine lydbånd på cd-rom. Indtil dette tidspunkt foretog instituttet hvert år sikkerhedskopiering af båndsamlingerne, som blev foretaget af Infoko i Tønder. Da Infoko på dette tidspunkt også indtalte *Sønderjysk Månedsskrift* på lydbånd, var det nærliggende, at instituttet fortsat benyttede sig af Infoko, der sidder inde med den lydtekniske ekspertise. Alternativt skulle instituttet selv have investeret i det tekniske udstyr, ekspertise og arbejdskraft. Som det også var tilfældet tidligere blev sikkerhedskopieringen finansieret ved fondstilsbud. Økonomisk blev arbejdet udført for 320 kr. pr. cd-rom. Da en cd-rom kan rumme 74 minutters lyd, mens et spolebånd kan rumme 2-3 timer lå prisen for et overspillet bånd på henholdsvis 640 kr. og 960 kr. Den langt højere pris for overspilningen til cd-rom end til

det traditionelle spolebånd hænger bl.a. sammen med, at Infoko skal splitte lyden op på to til tre cd'er på en sådan måde, at brudene skete på de mest hensigtsmæssige tidspunkter.

Rent praktisk foregik arbejdet ved, at Infoko fik et antal lydbånd i arkivfondsrekkefølge til overspilning, hvorefter de stod for overspilningen. Netop den numeriske rækkefølge var vigtig for at få den økonomisk mest optimale udnyttelse af cd'erne, idet cd'en blev fyldt op med lyd fra det følgende lydbånd, hvis der var overskydende plads. Det vil sige, at en cd-rom kunne indholde slutningen af bånd et og begyndelsen af bånd to. Formatmæssigt er lyden indspillet som en ganske normal »lyd-cd« (audio-cd) lig dem man kan købe i en hvilken som helst forretning. Fordelen er, at lyd-cd'en kan afspilles på såvel en cd-afspiller

som en pc'er. Ulempen ved formatet er, at det kræver såvel hardware som software, der understøtter DAE (Digital Audio Extraction), hvis man senere skal redigere lyden eller konvertere den til andre formater som f.eks. wave-filer til brug i eksempelvis multimedie-cd'er. Der er altså ikke umiddelbar mulighed for at foretage redigering af lyden, men ud fra et rent bevaringsmæssigt perspektiv er disse problemer til at overse. Båndene blev overspillet til cd'er af mærket Kodak InfoGuard, der skulle have det tykkeste laklag til at beskytte informationerne mod fysisk slidtage og kemisk nedbrydning. Her må det absolut frarådes at købe de billigste cd'er »uden navn«. Registreringsmæssigt fik cd'erne samme nummer som båndene, idet cd'erne oftest fik tilføjet et a, b, c, d, da et spolebånd typisk skulle overspilles til flere cd'er. Bånd nr. 644 blev således overspillet til tre cd'er, der fik registreringsnumrene 644a, 644b og 644c.

Erfaringerne

Generelt er arbejdet forløbet uden de store problemer, men det har givet nogle praktiske erfaringer. Den første erfaring var indspilningshastigheden på instituttets ældre spolebånd. Normalt har afspilningen af spolebåndene kunnet ske på Infokos egne professionelle båndoptagere. Det viste sig imidlertid, at Infoko ikke havde båndoptagere, der kunne afspille de ældste bånd fra begyndelsen af 1960'erne. De ældste bånd var simpelt hen optaget for hurtigt. Problemet blev løst ved, at henholdsvis instituttet og Infokos direktør stillede deres ældre spolebåndoptagere til rådighed ved overspilningen. Derved kunne arbejdet fortsætte, men det er unægtelig et memento for andre lokalhistoriske arkiver med ældre spolebånd. Det er altså ikke nok at have en båndoptager. Man bør ideelt set

gennemspille sine spolebånd og dermed også sikre sig, at man er i stand til at afspille dem.

Det er altså ikke nok at anskaffe en ny båndoptager. Den skal også kunne afspille de forskellige hastigheder, som der er brug for på arkivet. En lille pudsig, men irriterende udløber var problemer med bånd, der er indspillet med flere hastigheder. Typisk er man startet med en høj hastighed, men for at spare på spolebåndene har man efterfølgende sat hastigheden ned. Derved har man sparet et ekstra bånd, men i dag, hvor båndene skal overspilles til cd-rom som håndarbejde, koster det ekstra arbejde og fordyrer i sidste instans overspilningen.

Langt værre er det imidlertid, at de nyeste bånd fra begyndelsen af 1970'erne har vist sig at være i så ringe stand, som det er tilfældet. Udgangspunktet for sikkerhedskopieringen var, at behovet for overspilning var ligefrem proportionalt med lydbåndenes alder. Derfor startede instituttet overspilningen af de ældre bånd og fremad i kronologisk orden. I dag, hvor instituttet har overspillet godt 75% af sine lydbånd (dog med undtagelse af Karl Clausens samling af mere end 800 spolebånd med sange og viser fra Sønderjylland), må vi konstatere, at dette ikke nødvendigvis er tilfældet. Faktisk har det vist sig, at vi finder de største problemer i de nyere bånd fra tiden efter 1970. Her er det i flere tilfælde muligt at høre, hvorledes kraftigt indspillede lydspor kopierer sig over i nabosporene og ødelægger optagelserne! Man kan kun gisne om forklaringen. Det kan skyldes, at de pågældende bånd har været spolet for dårligt op. Det er imidlertid påfaldende, at dette problem stort set kun rammer de nyeste bånd. Vi må konstatere, at de ældste bånd ofte er forbavsende friske, og man sidder uvilkårligt inde med en fornemmelse af, at spolebåndenes kvalitet var

faldene i slutningen af 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne. Under alle omstændigheder må der advares imod konsekvent at starte med de ældste spolebånd. De er i mange tilfælde måske de spolebånd, hvor behovet er mindst. Igen skal vi her se bort fra kassettebånd, som under alle omstændigheder bør overspilles mindst hvert femte år, hvis man overhovedet skal langtidslagre informationer på kassettebånd! Jeg har ikke her noget svar på, hvordan man så prioriterer rækkefølgen af arkivets sikkerhedskopiering, men kan blot konstatere, at de indhøstede erfaringer på Institut for Sønderjysk Lokalhistorie tyder på, at problemerne er størst for de nyeste spolebånd.

Total amnesti?

Den digitale teknologi har skabt nye udfordringer for de lokalhistoriske arkiver, men man skal ikke være blind for, at den også har sine fordele. Derfor deler jeg heller ikke den skepsis, som bl.a. museumsdirektør Thorkild Kjærgaard har gjort sig til talsmand for i bl.a. *Weekendavisen*, hvor han om bl.a. Statens Arkivers målsætning omkring elektronisk lagring udtalte: »de handler dumdrigtigt med nationens arv. I Rigsarkivet har de ikke tænkt sig om, vi risikerer total amnesti, totalt hukommelsestab, hvis uheldet er ude« (6). Jeg er f.eks. ikke i tvivl om, at cd'en er et langt bedre lagringsmedie for arkiverne end spolebånd for slet ikke at tale om kassettebånd. Man kan i de næste mange år diskutere, hvorvidt en cd-rom kan holde i 10, 20 eller de 100 år, som Kodak garanterer for sine cd'er. Uanset hvilket lagringsmiddel de lokalhistoriske arkiver vælger, så står de alle over for en konvertering af lyd, billeder og film fra det ene format og lagringsmiddel til det andet. Vi kan alle begræde udviklingen, men ikke standse

den. Den teknologiske udvikling drives i disse år frem af en symbiose mellem edb-branchen og underholdningsindustrien, som ønsker at sammensmelte TV, radio og computer i en fælles multimedieenhed, så kunderne f.eks. kan hente deres film i f.eks. MP7-format hjem over Internettet for at se dem på familiens TV. Karakteristisk for denne udvikling var det ikke mindst den amerikanske underholdningsindustri, der blokerede for en ibrugtagning af DVD-teknologien. Resultatet blev en opdeling af verden i forskellige zoner, så en amerikansk DVD-film ikke kan ses i Europa og en europæisk DVD-film omvendt ikke kan ses i Nordamerika. På den måde forsøger filmindustrien at forhindre en omfattende piratkopiering. I den udvikling er der kun få år til, at vi kan vinke farvel til den gamle hæderkronede videomaskine under fjernsynet. De lokalhistoriske arkiver kan godt begynde at overveje, hvorledes de får overspillet deres videobånd til DVD. Den udvikling er så absolut ikke fremtid, men nutid.

Spolebåndoptageren er væk fra det kommercielle marked, henvist til de tekniske museer, og jeg kender ikke den cykelsmed, der kan fremstille en båndoptager, så jeg vedblivende kan afspille instituttets spolebånd. På godt og ondt må jeg følge »udviklingen« og sikre en løbende konvertering, så denne del af vores kulturarv ikke lider teknologidøden. Udviklingen går hurtigt inden for edb-teknologien, og der er simpelt hen ikke tid til at lytte til grædekonerne. I stedet er der behov for arbejdsgrupper og seminarer, hvor der kan fastlægges fælles standarder og formater, så det enkelte lokalhistoriske arkiv ikke ender i teknologiske blindgyder eller foretager fejlinvesteringer i edb-udstyr, som f.eks. cd-rom brændere, der ikke foretager tilstrækkelige præcise brændinger. Hvilken DVD-brænder skal arkivet købe i dag og i morgen? I dag er

det mig bekendt kun de færreste, der med rimelig sikkerhed kan svare på disse spørgsmål. Her kunne SLA komme til at spille en vigtig rolle i samarbejde med de øvrige institutioner, der beskæftiger sig med langtidslagring af lyd, film og billeder.

Perspektiverne

Med det tempo som den digitale teknologi udvikler sig i disse år, er det et åbent spørgsmål, om alle landets lokalhistoriske arkiver har de nødvendige ressourcer til at følge med, og om det overhovedet er hensigtsmæssigt, at de alle foretager de betydelige og løbende investeringer for at følge med dette kapløb med industrien inden for informationsteknologien. På den ene side må vi erkende, at en betydelig del af vores kulturarv meget let lider teknologidøden, hvis disse apparatbundne arkivalier ikke løbende bliver konverteret til nye lagringsmedier. På den anden side er investeringerne i denne teknologi så omkostningskrævende, at kun de største arkiver i bedste fald kan følge med. Et godt eksempel er de 45.000 lydbånd, der allerede findes på de lokalhistoriske arkiver. Ud fra et groft, men bestemt realistisk skøn vil det mindst koste de lokalhistoriske arkiver 14 mill. kr. at overspille båndene til cd-rom, hvis vi går ud fra den antagelse, at et lydbånd gennemsnitligt kan være på en cd-rom. Det er et svimlende beløb, der må give anledning til dybe rynker hos såvel arkivlederne som SLA's styrelse.

Derfor må mange af de lokalhistoriske arkiver i de kommende år se i øjnene, at deres apparatbundne arkivalier ikke er en sag for det enkelte arkiv, hvis vi ikke skal kassere os ud af problemerne eller overlade det ubarmhjertelige valg til edb-industrien. Det kræver samarbejde på tværs af arkivgrænserne, hvis denne del af vores kulturarv stadig skal være til-

gængelig. Hvordan dette samarbejde skal etableres, må tiden vise. Et godt eksempel er »Det levende Billedarkiv« for Viborg og Ringkøbing amter, der oprindeligt startede som et projekt i Sydthy og Skive Kommuner i 1991, men i 1992 blev udvidet til et egentlig forsøgsprojekt bestående af 34 af de 35 kommuner i Viborg og Ringkøbing amter. Udgangspunktet for projektet var en overspilling af de indsamlede film på de lokalhistoriske arkiver til professionelle U-matic eller Betacam bånd samt videokopier til arkivet og låneren. Endvidere blev der udarbejdet en central registrant over de indsamlede film (7). I alt blev der indleveret ikke mindre end 7.778 spolebånd, der blev overspillet til 1.357 timers videofilm. Hensigten er på længere sigt at gøre Det Levende Billedarkiv til en permanent landsdækkende institution. Samlingen har hidtil været på Videoskolen i Viborg, men er netop blevet flyttet til Viborg Stiftsmuseum, hvor det ledes af Jesper Hjermand finansielt støttet af amtets konsulentmidler. Herfra kan brugerne bestille videokopier af de overspille-

En af erfaringerne med overspilling til CD-rom var, at det ikke nødvendigvis er nok med en spolebåndoptager. Gennem årene har spolebåndene været optaget med forskellige hastigheder, som ikke nødvendigvis kan afspilles af moderne spolebåndoptagere. Man kan derfor imødesee betydelige problemer med afspilning af båndene, når de ældre spolebåndoptagere er slidt op og ikke længere kan repareres. På billedet ses instituttets to REVOX spolebåndoptagere, der afspiller med hver deres hastighed (Institut for Sønderjysk Lokalhistorie).

Båndsamlingen på
Institut for Sønderjysk
Lokalhistorie rummer
lydoptagelser og inter-
views med en lang række
af de mest markante
nationale ledere i
Sønderjylland herunder
H.P. Hanssen (1862-
1936), der bl.a. var land-
dagsmand i perioden
1896-1906, rigsdagsmand
1906-1919 og en kort
periode minister for søn-
derjyske anliggender fra
24. juni 1919 til 29. marts
1920 (Institut for
Sønderjysk Lokalhistorie).

de bånd, ligesom Det Levende Billedarkiv kan yde rådgivning vedrørende de indhøstede erfaringer. Et sådant samarbejde mellem de lokalhistoriske arkiver i et eller flere amter kan være en af vejene.

En anden mulighed kan være at lade et enkelt arkiv i hvert amt stå for arbejdet med sikring af vores apparatbundne kulturarv. Her kan peges på Institut for Sønderjysk Lokalhistorie, der siden begyndelsen af 1960'erne har indsamlet billeder, lyd, film og »andet traditionsstof« fra Sønderjylland. Institut for Sønderjysk Lokalhistorie er i dag en overvejende amtslig finansieret, selvejende institution, der foruden sin arkivfunktion formidler Sønderjyllands historie og sønderjysk kulturhistorie. Endvidere har instituttets leder siden 1985 fungeret som lokalhistorisk

konsulent for de lokalhistoriske foreninger og arkiver i Sønderjylland, ligesom instituttet i praksis fungerer som sekretariat for LASS. I et fremadrettet perspektiv kunne en løsning være tilsvarende centrale amtsfinansierede arkivinstitutioner med det nødvendige udstyr og ekspertise til at løse de edb-mæssige problemer for de lokalhistoriske arkiver.

Det er ikke min hensigt at gå ind i fremtidsforskning, men jeg føler mig ret overbevist om, at den teknologiske udvikling inden for informationsteknologien i de kommende år vil føre til nye samarbejdsrelationer mellem de lokalhistoriske arkiver i form af øget samarbejde, centrale amtsinstitutioner og måske ligefrem sammenlægninger af de mindste arkiver.

Hvem ved? Måske kunne SLA spille en vigtig rolle i den udvikling.

Noter

1. *Jydske Vestkysten* den 19. juni 1999.
2. *Bevaringshåndbogen*, København 1986, s. 309.
3. Poul Porskær Poulsen: *Vi passer på historien. En undersøgelse af lokalarkiverne*. SLA 1997, s. 77.
4. Om dette begreb se George Brock Nannestad: *Den apparatbundne kulturarv*. I *Humaniora* 1994, s. 19-22.
5. Kim Furdal: *Lokalarkiverne mellem lyd-bånd og CD-rom*. I *Journalen* nr. 4, 1996, s. 11.
6. *Weekendavisen* 22.-28. januar 1999, s. 9.
7. *Det Levende Billedarkiv. Oversigt over film indsamlet under projekt »Gamle film på ny i Ringkøbing og Viborg Amter«*. Skrifter fra Det Levende Billedarkiv. Viborg 1994.

Forandring for formidling - et lokalarkivs brug af internettet

Af afdelingsbibliotekar Leif Dehnits ved Lokalhistorisk Samling i Århus

Formidling af lokalarkivernes samlinger går hele tiden nye veje. På Lokalhistorisk Samling i Århus har man gennem flere år arbejdet med formidling på internettet, der åbner helt nye perspektiver.

Brugen af telefonen og telenettet har stået på i ca. 100 år. I det tidsrum er den blevet en dagligdags ting - en naturlig måde at komme i kontakt med hinanden på. Det samme er sket med den teknologiske landvinding, som internettet er et udtryk for - udviklingen er blot gået endnu hurtigere.

I 1983 blev flere netværk af computere koblet sammen på telenettet. Ved hjælp af en fælles standard for kodning af meddelelser blev det muligt at udveksle hypertexter fra det ene netværk til det andet i en umiddelbar læsbar form. Det var dog først i 1993, da læseprogrammerne fik tilføjet grafiske muligheder, at der kom gang i en udvikling af internettet, så det siden har fået et så stort omfang, at man (pr. 1.1.1999) regner med, at en ud af tre husstande her i landet har oprettet en netforbindelse.

Internettet holdt også sit indtog i biblioteket. En anderledes måde at komme i kontakt med sine omgivelser var dukket op. I foråret 1996 begyndte en ny epoke for arbejdet i Lokalhistorisk Samling ved Hovedbiblioteket i Århus.

Hjemmesiden

I Lokalhistorisk Samling forestillede vi os, at ligesom man tidligere tog telefonen og ringe-

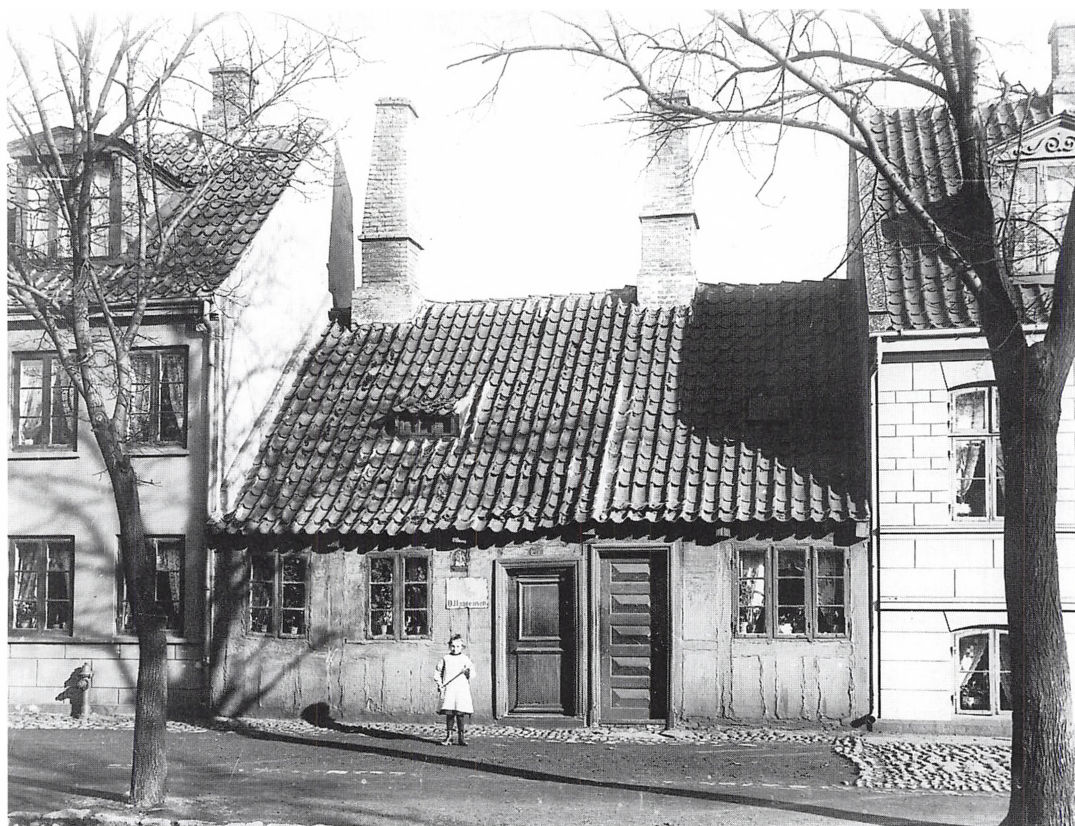
de til arkivet, ville det fremover være oplagt, at man etablerede kontakten via hjemmets computer. Når vi samtidig så på det sidste tiårs mange ringbind med korrespondance vedrørende lokalhistoriske spørgsmål fra alle hjørner af landet, kunne vi ligesom forudsige, at megen af denne post for fremtiden ville komme over internettet.

Derfor måtte Lokalhistorisk Samling have sin egen hjemmeside, så vi fik muligheden for

De tidlige netforbindelser. Brabrand Telefoncentral omkring 1918. Bestyrerinde Caroline Danielsen til højre med Dagny Jegstrup ved omstillingsbordet (Brabrand-Aarslev Lokalhistoriske Samling).

I gaden Spanien i Århus lå disse to småhuse (Nr. 27-29). Umiddelbart kunne de se ud som et hus, men der er tydeligvis to forskellige indgangsdøre og en skorsten til hver ejendom. Huset til højre var vistnok byens mindste hus - 2 fag bredt. Husene forsvandt, da man i begyndelsen af 1930'erne byggede belysningsvæsenets administrationsbygning, den nuværende edb-central for Århus Kommune. Billedet er fra omkring 1900 (Lokalhistorisk Samling).

at placere en postforbindelse et passende sted med hensyn til den fremtidige korrespondance. Ved hjælp af datatidsskrifter, kurser og gode kollegers assistance, fik vi sat den første version af hjemmesiden i drift i maj 1996. Lige fra begyndelsen var denne egenproduktion til nettet vigtig for os, fordi den gav os det nødvendige indblik i de tekniske spilleregler på nettet, og derved kunne vi forberede og optimere vore kommende initiativer til publicering på nettet. Den version af hjemmesiden, der ses her i 1999, blev præsenteret ved samlingens 50 års jubilæum i november 1996. Der havde på daværende tidspunkt udkrystalliseret sig nogle tanker om den nødvendige udformning af en mere permanent hjemme-

side. Den måtte gerne bestå af følgende ingredienser:

- den måtte gerne kunne huskes for dens æstetik
- den skulle signalere lokalhistorie
- den skulle være vejviser til lokalhistorien
- den skulle afspejle den historisk interesserede bruger
- den skulle præsentere samlingens internettilbud
- og teknisk skulle den være hurtig

Da den skulle fungere som vejviser, var det kun naturligt at prøve sig frem med en billedlig fremstilling over barndommens vejvisere

ved landevejen. Disse hører i dag historien til og opfylder dermed en af forudsætningerne. Vandmærket (et Christian IV-monogram), der blev indlejret i baggrundsgrafikken, tjente samme formål. Det var desuden af lokal proveniens, da det kun blev anvendt i papir fra Århus i 1600-tallet. Ved den grafiske udformning blev der især brugt »guldnede« farver, der giver et roligt skærmbillede, mens komplementærfarver direkte blev undgået. I venstre menupanel blev der brugt fem basisfarver, der giver en vis »flagværldi«. I den højre sidedel gjorde vi kun brug af fire, men hertil kom skyggeeffekten, som medførte et langt højere antal farver i de glidende overgange, hvilket ikke opfattes af øjet.

Når vi har ønsket, at siden skulle være hurtig at hente ned fra nettet, har vi samtidig fra valgt blinkende effekter, animerede logoer samt lysviser - altsammen noget der kan være spændende at eksperimentere med, men som let bliver gabende kedsommelige at se på i længden. Som bekendt kan man også plukke billeder og illustrationer ned fra nettet, men det er absolut mere interessant selv at konstruere grafikstumperne efter de valgte forudsætninger og sætte dem sammen til en funktionsdygtig helhed. Det har været så interessant at arbejde med præsentationen af samlingen, at jeg endnu ikke har givet slip på opgaven som webmaster.

Produktionen til internettet fra samlingen

Hjemmesiden henviser naturligvis til samlingens egenproduktioner til internettet i form af tre forskellige måder at præsentere data på. Lige fra det enkle dokument til det komplicerede udtræk fra en database. Det har lige fra ibrugtagningen af internettet stået

klart for os, at vi måtte prøve at vende egnede eksisterende produkter mod nettet eller gå i gang med at lave nogle netprojekter, der kunne resultere i lokalhistorisk information af god kvalitet. I internettets første år var det ikke just præget af lødigt information, så derfor var det ikke så svært at stille et krav om lokalhistorisk information af god kvalitet som en af målsætningerne for det, vi ville frembringe.

Billedsamlinger på internettet

Når man publicerer oplysninger om lokalhistoriske emner, kan man ikke undgå at gøre brug af billeder, dels fordi de er med til at dokumentere emnet, og dels fordi de er med til at oplive en hjemmeside med megen tekst. Et billede kan fortælle mere end megen tekst, men det fylder til gengæld væsentligt mere - meget mere. Det er desuden meget anderledes at arbejde med billeder, fordi der skal gøres brug af andre programtyper, nemlig grafik- og billedbehandlingsprogrammer.

Fra lokalsamlingens store billedsamling blev der udvalgt over 30 billeder, der blev digitaliseret via en scanning og præsenteret i nogle mindre samlinger. I forbindelse med digitaliseringen var vi opmærksom på, at ikke alle browsere er lige gode til at vise alle de billedformater, det er muligt at vælge. Fælles for de mest udbredte browsere er dog, at de kan vise de to mest almindelige billedformater: gif- og jpg-formaterne.

Gif-formatet - der er det mest udbredte billedformat på internettet - kan dog kun gemme i 2, 16 eller 256 farver, hvorfor det almindeligvis ikke vil være tilstrækkelig til at gengive et fotografi i en ordentlig kvalitet. For at øge hastigheden ved grafikfiloverførslerne på nettet er det en god ting at kunne komprimere billedfilerne mest muligt, uden at det går ud

over helhedsindtrykket. I denne forbindelse har gif-formatet sine begrænsninger, idet komprimeringsgraden ligger fra 3 til 5.

For jpg-formatet gælder det, at det arbejder med enten 16,7 millioner farver eller 256 gråtoner, hvorfor det er i stand til at gengive flere nuancer i en meget god billedkvalitet. Billeder i jpg-formatet kan - som følge af en særlig komprimerings-algoritme - reduceres 10 til 20 gange, hvilket dog sker med tab af informationer. Det gælder derfor om at finde en balance mellem filstørrelse og billedkvalitet. Det vil almindeligvis betyde, at man prøver at finde den nedre grænse for en god gengivelse, samtidig med at man opnår en forbedret fil-overførselshastighed.

I de tre samlinger af billeder, der er kaldt »Det ældre Århus«, blev valgt en løsning, hvor vi viste små eksempelbilleder, der også fås i en større version, når man klikker på billedet. Denne opbygning blev valgt for at give web-siden den nødvendige hastighed, samtidig med at publikum fik muligheden for at se en god og større gengivelse af billedet, hvor der blev tilføjet en udvidet forklarende tekst til motivet.

Århus Leksikon - den elektroniske vej til Århushistorien

Med et elektronisk Århus Leksikon er det hensigten at udarbejde et materiale, som kan benyttes via internettet. Ligesom det i dag er naturligt for bibliotekerne at hjemtage informationer fra fremmede databaser, var det også oplagt at etablere egne databaser for udvalgte emner og dermed sikre en bred offentlig tilgængelighed via internettet.

Når leksikonformen blev valgt til netformidling af lokalhistorien, skyldtes det flere forhold. Ved iagttagelse af brugere af internet-

tet oplevede vi, at stort set ingen tog (tager) sig tid til at læse en længere artikel på en computerskærm, hvorfor valget naturligt faldt på en form med en forkortet præsentation af et emne og gerne inden for et skærbillede. I Lokalhistorisk Samling forefindes en stor samling korrespondance med korte, men uddybende svar på mange lokalhistoriske forespørgsler. Flere af disse svar var lette at redigere til formålet.

Der er blevet arbejdet med at

- afprøve forskellige strategier ved formidling af materialet set i forhold til mængden af poster.
- gøre artiklerne af så god en kvalitet, at publikum ville vende tilbage til mediet.
- få brugerne til via en postkassefunktion i tilknytning til basen at afgive spørgsmål, der kan bidrage til basens aktualitet.

Ved udarbejdelsen har der deltaget medarbejdere fra de kulturinstitutioner, der havde en fælles interesse i, at byen kunne lancere et produkt som Århus Leksikon - det vil sige Erhvervsarkivet (der forvalter byens arkiv), Århus Bymuseum, Købstadmuseet »Den gamle By«, Kvindemuseet i Danmark, Lokalarkiverne i Århus Kommune samt Århus Kommunes Biblioteker.

Århus Leksikon fik allerede i foråret 1996 sin egen hjemmeside. Det var en enkelt side med 20-25 artikler omhandlende gader og veje i Århus Kommune samt et enkelt billede præsenteret som månedens lokalhistoriske billede. Samtidig blev der oprettet en postkassefunktion, så publikum kunne få egne forespørgsler behandlet.

Her skal det blot konstateres, at det har været svært at fastholde bare en nogenlunde ensartethed ved opbygningen af de enkelte artikler. Det er vigtigt at få aftalt, at redaktøren

har ubetinget ret til at foretage de nødvendige ændringer, så artiklerne, uden at blive kedelige, optræder med samme opbygning.

Efterhånden, som mængden af artikler steg i løbet af sommeren 1996, blev det oplagt, at den oprindelige side måtte ombrydes til sider for hvert af alfabetets bogstaver. Det var ikke nogen enkel operation, når der samtidig blev lavet links mellem siderne.

I 1997 modtog projektet en samlet økonomisk støtte fra Udviklingspuljen for Folke- og Skolebiblioteker samt Århus Kommunes

Bibliotekers Forsøgs- og udviklingspulje på 180.000 kr., som især blev brugt på frikøb af forfatterne til artiklerne.

Projektet blev præsenteret for offentligheden i forbindelse med Lokalthistorisk Samlings 50 års jubilæum den 19. november 1996 og ved et særligt arrangement i maj 1997.

Reaktionerne fra publikum har udelukkende været positive. Det gælder både selve ideen og indholdet af de enkelte artikler. Via e-mail modtog vi fra en lærerstuderende og erfaren netbruger følgende kommentar: »Det er dette

Århus Havn ved dampskibsbroen omkring 1890. Til højre ses hjulskibet »Dronningen«, der sejlede mellem Århus og Kalundborg (Lokalthistorisk Samling).

Hjørnet af Vestergade og Østre Møllesti i Århus omkring 1904. Kommunen købte i 1818 ejendommen og tog den i brug til Frue Sogns Borgerskole. Fra 1869 og til 1934 havde Århus Folkebibliotek også lokaler her (Lokalhistorisk Samling).

arbejde, samt forhåbentlig en masse lignende, der skal gøre den danske del af internettet til et givtigt og brugbart sted for netbrugere på udkig efter god dansk information«. En historiker skrev, at »det var opmuntrende at se »hard information« i de store byer af junk«.

Artiklerne i de enkelte poster er udformet, så de henvender sig til den nysgerrige lokalhistorisk interesserede person. Artiklerne begynder med emnets tidsmæssige tilsynkomst eller »dåbsattest«. Dernæst beskrives emnets væren igennem tiden. Det kan være særlige begivenheder, ikke mindst når de giver sig udslag i væsentlige forandringer. Til sidst ser man på, om der forekommer en tidsmæssig afslutning, som så beskrives. Artiklerne vil

således typisk komme til at beskrive en begyndelse, et forløb og til sidst en afslutning.

Det er vigtigt hele tiden at være kritisk over for kildematerialet, der bruges i beskrivelserne. Avisartikler bør altid anvendes med forsigtighed, fordi de sædvanligvis bliver til med dags varsel og ikke rummer den samme grundige bearbejdelse, som normalt er karakteristisk for tidsskriftartikler og artikler i bøger. Anvendelse af primærkilder vil ofte være langsommelig og tidrøvende set i forhold til det givne projekt.

Når artiklen er færdig, skal der findes en passende titel eller overskrift. Det gælder om at finde den korrekte nutidige navneform på institutionen eller personen, der bliver biogra-

feret. Her kan vejvisere, årsberetninger, personaleblade eller lignende være nyttige hjælpemidler. Strukturen for den enkelte post i Århus Leksikon kan opdeles i følgende punkter:

1. Titel eller opslagsord
2. Artikeltekst
3. Litteraturhenvisninger
4. Udarbejder af teksten, evt. som signatur
5. Emneord
6. Ajourdato
7. Løbenummer

Denne strukturs første fire punkter anvendes uden problemer på de nuværende web-sider. De tre sidste punkter vil først kunne tages i brug i fuldt omfang ved brug af en egentlig database.

Artiklernes antal vokser forhåbentlig støt med tiden. Selv om den ugentlige tilvækst ikke er så stor - måske to-fem artikler - vil der efter et par år være tale om en betydelig mængde. Det er derfor vigtigt, at man helt fra begyndelsen er med på, at »datamængderne« skal flyttes til og operere fra en database. Flere vil synes, at det er besværligt med en database, men fordelene er flere - det er f.eks. let at rette eller tilføje data, hvilket bliver nødvendigt, hvis man ønsker at holde basen levende og dataene aktuelle.

Når de nuværende artikler er blevet flyttet over i en database, kunne det være interessant at give adgangen til basen en udformning, der genskaber nogle af de adfærdsmønstre, man selv kender ved at have et leksikon i bogform i hånden. Ofte går man direkte efter et bestemt opslagsord, men hvem kender ikke den oplevelse, at man pludselig finder sig selv i færd med at læse den ene artikel efter den anden. Brugere af Århus Leksikon har fortalt, at de har haft den samme oplevelse. Måske er det netop artikelformen mere end mediet, der

medfører dette brugsmønster. Til at genskabe denne situation skal der kunne etableres en eller anden bladrefunktion fra fremvisningsbilledet og tilbage til databasen. Når man så arbejder i en database, vil det naturligvis være nærliggende at udforme en facilitet, der kan hente bestemte emner frem, hvilket kan ske ud fra de til artiklerne tildelte emneord.

Projektet har været det første af sin art i Danmark, men har medført flere henvendelser om iværksættelse af tilsvarende både her til lands (Farum og Ringsted) og fra Ängelholm i Sverige. Det ville være interessant, om erfaringerne fra dette projekt kunne overføres til et tilsvarende andetsteds.

Folketællinger for Århus-området

Arbejdet med folketællingerne blev startet i 1989-90 af en privat arbejdsgruppe på fire personer, der interesserede sig for historiske data i databaseform. Den første »tælling«, der kom under behandling, var 1845, fordi der her for første gang optræder en angivelse af fødestedet for den enkelte person - en vigtig oplysning når man vil spore slægten. Efter en indledende analyse af folketællingsmaterialet blev der opstillet en struktur for databasens opbygning. Herefter blev der foretaget en prøveindtastning for at se, om strukturen fungerede, som den skulle med de krav til udskrift på papir, vi havde opstillet. Århus Købstad og et par nærliggende landsogne blev de første områder, der kom under behandling. Efter et par små justeringer af strukturen kunne vi nu lave de papirudskrifter, vi ønskede, dels en vellignende udskrift i forhold til kildematerialet og dels en basebearbejdning, der kunne give store samlede alfabetiske registre, f.eks. herredsvis.

Lokalhistorisk Samling i Århus overtog i 1990 dette udviklingsarbejde med forsøgsvis

at indtaste folketællinger til databaser. I de følgende år blev samtlige sogne for 1845 i det lille Århus Amt indtastet og igen udskrevet herredsvis og med tilhørende registre. Sideløbende var der sket en indtastning af købstadens tre ældste årgange af folketællingerne, så det samlede antal personer for Århusområdet i databaseform efterhånden var ganske anseligt.

Undervejs blev basen hele tiden optimeret, så vi fik størst mulig ydelse på mindst mulig plads. Selv om man kan tilrettelægge basisstrukturen efter materialets fællestræk, valgte vi for de fire tællinger at lave fire uafhængige databasestrukturer. I diskussionen om valg af datagengivelse har historikerens fordring om ordret kildegengivelse ofte stået over for edbteknikerens krav om funktionalitet. Når man vil transformere et materiale fra en form fra en given tidsperiode til en anden form i en anden tidsperiode, må der ofte foretages tilpasninger, det gjaldt også folketællingerne. Disse er f.eks. fulde af gentagelsesudsagn (do., ditto, - , ligeledes). Et tilsvarende problem udgør mængdeklammerne efterfulgt af flertalsord som f.eks. »deres Børn« eller »Tjenestefolk«. Vi har valgt at se på det nydannede datamateriale med nutidens øjne og tillader derfor en opløsning af gentagelsesudsagnene og en reduktion af flertalsformer til entalsformer.

I sogne med flere ejerlav eller landsbyer kunne hus- eller gårdnummereringen starte forfra flere gange, hvilket medførte uorden i udskrifterne. Til at styre papirudskrifterne i disse sogne var vi nødsaget til at lave et specielt numerisk felt til at kontrollere denne opgave.

Undervejs i indtastningerne er vi i navnefeltet flere gange stødt på oplysninger som: »Et Drengbarn udøbt«. Hvis man lader oplysningen indskrives, som den forekommer,

kan den ikke bruges til meget. Tillader man brug af supplerende oplysninger fra kirkebøgerne for at finde ud af navnet, får man sidenhen en mulighed for at søge frem til personen. For Århus-områdets folketællinger har vi tilstræbt at kunne give svar på flest mulige personsøgninger, hvorfor de udøbte børn er blevet fundet i kirkebøgerne og indført med deres navne i navnefelterne.

Da den første udskrift forelå, gik vi i gang med næste fase i behandlingen af datamaterialet, nemlig efterkontrollen eller korrekturlæsningen af det indtastede materiale. Når vi først havde brugt mange gode kræfter på indtastningen, fandt vi, at det ikke kunne være tilfredstillende, at der f.eks. kunne optræde læse- eller tastefejl. Derfor bliver alt materialet i vores folketællingsbase underkastet en god gammeldags korrekturlæsning. Det er som regel en anden person end indtasteren, der læser korrektur. Nogle gange sker korrekturlæsningen ved hjælp af papirkopier i stedet for de mikrokort, der blev brugt ved indtastningen. En sjælden gang må indtasteren selv læse korrektur, men så sker det først, når der er gået en rum tid f.eks. et halvt år - det er dog en langt mindre pålidelig kontrolmåde. Selv blandt trænede indtastere har vi fundet flere sjove udlægninger af originalteksten, men med en god korrekturlæsning har vi opnået, hvad vi kalder et gennemsnitlig 99% materiale, dvs. et datamateriale af en meget god kvalitet.

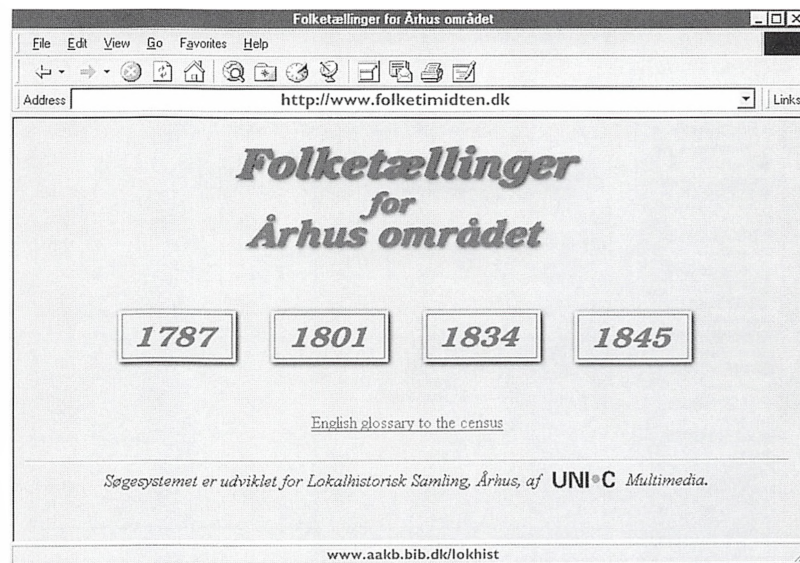
Datamaterialet fra Århus-området blev efterfølgende sendt til registrering hos Dansk Data Arkiv i Odense. Her ønskede man kun at modtage i formatet til Kilde Indtastnings Projektet (KIP), så overflødige felter blev udeladt.

I mellemtiden var internettet blevet taget i brug, og det var derfor naturligt at prøve at anvende samme database til at generere oplysninger fra de indtastede folketællinger. Det

betød, at vi måtte lave nogle tilpasninger af datastrukturen til de ændrede krav, som nettet automatisk stillede, eller som vi ville have opfyldt i forbindelse med publicering på nettet. Det vigtigste var, at vi helst ville undgå forkortelser til netdelen. Vi måtte derfor lave to felter for samme oplysninger omkring civilstanden. Et felt indeholder de forkortede oplysninger til papirudskriverne, og et tilsvarende felt indeholder oplysningerne i fuldt omfang til benyttelse for netudgaven. Ellers blev der tale om genbrug for de øvrige felters vedkommende. En ny dimension var nu blevet føjet til den gamle uden de store problemer. Når vi fremover foretog indtastninger, kunne vi stille os selv det spørgsmål - hvorledes ville uddata nu tage sig ud ved den valgte fremgangsmåde for inddata.

Ved præsentationen af folketællingerne på internettet har kravet til førstesiden været karakteriseret af enkelhed. Tekst og grafik skulle ikke mere end blot signalere, hvad det handlede om. Under førstesiden ligger de fire søgeprotokoller, én for hver årgang, ligeledes i en enkel udformning. Her behøver man kun at udfylde et enkelt felt for at starte en søgning, men resultatet kan også bliver derefter. Udvider man antallet af betingelser, vil søgeprocessen naturligvis tage længere tid. Det bør man være klar over, når man konstruerer sine søgeprotokoller, men flere søgebetingelser giver også et bedre søgeresultat. Svarbilledet for søgeresultatet er opstillet sådan, at det skulle være overskueligt og let at læse igennem.

Det specielle numeriske felt til at styre udskriverne har siden fået en særlig fornyet betydning, da vi til internetvisningen af søgeresultatet ønskede at koble den særlige facilitet til, der kan vise husstanden omkring den søgte person. Feltets talkode viste sig nemlig at kunne udtrække dataoplysningerne hurtigt og entydigt samt præsentere husstanden i

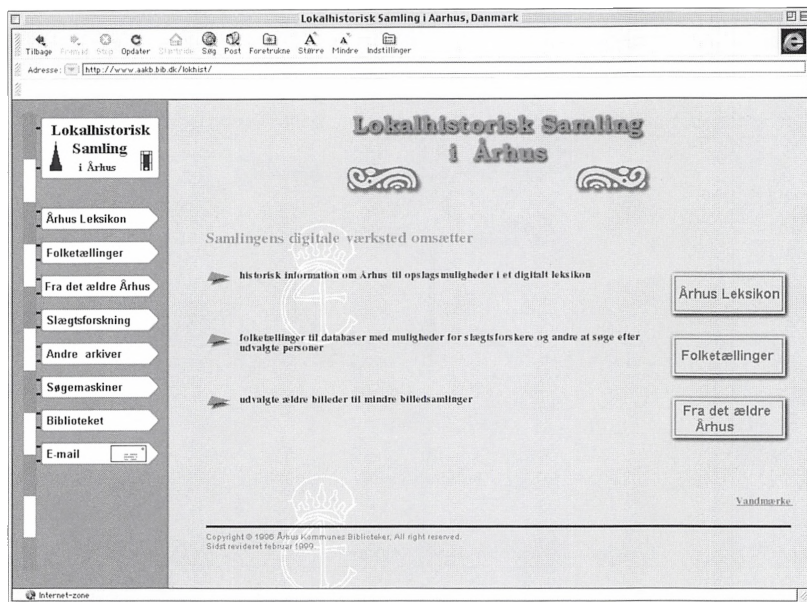

indskrivningsrækkefølgen. Svarbilledet for husstanden er opstillet således, at de samlede data kommer først - efterfulgt af de individuelle data. Fra søgesiden er der mulighed for at komme til en søgevejledning samt beskrivelser over den enkelte folketælling med tilhørende tematiske kort.

Det samlede beløb, som er bevilget af Århus Kommunes Bibliotekers forsøgspuljer til dette projekt, er på 90.000 kr., hvoraf en indtastningskampagne i 1997 på timelønsbasis alene brugte halvdelen. Udarbejdelsen af søgeprotokollen til internettet kostede 30.000 kr.

I slutningen af 1998 blev der i samarbejde med UNI-C Multimedia lavet et statistikmodul til folketællingerne (til en pris af 6.000 kr.). Det findes nu på søgesiderne som »Sogneanalyse«. Det er ideen med dette modul at blive i stand til at kunne foretage analyser i et udvalgt sogn inden for de givne emner og gengive det efter en valgt sortering. Emnerne vil naturligvis være afhængige af, hvad der oprindeligt er medtaget af oplysninger i folke-

Folketællingernes startside på Lokalthistorisk Samlings hjemmeside.

Lokalthistorisk Samlings hjemmeside.

tællingsårgangen. Sorteringen er lavet således, at man kan vælge enten en alfabetisk/numerisk sortering eller en sortering efter et faldende antal - også kaldet hyppighed. Sogneanalysen for et givet sogn vil kunne bidrage med flere interessante lokalthistoriske oplysninger, men desuden får man via de analyse-mæssige svar muligheden for at kunne forbedre sine søgninger - især hvis fantasien ikke rækker. Hvem ville dog normalt gætte på at Charlotte i et bestemt sogn skulle staves som Schjarlotte. Ligeledes vil det være muligt at opstille en analyse over aldersfordeling, erhvervs sammensætning m.m. For folketællingen 1845 vil man kunne lave en analyse på »Hvor kom de fra?« via det bearbejdede fødesognsfelt og fremkalde en nydelig grafisk fremstilling.

Det samlede antal søgbare personer for de fire årgange i drift på internettet er nu på ca. 122.000. Besøgstallet til basen på nettet har været jævnt stigende. Ved etableringen (nov.

1996) var antallet af hits pr. uge omkring 700. I disse måneder har det ugentlige gennemsnit været omkring 7.000 hits, og det må siges at være mere end tilfredsstillende. Det er for os, der sysler med projektet et klart signal om, at det kan betale sig løbende at lade en ajourføring og modernisering finde sted og fortsat udvikle databasen. Den gode succes skyldes ikke mindst de mange frivillige indtastere og deres mange indtastningsbidrag, der har været med til at give basen dens store omfang.

Flere har spurgt, hvorfor vi har valgt at markedsføre det samme som Dansk Demografisk Database i Odense. Hertil må vi sige, at vel er basismaterialet det samme, men der er tale om to meget forskellige måder at formidle indholdet på, og så må man ikke glemme, at vi på dette felt havde været i gang siden 1989 og derved havde megen erfaring at høste af. Desuden har vi lyttet meget til vore daglige brugere i lokalsamlingen og så prøvet at konstruere derudfra. Således var vi klar over, at »Vis husstand« faciliteten skulle med fra starten på internettet, og derfor blev netbasen indrettet herefter. Det betyder, at der aldrig har været problemer med driften af denne facilitet. Desuden har indtastningen af sogne været tilrettelagt, så hele interesseområdet hurtigt er blevet komplet i sin geografiske udstrækning. Teknisk set er basen i Århus både meget hurtig og driftssikker - til stor fornøjelse for vort publikum.

Arbejdet fortsætter

I Lokalthistorisk Samling har vi fået mange positive udsagn omkring vore udspil på internettet. Der er derfor god grund til at fortsætte med at udvikle disse tilbud. Af kommende initiativer kan nævnes en lille database i tilknytning til folketællingerne, der kan »oversætte« bygningsnumrene fra midten af 1800-

tallet til nutidens adresser. Desuden arbejder vi med en lokalhistorisk fuldtekst avisartikel database fra begyndelsen af 1900-tallet. Når lokalsamlingen har satset mange ressourcer på informationsteknologiske tiltag, skyldes det flere forhold, men primært kunne det nye medie give lokalhistorien nye muligheder for formidling af den lokale kulturarv. Kunne vi gennem en medietilpasset forandring få en formidling af historien sat i gang uden tab af kvalitet, så havde vi fået opfyldt en af vore målsætninger. De lokalhistoriske samlinger og arkiver ligger ofte inde med materialer, der kan være meget velegnede til at blive bragt i en af tidens elektroniske publikationsformer. Når man bringer det på elektronisk form, er det i dag muligt at nå ud til en langt større kreds af brugere, fordi åbningstider ikke længere vil være et problem.

En vigtig sidegevinst ved alle projekterne har været den medfølgende kompetanceudvikling for personalet. Man tumler i dag med selv de mest indviklede programmer, fordi

man finder det afgørende for at kunne produktudvikle løbende, at man kommer til at forstå programmernes funktionalitet. Dette har medført et hav af ideer til, hvordan man får edb-løsninger på mange af rutinerne i det daglige arbejde. Det at tænke sig til edb-løsninger eller at gennemføre løsningsforslagene gør, at man ikke frygter, at morgendagen giver nye forandringer.

I tiden før internettet sagde vi altid, at Lokalhistorisk Samling som arbejdsområde havde Århus Kommune med lidt post udefra af og til. Indsamlingsområdet er fortsat Århus Kommune, men en stor del af den indgående post kommer i dag fra hele verden, fordi vi har turdet åbne et vindue - vi er blevet en del af den globale landsby.

Litteratur

Dehnits, Leif: *Hvem sidder der bag skærmen?* Århus årbog 1991. Side 66-69, ill.

Bestyrelsesmedlemmerne stemmer dørklokker

- årshæfte fra Lokalthistorisk Forening for Langskov Sogn

af Kirsten Overgaard Wind, Lokalthistorisk Forening for Langskov Sogn

De lokalhistoriske arkiver har et godt tag i lokalbefolkningen, men det er dog de færreste, som kan bryste sig af, at ca. 1 ud af 7 sognebeboere er medlem. Men det kan man i Langskov, og en af grundene til succesen er årshæftet.

Gæstgiverparret Gine og Laust Møller Nielsen siddende ved bordet sammen med tjenestepigen. Bemærk gæstgivergårdens papegøje i buret (Lokalthistorisk Forening for Langskov Sogn).

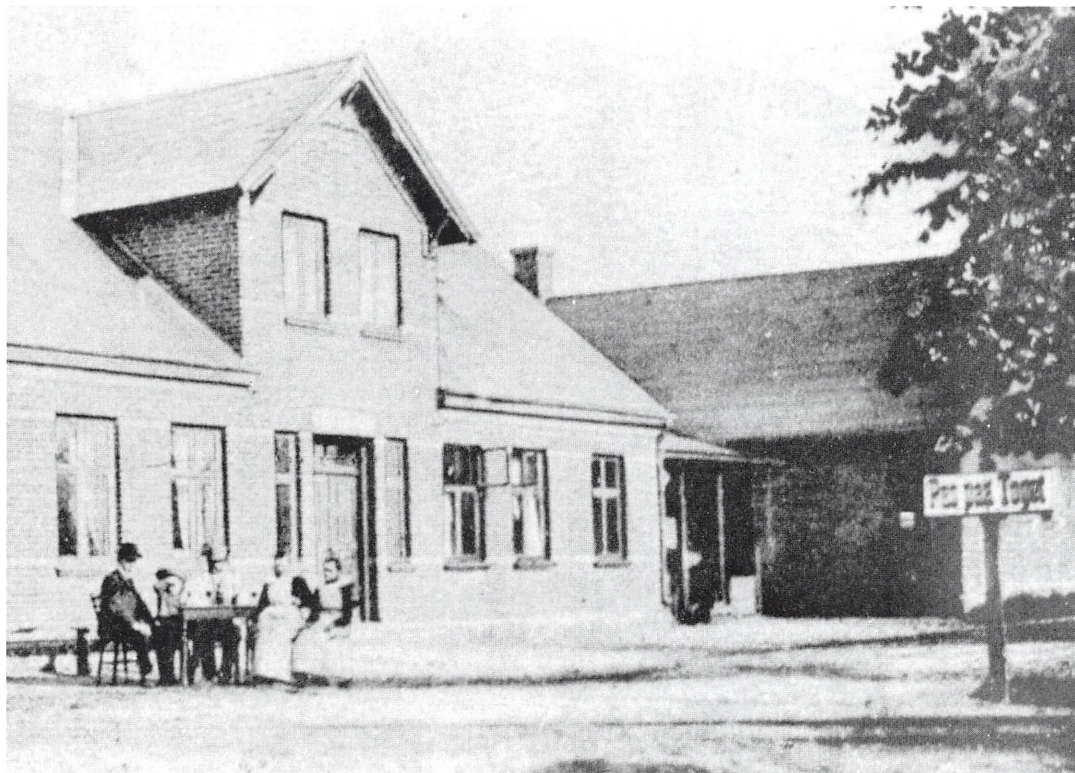
Gennem flere år var der blandt nogle af Langskovs sognebeboere blevet snakket om mulighederne for eventuelt at starte eget lokalarkiv, der kunne gemme forskellige oplysninger og billeder fra fortiden og nutiden til fremtiden. Der fandtes adskillige eksempler både inden for og uden for kommunen på, hvad andre havde gjort for at star-

te et lokalarkiv. Belært af disse erfaringer gik en flok i gang i 1991.

Lokalthistorisk Forening for Langskov Sogn blev stiftet i september 1991. Den første bestyrelse for foreningen bestod af fire tilflyttere samt en enkelt person, som var barnefødt i sognet (og af disse er der nu i 1999 stadig tre bestyrelsesmedlemmer tilbage, som har været med fra starten - nemlig formanden, arkivlederen og sekretæren).

Den nye forening blev mødt med en blanding af taknemlighed og skepsis, da der tidligere (for en ca. 30-40 år siden) havde været indsamlet materiale og fotografier med et lignende formål for øje. Af forskellige grunde blev foreningen imidlertid aldrig etableret dengang og - hvad der er endnu værre - det indsamlede materiale er forsvundet for eftertiden på grund af dødsfald hos indsamlerne og andres manglende forståelse for, hvad disse dokumenter var og kunne betyde for fremtiden. Foreningen begyndte derfor på fuldstændig bar bund. Der var i bestyrelsen enighed om, at de kommende medlemmer ikke bare skulle have adgang til det indsamlede og opbevarede materiale, men skulle have noget håndgribeligt for deres kontingent, og det resulterede i fremstillingen af et årshæfte. Da foreningen afholdt sin første ordinære generalforsamling i september 1992, kunne bestyrelsen med stor glæde udlevere det første årshæfte til de daværende 44 medlemmer af foreningen.

Ølholm Gæstgivergård ca. 1910. Gæstgivergården var emnet i et af årshæfterne fra Lokalthistorisk Forening for Langskov Sogn (Lokalthistorisk Forening for Langskov Sogn).

De første tre år indeholdt årshæftet forskellige erindringer, som enten var nedskrevet og/eller fortalt af Langskovborgere. Det blev suppleret med diverse avisartikler og fotografier, som passede dertil. Samtidig med dette blev der fra bestyrelsens side arbejdet ihærdigt på at fremskaffe andre emner og oplysninger, der kunne danne baggrund for kommende produktioner og udgivelser. Efter opstartperioden havde foreningen fået samlet materiale nok til at kunne fremstille sit første eget produkt. Forud var gået en målrettet indsamling samt løbende - efter den økonomiske formåen - indkøb af materiale og oplysninger, som alt sammen muliggjorde projektet. Der blev i den forbindelse med glæde modtaget sponsorater fra enhver tænkelig giver (med-

lemmer og erhvervsdrivende), og alle indkomne økonomiske midler blev i videst muligt omfang øremærket til indkøb af materiale - bl.a. kopier af realregistre o.lign.

Af de årshæfter, der i mellemtiden er udkommet (syv stk. for nuværende) kan eksempelvis nævnes, at emnet i 1997 omhandlede den lokale kro. Dens forhistorie blev beskrevet ud fra de gamle sogneprotokoller - en lidt sjov historie, hvor smugkroer og ulovlige sviresteder hørte med til dagens orden. Hele forløbet med kroens forskellige ejere gennem tiderne blev anskueliggjort ved hjælp af skøder fra realregistret. Der blev i sagens natur anvendt gamle dokumenter og oplysninger for at kunne lave dette, og i foreningen måtte man trække på alle gode kræf-

*Ølholm Chokoladefabrik
sidst i 1940'erne.
Hundredvis af chokolade-
stænger pakkes i kasser
(Lokalhistorisk Forening
for Langskov Sogn).*

ter - det kræver f.eks. specialviden og kunnen at oversætte den gamle gotiske skrift til læseligt dansk. Det var her primært arkivlederen, der i kraft af sit kendskab til gotisk skrift måtte oversætte de gamle papirer, mens formanden i en periode næsten dagligt havde sin gang på Byhistorisk Arkiv i Vejle for at skaffe oplysninger om ejerforholdene. Enkelte fra bestyrelsen rejste også rundt til nulevende personer, der var i stand til på forskellig vis at komme med personlige oplysninger og fortællinger om kroen, dens tidligere ejere og historier med tilknytning til netop dette sted. Arkivet var undervejs så heldig at få fat i nogle erindringer, der var nedskrevet af en søn af den første kromand samt af bygherren. Alle disse oplysninger blev nøje gennemgået, og ved at

plukke i disse fik vi beskrevet landsbyen Ølholm i 1890'erne.

Til slut brugte vi en beskrivelse, som en datter af en senere ejer på vores opfordring havde nedskrevet. Den afdækkede tiden fra 1933 til 1948. Alle disse oplysninger, garneret med fotografier af stedet op gennem tiderne, dannede baggrund for årshæftet 1997, som både af *Vejle Amts Folkeblad* og *Horsens Folkeblad* fik pæne anmeldelser.

Ved alle udgivelser har det indtil videre været sådan, at når alt materiale var samlet, fik arkivlederen i samarbejde med et tidligere bestyrelsesmedlem, der har forbindelse til et bogforlag, samlet alle de forskellige oplysninger i rette rækkefølge og sat på plads, så alt umiddelbart kunne anvendes og være tryklært. Det har den fordel, at materialet er helt færdigt, så trykkeriet kun skal scanne de forskellige fotografier ind på deres rette pladser i hæftet, hvorefter trykningen kan gå i gang.

Det er langt fra den billigste løsning at lade et årshæfte trykke på et trykkeri - trykprisen ligger mellem 2.200 og 2.800 kr. ved et oplag på ca. 160, og da alt det øvrige arbejde er gratis/frivilligt, koster det mellem 20 og 30 kr. pr. hæfte ved førsteoplaget. Men når kræfterne samles, og når økonomien målrettet styres i den retning, så får man langt det flotteste resultat - et bevaringsværdigt årshæfte, som kan tåle at blive læst igen og igen. Foreningen har på den måde nu fået lavet en serie hæfter, som ser ens ud. Hæfterne har - efter vores opfattelse - et meget pænt udseende og bedst af alt: En serie årshæfter, som medlemmerne er meget glade for. Alle medlemmer får udleveret årshæftet som en del af deres kontingent, som p.t. er 75 kr. pr. husstand og 40 kr. for enlige. Der er i kontingentet taget højde for årshæftets produktionsomkostninger, således at hæftet ikke er afhængig af f.eks. det kommunale tilskud, der bruges på den daglige drift.

Vi har bevidst prioriteret at få alle årshæfterne trykt hos en bogtrykker, fremfor at lave nogle fotokopier, som er hæftet sammen i øverste venstre hjørne. Det har været nødvendigt at lade tidligere års hæfter genoptrykke, idet mange nye medlemmer har ønsket at købe tidligere årshæfter, og det beviser jo hæfternes popularitet.

Dette arbejde har ført til, at foreningen nu er oppe på at have et medlemstal på 150 i et sogn på ca. 1.000 personer, og det har været kendetegnende for foreningens medlemmer

gennem alle årene, at udmeldelse egentlig kun har fundet sted ved dødsfald. I medlemsskaren er der folk fra hele landet, og sågar i Grønland er der et par medlemmer. Antallet af medlemmer er heldigvis støt stigende, idet mange, der på den ene eller den anden måde har haft forbindelse til sognet og ser et hæfte eller hører om foreningen, meget ofte bliver medlem. Hvert eneste nyt medlem er i kraft af sit medlemskontingent med til at forbedre økonomien i foreningen og dermed en medvirkende årsag til, at nyt materiale til yderligere bearbej-

Ølthom Chokoladefabrik var emnet for et af Lokalhistorisk Forenings årsskrifter. Her se fabrikken sidst i 1940'erne, hvor Bent Schjermer er i færd med at forme negerboller (Lokalhistorisk Forening for Langskov Sogn).

delse kan indkøbes til gavn og glæde for alle nuværende og kommende medlemmer.

Hvert år får de lokale medlemmer et besøg af et medlem af bestyrelsen eller en af de trofaste hjælpere, som bestyrelsen har til rådighed, når bl.a. medlemskabet skal fornyes. Denne stemmen dørklokke er meget tidskrævende, men resulterer ofte i, at det ikke kun er det opkrævede medlemskontingent, der kommer i hus, men samtidig en mængde nye oplysninger, fotografier eller dokumenter, som er med til at gøre arkivet endnu mere interessant. Pludselig er det måske på grund af et sådant besøg, at inspirationen til et kommende årshæfte dukker op. Da der blev opkrævet kontingent for 1997-98, var der en tidligere ansat på Ølholm Chokoladefabrik, der

pludselig begyndte at fortælle om netop denne lokale arbejdsplads. Under samtalen blev muligheden for at skaffe yderligere oplysninger om fabrikken nævnt, hvis foreningen var interesseret, og resultatet blev et hæfte i 1998 om Ølholm Chokoladefabrik, der fungerede 1933-71.

Det har flere gange vist sig, at rigtig mange medlemmer med spænding ser frem til årets generalforsamling, for det er aftenen, hvor det nye og med spænding imødesete årshæfte bliver omdelt. Foreningen har det som sit helt klare mål at udgive et nyt hæfte hvert år til glæde for både nuværende og kommende medlemmer og gennem dette også at kunne fortælle eftertiden om interessante ting, der er sket i Langskov Sogn.

Historien i Gaden

af Poul Sverrild, Hvidovre Kommunes Lokalhistoriske Arkiv

Der ligger mange gode historier gemt i arkiverne, og de fortjener at blive fortalt. I Hvidovre har arkivet søsat et spændende projekt, der skal bringe »de gode historier« frem i dagslyset. Historierne vil nu blive fortalt ude på »gaden«.

Kort før Danmark blev befriet i 1945, var brødrene Jørgen og Carl Erik Schou på vej for at forestå undervisning i riffelskydning. Det var en forårsdag midt i april, da de på ladcykel og med en riffel camoufleret i et tæppe kørte gennem Hvidovre, dengang en landlig forstad lige uden for København. Undervejs skulle de stoppe ved deres forældres villa på Hvidovrevej for at hente nogle cigaretter, som deres far havde skaffet.

De parkerede deres ladcykel i kanten af hovedgaden, Hvidovrevej, og de opdagede for sent, at en HIPO-bil med fem HIPO'er gled op på siden af dem.

Det var umuligt at skjule, at det var en riffel, der gemte sig under tæppet, og brødrene blev straks arresteret, lænket sammen med et par håndjern og smidt ind på bagsædet af bilen. De fire HIPO'er efterlod chaufføren bag rattet i vognen med brødrene Schou og gik så ind for lige at hilse på forældrene.

I mellemtiden samledes en stor skare tilskuere et stykke bag bilen, og chaufføren satte vognen i bakgear. »Nu skal jeg sgu ordne dem«, sagde chaufføren, og så bakkede han hen imod skaren for at splitte den ad. I mens bemærkede brødrene, at chaufførens maskinpistol lå på det ledige forsæde.

Resolut kastede den ene af brødrene sin frie venstre arm omkring halsen på chaufføren »og så rev han sgu næsten hovedet af ham«.

Den anden bror snuppede i det samme maskinpistolen fra den halvkvalte HIPO-chauffør og skød ham med sin frie højre hånd.

Brødrene var stadig sammenlænkede.

Ved lyden af skuddene kom de øvrige HIPO'er ud fra forældrenes have og begyndte af skyde. Den ene bror, Jørgen, fyrede en salve ud gennem frontruden og fik ram på to af HIPO'erne. Under den følgende ildkamp skød han endnu én, men den sidste HIPO-mand lagde sig på lur bag forældrenes hæk.

Jørgen Schou blev født i 1924 og flyttede til Hvidovre i 1938. Som medlem af Hvidovrekompagniets 5. deling virkede han som våben- og sprængningsinstruktør. Han deltog i aktions- og sabotagegruppen og deltog i flere afvæbninger af tyske soldater (Hvidovre Kommunes Lokalhistoriske Arkiv).

De to sammenlænkede brødre flygtede derpå fra bilen, men under flugten blev den ene ramt af et pistolskud i låret. Alligevel lykkedes det dem at slippe ned ad en sidevej, og de forsvandt hurtigt gennem villahaverne, hvor de kendte smutvejene. Dybt inde i kvarteret fik de en mand til at hugge håndjernene over, og så fortsatte de på cykel ind mod København. Den ene bror måtte give op efter et par kilometer og søge ly i en kælderskakt, mens den anden bror fortsatte ind til byen og et liv under jorden i de sidste besættelsesuger. Den sårede bror blev samlet op af nationalt sindede borgere og bragt under illegal lægebehandling.

De to brødre overlevede også den sidste del af besættelsen, og efter befrielsen gemte de deres nu forsøvede, halve håndjern som minde om den dramatiske tid som medlemmer af Hvidovrekompagniet.

For de fleste andre var historie og håndjern både gemt og glemt de næste 50 år.

Carl Erik Schou blev født i 1914 og flyttede sammen med sine forældre og sin bror til Hvidovre i 1938. Under besættelsen var han som chauffør medlem af Hvidovrekompagniets 5. deling. Han deltog i våbeninstruktion og var aktiv i aktions- og sabotagegruppen. Han karakteriseredes af en overordnet som »en fandenivoldsk fyr, som ikke holdt sig tilbage ved selv de værste opgaver« (Hvidovre Kommunes Lokalhistoriske Arkiv).

I 50-året for befrielsen var historien om ildkampen på Hvidovrevej én af mange modstandshistorier, som Hvidovre Lokalhistoriske Arkiv oparbejdede i forbindelse med et større jubilæumsarrangement. Meddelelsen var adjudant i den ventegruppe, Hvidovrekompagniet, som brødrene Schou tilhørte, og historiens substans er undersøgt.

Dette er ikke én af modstandskampens store historier, én af dem, som på sigt let kommer til at monopolisere historien, men én af de små historier, som altså nu kan slutte sig til alle de andre gode historier fra lokalsamfundet, som arkivets samlinger rummer.

Dér ligger de godt, ligesom de tilsvarende historier gør det i alle landets øvrige arkiver uanset størrelse og sted. Historien er god og fortæller om almindelige menneskers personlige mod, om held og om, at den store historie også findes i det små og på adresser, hvor man måske ikke lige venter det. Denne historie og alle de andre er stedets historie, og det er befolkningens.

Det er de lokalhistoriske arkivers opgave blandt andet at sikre historierne i historien. I arkivernes omfattende samlinger ligger de så og kan nogle gange ligge urørt længe.

I arkiverne lever vi naturligvis alle op til vores formidlingsforpligtelser og fortæller så mange af samlingernes gode historier på så mange måder, til så mange mennesker og på så mange steder, som vi nu kan overkomme. Men trods ihærdige indsatser er det ikke altid muligt at nå så langt ud, som det er ønskeligt.

Den ovenstående historie blev da også formidlet i en film produceret af arkivet i anledning af befrielsesjubilæet i 1995.

Så vidt så godt.

Baggrund for et projekt

I foråret 1998 skulle Hvidovre Kommunes Lokalhistoriske Arkiv præsentere kommu-

nens kulturudvalg for en vision for den fremtidige udvikling af den lokale kulturhistorie. Det blev for mig som arkivleder gennem snart to årtier anledning til at evaluere arbejdet på arkivet og min funktion som en stor kommunes lokalarkivar og eneste kulturhistoriker.

Jeg måtte forholde mig til, om min kommunes behov for en kulturhistorisk vision handlede om mursten, penge og personale til et større arkiv eller en museal institution, om fremtiden lå i en stadsarkivkonstruktion, eller om det var en helt tredje vej, vi skulle gå.

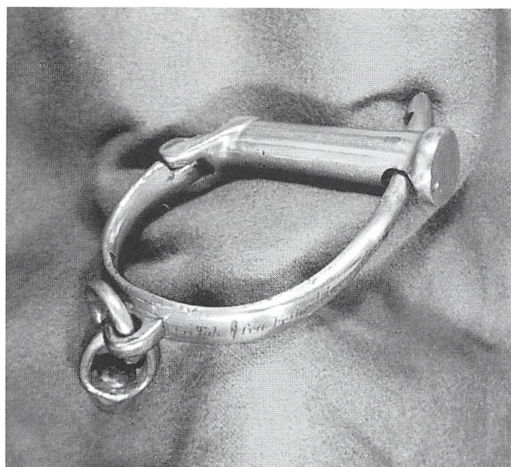
Efter de mange år som arkivleder, hvor arkivarbejdet bevidst har opdyrket og satset på formidling i en bred vifte af former, var (og er) det mig en gåde, at der fortsat kunne være så stor en del af befolkningen, som ikke blot ikke vidste, der fandtes et arkiv, men som reelt heller ikke vidste eller forestillede sig, at deres lokalitet havde en historie.

Denne formidlingsfrustration blev mit ene afsæt, mit andet afsæt var rent fagligt og byggede på en analyse af den moderne bys evne til at formidle sin egen historie.

Den moderne by og historien

Efterkrigstidens forstadsbebyggelser, som er den enkelte boform, hvor flest danskere bor, og andre af industrialiseringens nyere beboelsesstrukturer er i forhold til kulturhistorisk formidling belastet af en række faktorer:

1. Byudviklingen er i forhold til tidligere udviklingsforløb i historien gået voldsomt hurtigt. I den proces har den tilflyttende befolkning helt fortrængt og usynliggjort den oprindelige befolkning, som en del steder er fraflyttet under processen.
2. Den meget høje til- og fraflytningsfrekvens i disse lokaliteter forhindrer en naturlig erindringsoverførsel.

Historien i Gadens formidling af brødrene Schous skuddrama på Hvidovrevej forventes at bestå i, at der fremstilles kopi af håndjernene, som så bliver udstillet i en hærværkssikret glasboks på en søjle på det sted, hvor begivenheden fandt sted. Søjlen udstyres med datoen for begivenheden, og så er det op til forbi-passerende selv at finde ud af, hvad objektet handler om. De nærværende butikker bliver udstyret med fact-sheets om hændelsen, ligesom information naturligvis fås på kommunens biblioteker (Poul Sværrild fot., Hvidovre Kommunes Lokalhistoriske Arkiv).

3. Efterkrigstidens nye bystrukturer etableredes i et helt nyt og fremmed formsprog. Det industrialiserede boligbyggeri indførte et formsprog i bygninger og bolig- og bymiljøer, som var nyt og meget fremmed for indbyggerne.
4. Det industrialiserede byggeri blev baseret på en teknologi, som ikke evner at ældes. Det forfalder på én gang og renoveres på én gang, så byggerierne konstant fremtræder uden synlige tidslag i konstruktionerne - man kan ikke umiddelbart aflæse deres historie.
5. Det nye byggeris skala var meget større og mere ens, end det var set før.
6. De nye byudviklinger krævede store forandringer i landskabet. Sammen med de store tilhørende trafik anlæg betød det, at der blev skabt et totalforandret landskab, som ikke efterlod spor af det oprindelige. Det betød, at tilflytterne kom til at opleve et tilsyneladende fravær af historie.
7. Netop disse nye byområder blev tilflyttet af en befolkning, som ofte blev karakteriseret ved et uddannelsesmæssigt og økonomisk underskud.

Midt på plænen i det almennyttige boligbyggeri fra første halvdel af 1950'erne ligger en trækonstruktion, der mistænkeligt minder om en bro.

Fænomenet fortæller én af historierne i gaden. Det er en bro, og den fortæller en tidstypisk historie om efterkrigstidens behandling af landskabelige kvaliteter under trykket af urbaniseringen.

Historiens første kapitel er et vandløb, vi kender fra udskiftningskortene. Marknavnet Broagrene fra stedet, hvor renden krydsede vejen fra landsbyen Hvidovre til engene i syd, fortæller også om vandløbets eksistens.

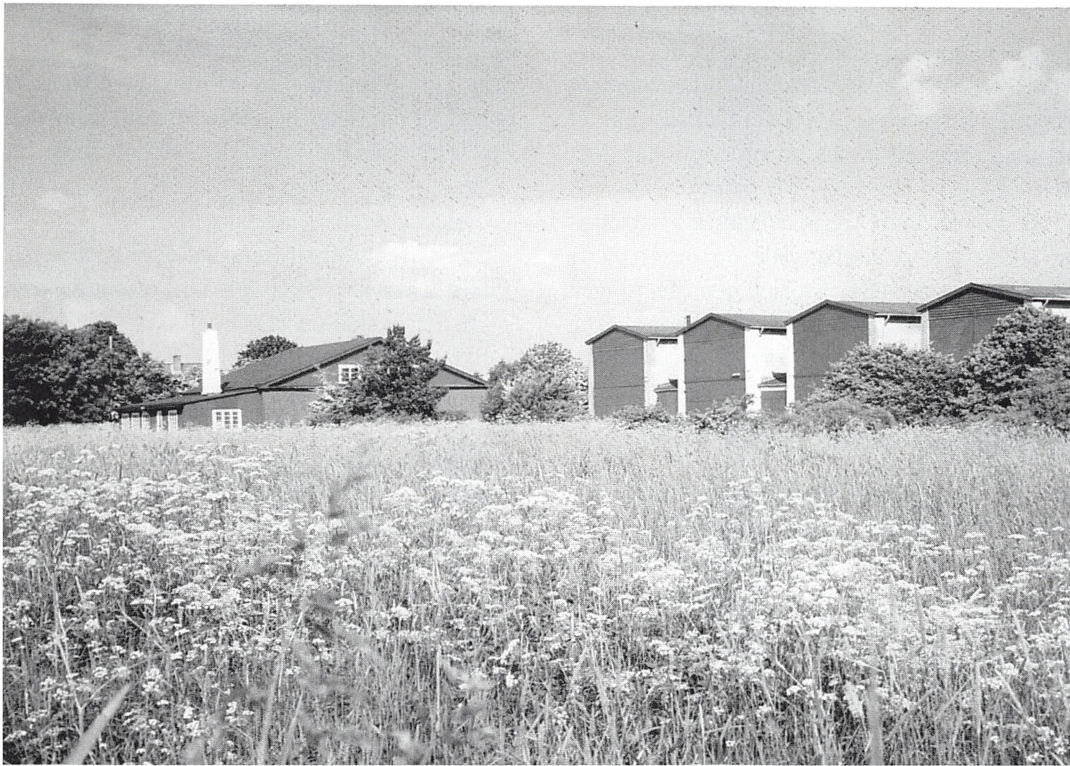
Vandløbet rettes ud i løbet af 1800-tallet i forbindelse med regulering og dræning af de omliggende marker, og i slutningen af 1940'erne bygges der så boligblokke på begge sider af den vestligste del af løbet.

Her fik flere generationer af børn fornøjelsen af at fange salamandre og haletudser midt i forstadens blokbebyggelse. Men den stigende asfaltering og bebyggelse i kommunen fik stadig mere af overfladevandet afledt til kloaksystemet, og med årene begyndte vandløbet at lugte noget om sommeren på grund af for ringe vandføring.

Lugtgenerne fik kommunens tekniske forvaltning til at lede vandet bort fra grøften, så det blev ført gennem kommunen skjult i et rør. Så var lugten væk - men det var vandet også.

Næste skridt i udviklingen var konstateringen af, at det kostede flere gartnertimer at holde en grøft uden vand, end det ville koste at passe et plant område. Da vandløbet ikke længere var vandførende, kunne det lige så godt kastes til. Tilladelsen blev givet, terrænet jævnet ud og det århundredgamle kulturspor i landskabet udsløttet. Men tilbage blev broen fra byggeriets opførelse. Den var for dyr at fjerne, så nu står den tilbage og fortæller den indviede, at her løb engang et vandløb. At vide det, er en bidrag til en lokal identitet, der rækker længe end blot til boligblokken.

Historien i Gaden vil formidle det forsvundne landskabs historie her gennem bevaring af broen, opstilling af en informationstavle og gerne en vandkunst, som fører det forsvundne naturelement tilbage til stedet (Poul Sverrild fot., Hvidovre Kommunes Lokalhistoriske Arkiv).

Verden består ikke kun af historisk interesserede, og erfaringsmæssigt kan det konstateres, at det så langt fra er alle, som umiddelbart er i stand til at identificere bygninger i forhold til deres oprindelige funktion.

Disse bygninger har en historie, som primært udfoldede sig før forstadens store vækst, så der er heller ikke ret mange samtidige tilbage til at viderebringe oplysninger om bygningerne og landskabet omkring dem.

Her er det så den lokale historieautoritets opgave at sørge for formidlingen af stedets historie.

Bygningerne er henholdsvis Danmarks to ældste bevarede hangarer - og verdens ældste træhangarer - og ti tyske motorprøvestande fra Den anden Verdenskrig. Samtlige bygninger er nu fredet, og da hele Hvidovre Kommune i øvrigt kun rummer endnu én

fredet bygning, er det væsentligt at formidle dette kulturmiljø.

Her på Avedøre Flyveplads landede de første militære fly, Danmark byggede under Den første Verdenskrig, her udførte DDL (nu den danske del af SAS) sine første prøveflyvninger, her landede sølgeflyet fra John Tranums sidste og tragiske udsprings-rekordforsøg osv.

Historien i Gaden vil her formidle stedets flyhistorie gennem placering af et veteransfly (et KZ-ambulancefly fra 1946) på en søjle ud mod den passerende hovedvej. Samtidig er det planen at få anlagt en plan plæne på den gamle air-strip, som i det centrale er bevaret. Tilsammen skulle det utvetydigt signalere dette kulturlandskabs oprindelige funktion (Poul Sverrild fot., Hvidovre Kommunes Lokalhistoriske Arkiv).

De ovenstående punkter udgør i hovedtrækene baggrunden for den kritik af det industrialiserede bylandskabs manglende evne til at formidle historie, som arkivets indsats på det planlægningshistoriske område pt. har ført frem til (1).

Havde Hvidovre været en statisk bystruktur og ikke været underlagt alle de ovennævnte udviklinger, så ville historien i indledningen have været kendt af mange i lokalsamfundet, og *Historien i Gaden* ville have været unødvendig.

Projektet præsenteres

Arkivet udviklede derpå et svar på kulturhistoriens problemer i forstadens Bermuda-trekant af svagt grundlag for lokal tilknytning, bybilledets kulturhistoriske udtryksvanskeligheder og vanskeligheder med at formidle et kulturhistorisk budskab. Svaret blev projekt *Historien i Gaden*. Som anledning til at vælge projektformen fungerede et forestående kommunejubilæum i 2001 perfekt.

Til præsentationen for Kulturelt Udvalg fremstillede en diasserie, som præsenterede en række paradokser, absurditeter og tilsyneladende uforklarligheder fra kommunens fysiske virkelighed: En bro, som ikke fører over noget, en anden bro, som ikke er der, et vejnavn, som henviser til en ikke-eksisterende havn, andre vejnavne, som udtrykker falsk historicitet, en skole, som på facaden bærer ét navn, men som hedder noget andet m.v.

Budskabet var lige så enkelt, som der er komplicerede årsager til den tilsyneladende historieløshed i forstaden: Vores lokalitet har mange historier, og de fortjener at blive kendt af vores indbyggere.

Projektet accepterer det forhold, at det selv under optimale omstændigheder vil være et mindretal blandt kommunens indbyggere, der nogen sinde vil sætte deres ben i arkivet

eller på arkivets udstillinger. Det accepterer, at de mange anvendte formidlingsformer, foredrag, radioudsendelser, film, bøger, artikler m.v. ikke når langt nok ud i forhold til ønsket om at give befolkningen del i stedets historie.

Projektet dikterer en række mål:

- Ejerskabet til historien skal demokratiseres
- Historien skal synliggøres i det offentlige rum
- Historien skal ses på stedet
- Bylandskabet skal formidles
- Det uforståelige skal forklares

Resultatet af projektpræsentationen blandt politikerne var undren, overraskelse og glæde.

Undren over, at der var så meget lokal historie, der var ukendt for dem, overraskelse over, at der var så meget og så mange historier at fortælle og glæde over, at arkivet stillede et originalt, markant og tilsyneladende billigt kulturhistorisk projekt i udsigt.

Form, organisation og indhold

Projektet er udformet med inspiration fra en række amerikanske projekter om synliggørelse af undertrykte befolkningsgruppers historie (2). Her er sigtet, midlerne og organisationsformen dog væsentligt anderledes. Med udgangspunkt i den ovenfor skitserede kulturkritik er det reelt en hel kommunes skjulte historie, som skal trækkes frem. Projektet tager samtidig udgangspunkt i den politiske og organisatoriske kultur, som netop Hvidovre bygger på.

Det er en kommune, som over nu 75 år er blevet til i et socialdemokratisk billede, og det giver det kommunale system en helt central rolle. Hertil svarer, at Lokalhistorisk Arkiv har udviklet projektet udelukkende med udgangspunkt i fagligheden og egne erfaringer. Først i anden omgang blev det »solgt« til politikerne, og endelig i tredje omgang skal det nu

»sælges« til borgerne. Med den struktur synes projektet umiddelbart at mangle den demokratiske indgangsvinkel, som ellers er et credo for projekter, som skal mobilisere borgere, stimulere identitetsoplevelse m.v.

Den demokratiske proces, som skal betinge borgernes oplevelse af ejerskab til projektets historier, er det arkivets opgave at iværksætte omkring de enkelte historier.

Når Lokalhistorisk Arkiv i første omgang kan levere et tilsyneladende grydeklart produkt, er det alene udtryk for, at arkivet er stedet, hvor historierne er blevet husket. Arkivets omfattende samlinger er ganske enkelt forudsætningen for, at der på få uger kunne stilles et historiekatalog på 68 numre op (3). Målet var oprindelig 100, men omkring de 70 stoppede arkivet, selv om der kunne have været fyldt op med flere af de mange vejnavnehistorier.

Det forekom hensigtsmæssigt, at der blev efterladt plads til nye og for arkivet ukendte historier, der måtte dukke op i løbet af projektets demokratiske proces. I skrivende stund er der dukket en enkelt historie op, som nok vil føre til navngivning af en lille plads i et af kommunens store industrialiserede boligbyggerier.

Arbejdet med at engagere kommunens borgere og beboerne i de nærområder, hvor de enkelte historier skal fortælles, rummer i sig selv formidlingsmæssige muligheder og udfordringer, som arkivet uden det samlede projekt ville få svært ved at opdyrke.

De serier af borgermøder og foreningskonkter, som denne fase indebærer, giver en unik platform for formidling af lokalhistorien, men også en arbejdsmæssig belastning, som kan vise sig at blive projektets akilleshæl.

Historierne tager alle sammen udgangspunkt i, hvad der er foregået inden for den geografiske ramme, som er Hvidovre Kommune. Det åbner i en kommune med en stor indvandret befolkning (fra for eksempel

København, Jylland og Anatolien) for en senere fase to, hvor der kan fokuseres på alle de historier, som den tilvandrede befolkning har bragt med sig til Hvidovre.

Historierne afspejler på den ene side arkivets samlinger og på den anden de interesseområder, som har været dyrket på arkivet gennem de seneste snart tyve år. Tematisk breder historierne sig over et stort område fra vejnavne og hændelser til arkitektur, landskab og byplanlægning.

Den samlede vifte af historier vil etablere et decentralt museum i det offentlige rum - eller

Udkast til folderdesign med logo, som tager udgangspunkt i byvåbnets bymæssige element.

Historien i Gaden er et formidlingsprojekt, og selv om grundideen er, at historierne serverer sig selv dér, hvor de er foregået, så er det væsentligt at sikre fyldig og let tilgængelig ledsageinformation. Der skal også sikres optimale informationsmuligheder for de borgere, som gerne vil møde andre historier end dem, som naturligt ligger på deres vej.

Lokalhistorisk Arkiv udgiver derfor løbende foldere med historierne i takt med, at de bliver etableret på stedet. Samtidig bliver de steder, historierne er markeret i det offentlige rum, markeret med skilte, som arkivet får designet.

Folderne bliver distribueret fra rådhuset samt kommunens fire biblioteker (og arkivet).

Dagens Hvidovre med knap 50.000 indbyggere og et præg af efterkrigstidens almennyttige blokbebyggelser var under besættelsen et landligt udkantsområde i storbyen, hvor villakvartererne gav plads for mange slags liv - også de illegale. Forstadens hovedgade, Hvidovrevej, 1938 (Hvidovre Kommunes Lokalhistoriske Arkiv).

rettere et kulturhistorisk raritetskabinet. I valget af de historier, som kan medvirke til at få lokaliteten til at træde i karakter, ligger kun i begrænset omfang en vurdering af historisk kvalitet.

Udgangspunkt for vurderingen er, at stedet har ret til sin historie, hvad enten den er stor eller lille, banal eller epokegørende. Ét sted er det et vejnavn, som ikke længere umiddelbart forstås - helt typisk personnavne, andre steder er det de landskabelementer, som en hurtig byudvikling har slettet, som skal trækkes frem i lyset, og atter andre steder er det begivenheder, som et mere statisk samfund selv havde husket på, der skal beskrives.

Økonomi

Historien i Gaden skal søge at realisere formidlingen af flest mulig af de foreslåede historier i én eller anden form. Den kommunale bevil-

ling på en halv million, som blev resultatet af projektførelæggelsen, er naturligvis på ingen måde tilstrækkelig. Det er hensigten, at den kommunale bevilling skal udgøre grundbeløbet, som på den ene side muliggør igangsættelsen af arbejdet med at konkretisere og markedsføre historierne og på den anden side være den nødvendige kommunale investering, der skal til for at trække tilskudsmidler udefra.

Med mindre end et år til *Historien i Gadens* lancering i det offentlige rum har der ikke været tid til seriøst fund-raising arbejde, men det er hovedopgaven i næste fase. Til gengæld er den kommunale opbakning vokset støt i takt med udsendelsen af information om projektet.

Det har været centralt for Lokalhistorisk Arkiv at skabe et projekt, hvor der er indbygget elastik. Succesen står og falder ikke med, om et bestemt beløb nås, eller om et bestemt antal historier bliver realiseret.

Succeskriteriet vil være en vurdering i et krydsfelt mellem antallet af realiserede historier og antallet af borgere, som er blevet inddraget undervejs.

Projektet er forankret i Lokalhistorisk Arkiv, hvor kapaciteten naturligvis ikke er til at udvikle og administrere en lang række delprojekter sideløbende. Derfor er det centralt for realiseringen af planerne, at der udefra ikke blot kommer støtte til de enkelte delprojekter, men at der også kommer midler til at drive den helt centrale sekretariatsvirksomhed og de fælles rammer omkring formidlingen.

Status

Der dukker trods al planlægning et hav af uforudsete muligheder og forhindringer op i et projektforsløb af denne karakter. Myndigheder, som ikke på forhånd har kunnet tages i ed, foretager handlinger, som forhindrer formid-

ling af enkelte historier og f.eks. copyright- og andre ejerskabsforhold standser andre.

På positivsiden har været en uventet mulighed for at få projektet koblet til et verserende EU-projekt »Innovative Urban Planning and Management«, som manglede en kulturhistorisk vinkel i sin tilgangsvifte til arbejdet med at styrke truede bydele. Gennem denne internationale opkobling vil *Historien i Gaden* løbende kunne følges (4).

Når *Historien i Gaden* i sin nuværende form afsluttes ved udgangen af 2001, er det målet at have en befolkning i kommunen, som i langt højere grad end tilfældet var forud for projektet, har en grundlæggende information om, at historien er til stede også dér, hvor den fysiske form og befolkningsbevægelserne ellers tilslører det.

Lokalhistorisk Arkiv vil så samtidig effektivt have markeret betydningen af de infor-

mationer, som vi i arkiverne bruger så meget energi på at indsamle, registrere og tilgængeliggøre.

Projektet har allerede nu bevæget Lokalhistorisk Arkiv et stykke ud ad den vej, der gør lokalarkivet til en hybridform, hvor aktivitet og formidling af samlingernes indhold - historien - bliver ligeværdig med bevaringsarbejdet.

Noter

1. Meyling, Vib.: *Forstadens forsømte byrum*. Byplanlaboratoriet 1999.
2. Hayden, Dol.: *The Power of Place*. *Journal of Urban History*, Aug. 1994.
3. *Historien i Gaden - idekatalog*. Hvidovre Kommunes Lokalhistoriske Arkiv 1999.
4. www.ensure.org

Fra Gram til megabyte

af Laurids Lund, Lokalthistorisk Forening for Vojens Kommune

Scanning står øverst på dagsordenen på mange arkiver. Og det er ikke kun de store arkiver, der har kastet sig ud i nye spændende scanningsprojekter. Arkivet i Vojens kom i gang med scanning efter en henvendelse fra en lokal virksomhed. I dag har arkivet ca. 400 billeder indscannet, der snart er tilgængelige via Arkibas.

I 1993 flyttede arkivet i Vojens til nye lokaler i Møllerens Hus, og i 1998 fik arkivet også råderum over »møllerens soveværelse«, hvor arkivet har fået forholdsvis gode lokaleforhold. Her ses arkivets læse- og mødesal (Lokalthistorisk Forening for Vojens Kommune).

I 1997 fik Lokalthistorisk Forening for Vojens Kommune en henvendelse fra den lokale virksomhed Gram A/S, der er kendt for sine køleskabe og fryser. Virksomheden spurgte os, om vi var i stand til at registrere fabrikens arkiv, der gik helt tilbage til 1901, hvor Gram blev grundlagt af fabrikant Hans Gram som maskinfabrik og installatørforretning.

Arkivet var klar over, at det var et omfattende arkivmateriale, der ville få stor betydning for arkivets fremtid. Derfor blev sagen forelagt foreningens bestyrelse, hvor alle var positivt stemt over for tanken. På et fællesmøde, hvor der deltog repræsentanter for både virksomheden og foreningen samt konsulenten for Lokalthistoriske Arkiver og Samlinger i Sønderjylland (LASS) Kim Furdal, Aabenraa, og Asbjørn Hellum, Vejle Byhistoriske Arkiv, som repræsentant for Arkibas, blev der arbejdet videre med sagen. Det blev besluttet, at arkivalier fra Gram A/S skulle registreres på Lokalthistorisk Arkivs registreringsprogram Arkibas.

Udfordring og nye muligheder

Lokalthistorisk Forening for Vojens Kommune blev stiftet den 22. januar 1985 og har siden 1993 haft til huse i Møllerens Hus, der ligger i det naturskønne område omkring Tørning Mølle. I Møllerens Hus har foreningen rigtig gode lokaleforhold på 1. sal, hvor man råder over to lokaler.

Det ene er forbeholdt de besøgende, og her findes bogsamlingen, kirkebøger m.m. Det andet rummer selve arkivet og arbejdspladser for de frivillige medarbejdere. Foreningen har siden 1993 haft edb-registrering i Arkibas, og der er fem arbejdspladser med adgang til at arbejde i Arkibas for arkivets registreringsgruppe.

Registreringsgruppen består p.t. af 14 personer, som arbejder tirsdag aften eller torsdag

Arkivet i Vojens har afholdt flere Arkibas-kurser for »arkivgruppen«, der ordner Grams omfattende arkiv. Arkivgruppen består af tidligere ansatte på fabrikken, der tilbringer 3-4 timer om ugen foran edb-skærmen med at registrere arkivet (Lokalhistorisk Forening for Vojens Kommune).

eftermiddag eller begge dage. De frivillige medarbejdere har hver deres område, som de koncentrerer sig om:

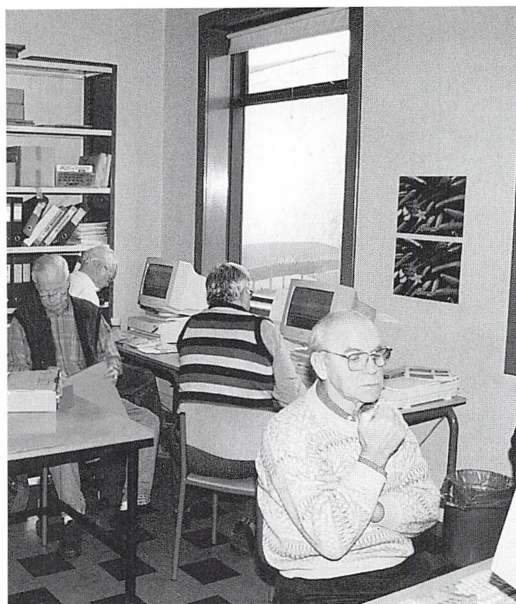
- Indkomstjournal
- Arkivfonds
- Billedsortering
- Billedregistrering
- Scanning af billeder
- Udstillinger
- Avisudklip
- Redigering af årbog

Trods de gode forhold, som foreningen har, kunne vi ikke blot overtage arkivmaterialet. Dertil var materialet alt for omfattende - og desuden var dele af arkivet fortsat i brug. Det blev derfor besluttet, at størstedelen af arkivali-

erne, der består af protokoller, produktionstegninger, tusindvis af fotos af produkter og produktdele m.m., stadig skal opbevares på fabrikken. Kun enkelte ting, der har en »særlig historisk værdi«, og som er offentligt tilgængelige, og som fabrikkens direktion ikke mere mener er nødvendige at opbevare på virksomheden, vil blive opbevaret på Lokalhistorisk Arkiv.

Lokalhistorisk Forening skulle derudover hjælpe med registreringen af det store virksomhedsarkiv. Til hjælp ved registreringen kontaktede Gram A/S en del tidligere medarbejdere, og der blev arrangeret et særligt Arkibas-kursus i registrering for dem, der ville deltage i arbejdet. Der blev nedsat en styregruppe med repræsentanter for firmaet og foreningen/arkivet, og der er blevet udarbejdet en skriftlig samarbejdsaftale.

»Arkivgruppen« arbejder i arkivlokalet på Gram A/S, der har til huse i industrikantinen på Danmarksgade (Lokallhistorisk Forening for Vojens Kommune).

Gram A/S bekostede også en ISDN-forbindelse til foreningens edb-maskiner i Tørring, hvor serveren i netværket er placeret. Ved en ISDN-forbindelse bliver den almindelige telefonforbindelse ændret til to digitale linier, hvilket bl.a. betyder, at man hurtigere kan sende elektroniske data. ISDN-forbindelsen gjorde det muligt at kommunikere med de pc'ere, som er opstillet i et arkivlokale på Gram A/S, hvor de tidligere medarbejdere (p.t. 16 personer) arbejder engageret med at finde frem til det materiale og de genstande, der skal registreres og bevares for eftertiden. Senere har også arkivlederen fået ISDN-forbindelse fra sin privatadresse til arkivet, hvilket i det daglige sparer en del kørsel.

De digitale billeder

Lokallhistorisk Forenings samarbejde med Gram A/S har betydet, at vi i 1998 har fået en ny, stor computer foruden en scanner og en

cd-rom-brænder. Det gør os i stand til at scanne vore billeder ind i Arkibas' billedregistreringsdel, så vi kan vise dem på pc-skærmen på læsesalen. Med det udstyr, vi nu har, vil det fremover også være muligt at overføre vore kassettebånd (lydbånd) til cd-rom.

Indscanning af billeder (og for den sags skyld også kassettebånd (lydbånd), tekster m.m.) til cd-rom er endnu i sin vorden, men scanninger har for os at se flere positive aspekter:

1) **Bevaring.** Ved at lave en »digital kopi« kan de gamle fotografier skånes for brug, så de kan blive liggende i de beskyttende kuverter under trygge forhold. Det digitale billede kan til langt de fleste formål erstatte det originale fotografi, der kan være skrøbeligt, hvorfor brugen af det kan udgøre en uacceptabel sikkerhedsrisiko. Det vil samtidig være let at lave kopier af billeder til brug for eksempelvis udstillinger, udlån eller lignende uden at skulle slide på originalen. Den digitale kopi giver også en sikkerhed, hvis originalen på grund af tilsigtede eller utilsigtede forhold skulle gå tabt (tyveri, hærværk, brand etc.).

Det vil også være muligt at overspille arkivets kassettebånd til cd-rom og dermed bevare lyd kvaliteten.

2) **Formidling.** Med lagring af fotografierne m.m. på cd-rom forventer vi også, at det bliver meget lettere at bruge materialet. Med opbygning af et elektronisk billedarkiv er det f.eks. muligt at koble det sammen med Arkibas, så publikum selv kan lede i fotosamlingen på pc-skærmen. Der vil også være mulighed for at udprinte kopier af fotografierne i en relativt god kvalitet afhængig af scanningen og printeren.

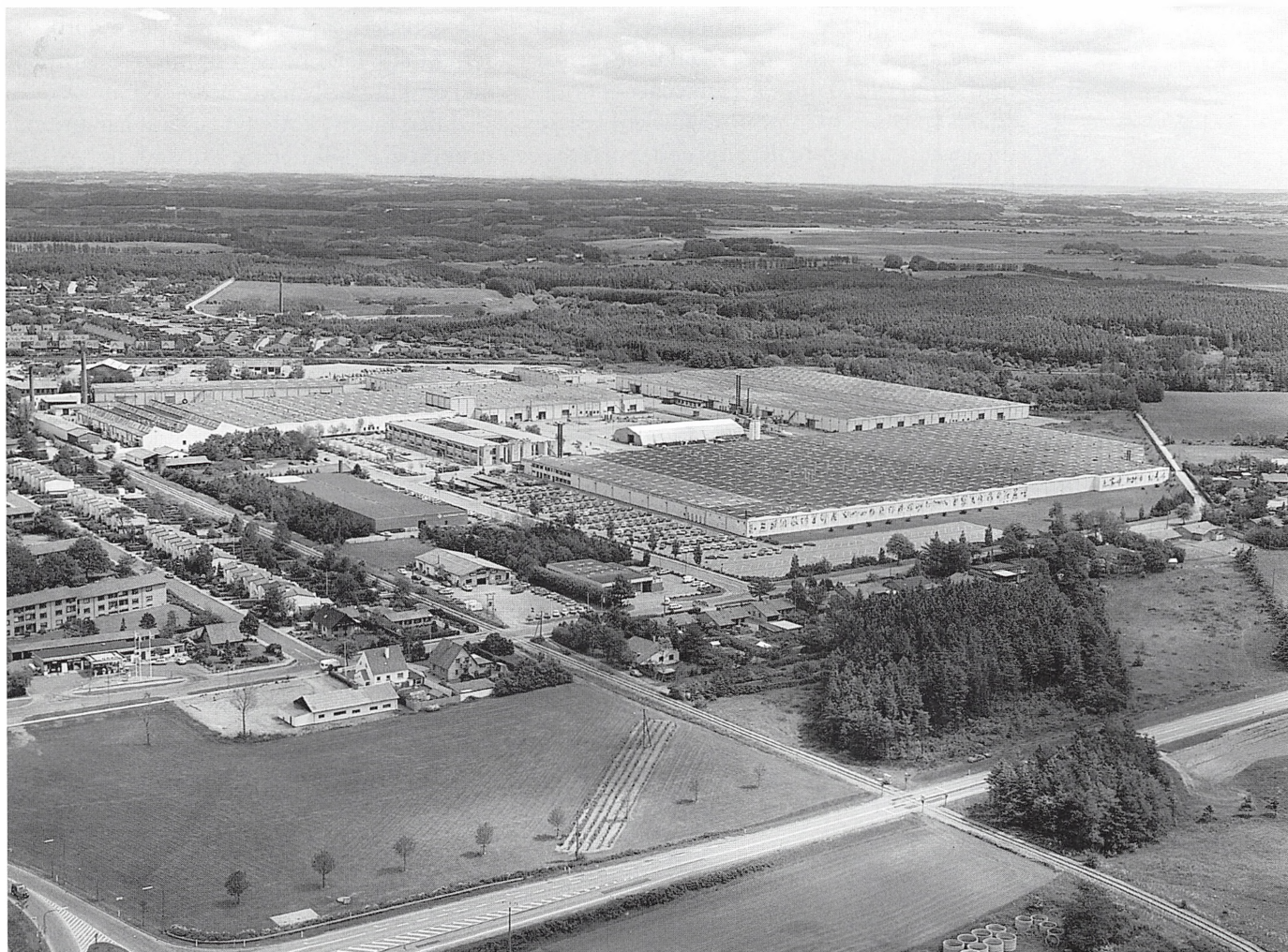
Vi forventer derfor at få stor glæde af det elektroniske billedarkiv både ved arrangementer, udstillinger m.m. og i forbindelse med forespørgsler fra besøgende.

De digitale billeder gør det også let at udveksle data på cd-rom med samarbejdende lokalhistoriske foreninger - f.eks. inden for en kommune. Det vil også være muligt at lægge billederne ud på internettet en gang i fremtiden.

Hvad kræver det?

Til scanningerne har arkivet købt en scanner af typen UMAX Astra 1220P. Den blev valgt, fordi den var forholdsvis billig (på anskaffelsestidspunktet kostede den ca. 2.400 kr. samt 1.700 kr til en dias-enhed), men havde alligevel en passende kvalitet med hensyn til billedopløsning og farvedybde. Derudover blev der indkøbt en pc'er til ca. 10.000 kr.

Luftfoto af Brødrene Grams fabrik i Vojens 1990 (Lokalhistorisk Forening for Vojens Kommune).

Hvis de digitale billeder i fremtiden skal benyttes i stedet for originalen, kræver det naturligvis, at der er tale om en reel erstatning. Indscanning skal med andre ord være af en ordentlig kvalitet, der honorerer de krav, som brugerne stiller.

Kort fortalt, så betyder digitaliseringen af et fotografi, at det opdeles i punkter (pixel), og hvert punkt kan have en forskellig nuanceværdi (pixeldybde). Et digitalt billede kan derfor varieres på to måder, nemlig antallet af punkter pr. tomme (de såkaldte dpi) eller pixeldybden.

Vi har valgt at scanne billederne (indtil videre kun sort/hvid) ind i såkaldt tif-format med ca. 300-1200 dpi - det afhænger af originalens størrelse. Jo mindre originalens fysiske dimensioner er, desto flere dpi er der til rådighed. Til skærmb brug ville en billedopløsning på 100 dpi være tilstrækkelig, men til trykning af bøger og lignende vil trykkeren typisk for-

lange mindst 300 dpi, og derfor har vi valgt det som den nedre grænse.

Fotografierne bliver altid scannet i den højst mulige opløsning. Vi har dog valgt at reducere scanningerne i størrelse, så de fylder ca. 4 megabyte (ca. 2400 x 1600 pixel), hvorefter scanningen altså lagres på cd-rom i tif-format. Der kan være ca. 150 billeder på en cd-rom, som er et billigt lagringsmedie, idet en cd-rom koster ca. 15 kr. Det er endnu usikkert, hvor lang holdbarhed en cd-rom har, men da både Statens Arkiver og andre lokalar-kiver bruger cd-rom, er vi meget fortrøstningsfulde med hensyn til mulighederne for at konvertere til andre medier i fremtiden.

I den relativt korte tid, arkivet har anvendt scanning af billeder og lyd bånd, har vi ikke oplevet problemer eller ulemper med udstyret. Derimod forventer vi at få megen nytte af dette nye, teknologiske værktøj.

Den, der vil handle, skal findes på torvet - Odensebogen siden 1990

af Jørgen Thomsen, Odense Stadsarkiv

Odense Stadsarkiv har i løbet af 1990'erne satset meget på udgivelsesvirksomhed, så arkivet er synligt i lokalsamfundet. Den byhistoriske årbog, Odensebogen, har vundet frem takket være en enkel idé, en lav pris, massiv markedsføring - incl. tv-reklame - samt en præsentation, der har udviklet sig til en lokal Odensetradition med masser af deltagere.

Hvert år i januar giver den dominerende fynske avis, *Fyens Stiftstidende*, titlen årets fynbo til en person, der har gjort sig særligt fortjent i det foregående kalenderår, og hvert år markeres dette ved en reception i bladhuset. Mange beslutningstagere møder op ved denne reception, og i et sådant forum var afdøde professor Tage Kaarsted som en fisk i vandet (1). Ved receptionen i 1989 mødtes han bl.a. med Odenses nu afgåede borgmester Verner Dalskov og dennes stadsdirektør, nu afdøde Bjarne Christensen. De tre mænd drømte ikke selv om at skrive lokalhistorie - ret beset ville de vist hellere skabe den - men Kaarsted havde tidligere varmet op i den sag, de tre nu diskuterede: Hvordan kunne vi få mulighed for at fortsætte med det byhistoriske udgivesarbejde, der for alvor var kommet i gang godt 10 år tidligere, da tibindsværket *Odense bys historie* (2) blev sat på skinner forud for Odenses 1000 års jubilæum i 1988? Vi havde ved flere lejligheder - bl.a. i redaktionen for byhistorien - drøftet spørgsmålet og haft diskussionen, om vi skulle satse på en årbog eller på temabøger? En naturlig problemstilling,

efter at tibindsværket havde været udformet som en samlet kronologisk fremstilling af Odenseområdets og odenseanernes historie fra arilds tid til vor.

Nu fandt man svaret. Ved at kigge ned i pengekassen havde de kommunale repræsentanter fundet en kvart million, som bekvemt kunne bruges til formålet uden at skabe nogen uheldig præcedens. Det var nemlig de penge, der var indkommet ved salget af et særligt jubilæumssymbol i forbindelse med byjubilæet. Til gengæld måtte Kaarsted så acceptere det grundvilkår, der blev stillet: Her var tale om en engangsbevilling. Vi ville med andre ord ikke kunne få et fast årligt kommunalt tilskud til foretagendet - men måtte gå ind på, at den nye udgivelsesrække skulle hvile i sig selv eller eventuelt klare sig med sponsorstøtte udefra.

En idé tager form

En vigtig inspiration til at komme videre i teksten oven på byhistorie og byjubilæum fandt vi i det store byhistoriske arbejde, der havde været udfoldet i Århus fra 1950'erne, og som i 1980'erne stadig gav sig udslag i en årlig udgivelse af en temabog samt i udsendelsen af en Århus-årbog.

Den senere rigsarkivar Vagn Dybdahl havde i 1960'erne gjort sig til talsmand for etableringen af lokalhistoriske studiecentre. Nogen stor gennemslagskraft havde tankerne ikke umiddelbart fået, og selv om vi af fattig evne

også forsøgte at komme videre ad den vej i Odense, spærrede bl.a. snævre fagforenings-synspunkter og en dyne af forvaltningsmæssig inertie for større fremskridt. Så måtte vi glæde os over de mindre, heriblandt udgivelsen af *Odensebogen*.

Vi havde tidligere kigget Århusfolkene over skuldrene, bl.a. ved udgivelse af erindringsbøger i tilknytning til byhistorien (3), og gjorde det nu igen, da vi lagde os fast på ideen om en årbog. Vi kunne ganske vist ikke helt slippe tanken om temabøger, og i det første samlede oplæg om *Odensebogen* fra marts 1989 var der endnu tale om at strukturere årbogen omkring ét tema pr. år, men sådan at der også skulle være plads til enkelte artikler uden for temaet, og sådan at der var plads til erindringer. Det var vist ved at dæmre for os, at valget af et årstema formentlig ville betyde en større årlig afskalning af folk, der ikke interesserede sig for det valgte tema, og dermed kunne »tema-årbøger« skabe et større behov for markedsføring, end vi ville kunne magte med den relativt beskedne startkapital, vi havde fået stillet i udsigt. Eller sagt med andre ord: Jagten på gode, trofaste abonnenter var begyndt!

Odense Byråd traf formel beslutning om bevillingen til projektet i juni 1989, og samtidig var planerne om at erstatte den lokalhistoriske arkivfunktion på centralbiblioteket med et egentligt stadsarkiv for alvor ved at tage form. Stadsarkivet blev optaget på det budget, som byrådet vedtog i september 1990 med virkning fra 1.1.1991, og i december 1990 var den første udgave af årbogen klar.

Titelmæssigt var det nærliggende at kopiere den lokalhistoriske årbog fra Kolding, *Koldingbogen*, der var udkommet siden 1960'erne. Her havde vi også hentet god hjælp i forbindelse med planerne om oprettelsen af et stadsarkiv, og inden udgivelsen af første

årgang af *Odensebogen* var vi nået frem til det indholdsmæssige koncept, der har været bærende til dato: En tredjedel historiske artikler, en tredjedel erindringer eller dagbøger af ældre odenseanere samt en tredjedel billeder - og først sekundært supplerende udgivelser som temabøger, erindringsbøger o.lign. Borgmester Verner Dalskovs forord i første årgang af *Odensebogen* taler ligefrem om treklangen af de nævnte elementer, men i dag kalder vi det - i tidens stil og med et glimt i øjet - for bogens koncept!

Ligesom det havde været tilfældet for byhistoriens vedkommende kom redaktionen til at bestå af repræsentanter fra Odense Universitet og Odense Kommune, i begyndelsen i forholdet tre til én. Da Stadsarkivet var blevet formelt etableret, blev forholdet snart ligeligt, og det er på Stadsarkivet, at hovedparten af redaktionsarbejdet siden har fundet sted.

Indhold og forfattere

Der er trykt 79 bidrag i de ni Odensebøger, der hidtil er udkommet; heraf er 41 artikler, mens 38 primært indeholder erindringsstof. Sidetalsmæssigt er fordelingen lidt mere skæv med 769 sider i den første gruppe og 627 sider i den anden, utvivlsomt fordi det kan være svært at få fagfolk til at begrænse sig.

Kronologisk har der været holdt en ramme for årbogen, der nogenlunde svarer til fotografiets tidsalder, altså de sidste 150 år - ikke mindst af hensyn til byens museumsvesen, der i forvejen udgiver en årbog - *Fynske Minder* - som imidlertid også omfatter områder som arkæologi og kunst. Den kronologiske grænse falder naturligt sammen med hovedindholdet i Stadsarkivets samlinger.

Emnemæssigt spænder de offentliggjorte artikler bredt, fra »kioskbaskere« som den om

En af Odensebogens fædre, tidligere borgmester Verner Dalskov, præsenterer den første årgang af bogen på Fisketorvet. Forsiden af årbogen var helliget et billede taget på samme sted 50 år før, inden Fyns Tidendes gamle bygning var smadret af tyskerhåndlangere og Fisketorvet udraderet af moderne byplanlægning. De to første årgange af bogen var i øvrigt i en hæftet udgave, usikre som vi var på projektets fremtid. Fra 1992 er Odensebogen i helbind (Carsten Andreasen fot., Odense Stadsarkiv).

den offentlige prostitution i Odense i slutningen af 1800-tallet til den mildt uhyggeskabende om rottebekæmpelsen i Odense, fra den elementært spændende forsvindingshistorie om den fallerede smørgrosserer, der foregav en drukneulykke, men flygtede til Brasilien, hvor han blev en holden mand, over artiklen om den sidste henrettelse i Odense til rene specialiteter som artiklen om et firma - Odense Bypost - der i en årrække søgte at give postvæsenet lokal konkurrence.

En nøjere optælling viser, at seks artikler handler om lokal erhvervshistorie, mens andre fem behandler forskellige sider af den offentlige administration og forsyningsvirksomhed. Seks artikler tager deres afsæt i

enkelstående begivenheder og tre i den tyske besættelse af Danmark 1940-45, men der er også repræsenteret emner inden for politisk og social historie, presse- og militærhistorie, bygnings- og kunsthistorie, idræts- og musikhistorie osv.

Recepten har populært sagt været »blande bolsjer«, og artiklerne er dels kommet af sig selv, dels et udtryk for hvad redaktionen selv har kunnet stille med eller finde på at ønske fra andre. Der kommer også forslag til emner fra *Odensebogens* læsere, og det hele forelægges én gang årligt for et »præsidium«, Byhistorisk Udvalg, der efter århusiansk forbillede har borgmesteren som formand og repræsentanter for tilgrænsende institutioner

og foreninger m.v. Udvalget påhører en årsberetning, tager forhåbentlig regnskabet til efterretning, fordeler et eventuelt overskud og drøfter mulige nye emner til artikler - forslagslisten til de kommende årgange er allerede lang.

Vi har - som det er fremgået - vægret os imod forsøg på at »okkupere« en årgang af *Odensebogen* til et enkelt hovedtema - af den simple grund, at vi frygtede for abonnenternes reaktion, hvis vi et år eksempelvis kun skrev om sportens historie - men vi har til gengæld tilladt, at artikler, der henledte opmærksomheden på større jubilæumsskrifter eller var biprodukter af sådanne, kom med. *Odensebogen* er på den måde også et udstillingsvindue, ikke mindst for Stadsarkivet og dets aktiviteter.

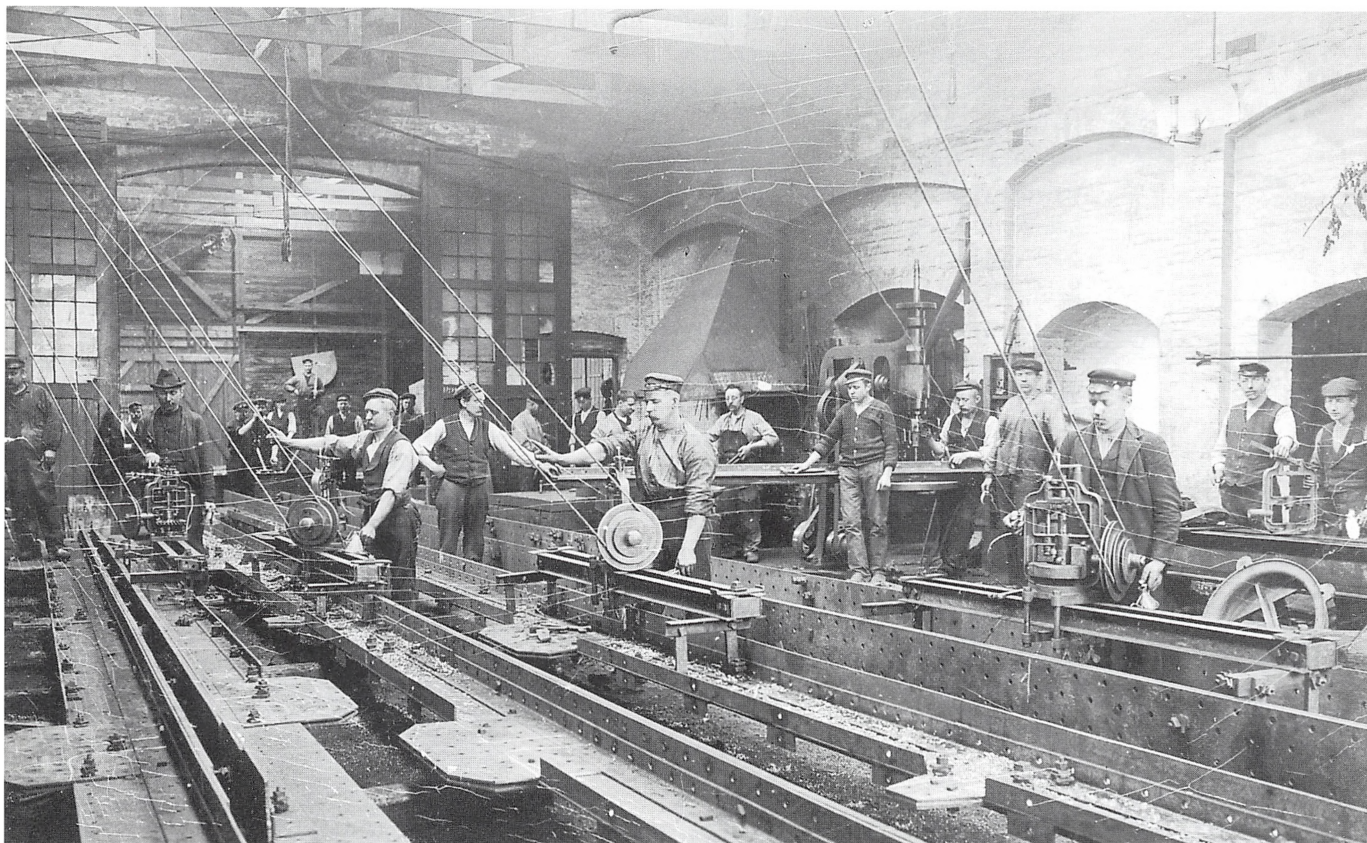
Dette foto fra koppevaccinationen på Rising-skolen i Odense i 1960 kom aldrig i avisen, men et tilsvarende med en anden dreng i forgrunden gjorde. Til gengæld kom den lille fyr i Odensebogen 1998 som et eksempel fra den utroligt righoldige pressefotosamling 1943-1970, som Fyens Stiftstidende i 1998 overdrog til Stadsarkivet. Omkring 900.000 negativer, som i de næste mange år sikrer arkivet og Odensebogen masser af billedstof fra de år, mange af vore kunder selv har oplevet. Gaven var et biprodukt af den jubilæumsbog, Stadsarkivet havde lavet for avisen (Odense Stadsarkiv).

Når redaktionen modtager uopfordrede artikler eller selv foreslår nogen at skrive til bogen, bliver to forhold hurtigt klargjort. For det første, at honoraret for artiklen er særdeles begrænset - nemlig fem frieksemplarer af bogen - og for det andet og mere betydningsfuldt, at forfatterne må være klar til at acceptere en rimeligt hårdhændet og grundig redaktion af deres artikler. Hensigten er den samme som for byhistorieværkets vedkommende, nemlig at sikre en sprogligt let tilgængelig tekst, men redaktionen går også forfatterne efter i kortene, så der er et rimeligt fagligt niveau i artiklerne.

Når man beskæftiger sig med samtidshistorie, kan det ikke undgås, at nogle artikler går nær på tilstande og begivenheder, der har været relativt betændte i lokalsamfundet for kort tid siden. I sådanne sammenhænge må redaktionen naturligvis udfolde helt særlige anstrengelser for at sikre, at artiklerne ikke er formet som partsindlæg, men at der er en fornuftig åbenhed omkring forskellige gruppers reaktioner og synspunkter, ligesom redaktionen ofte må efterspørge årsagsforklaringer og fornøden dokumentation. Ellers bliver det hurtigt for letkøbt og interesseløst. En lang række artikler har været forsynet med noter, men det har ikke været noget krav - man har også kunnet klare sig med en mere kortfattet litteratur- og kildefortegnelse. Her er der utvivlsomt tale om en slags selvcensur, som måske hænger sammen med, at den videnskabelige meriteringsværdi ikke er det, der står højest hos de bevilgende myndigheder. Men vi bør nok lægge os i selen på dette punkt - både af hensyn til dem, der senere vil tage de samme emner op, og af hensyn til arkivets egne ansatte, som måtte ønske at afprøve andre jobmuligheder end lokalarkiververdenens.

15 af de 41 artikler er skrevet af Stadsarkivets egne ansatte, mens 10 er produkter af

historikere fra andre af byens institutioner (universitet, landsarkiv, museum osv.). Seks artikler er lavet af historikere, der ikke (længere) var i erhverv, og 10 stammer fra ikke-faghistorikere (arkitekter, bibliotekarer, pressefolk, samlere osv.). Den brede forfattersammensætning ser ud til at kunne holde - og det er en vigtig sidegevinst ved Stadsarkivets kundebetjening, at mulige forfatterremner bliver holdt til ilden. En række artikler er i øvrigt bestilt af redaktionen, og vi har i denne forbindelse kunnet nyde godt af stor beredvillighed hos forfatterne trods fraværet af et egentligt honorar. Interessen for at få sine ting ud til et bredt publikum synes at være tilstrækkelig.

Historieskrivning, som den kommer til udtryk i *Odensebogen*, er nok betydeligt lettere at gennemføre i en universitetsby end så mange andre steder. Professionelle historikere har som nævnt ved mange lejligheder leveret bidrag til *Odensebogen*, og årbogen er tydeligvis også en vej til offentliggørelse af vigtige (bi)produkter af de pågældendes forskningsindsats - også historiespecialer i stærkt omarbejdet form. Men herudover nyder vi fra tid til anden godt af indspark fra folk med andre faglige forudsætninger - arkitekten, der har speciale i renovering af gamle bygninger, eller ingeniøren, der efter et langt liv i teknikkens og politikens verden har let ved at finde brudfla-

Interiør fra en af Odenses fabrikker, Allerups nye Maskinfabrik på Rugårdsvej, omkring 1900. Brugt til illustration af erindringer af smeden Jørgen Christensen, der står ved essen midt i billedet. Erindringerne blev bragt som føljeton i Odensebogen 1991 og 1992 (Odense Stadsarkiv).

derne i udviklingen inden for hans fagområde - i vort tilfælde spildevandsrensning.

Man kan undertiden synes, at vi ensretter skriveformen i årbogen voldsomt - og noget er der givetvis om det - men omvendt er det også tydeligt at se, at når vi går uden for vort eget faglige miljø og bestiller artikler - som f.eks. i 1998 om ordinationen af Danmarks tre første kvindelige præster i Odense for 50 år siden - kan vi nyde godt af anderledes skriveformer.

Alt i alt har der ikke været uoverstigelige vanskeligheder på det redaktionelle område, og lysten til at få sine ting offentliggjort for et stort publikum har endnu altid vist sig stærkere end ærekærheden over for egne formuleringer.

Markedsføring og præsentation

Oplagsmæssigt havde *Odense bys historie* kun været en moderat succes. Der blev solgt omkring 1.700 sæt af værket i abonnement, hvortil kom vekslende antal af de enkelte bind i løssalg med bindet om Odense under 2. verdenskrig som den absolutte sællert med over 3.000 solgte eksemplarer. Det er lykkedes at komme betydeligt højere op i oplag for *Odensebogen*, og kurven har været nogenlunde jævnt stigende - tydeligt afhængig af markedsføringsindsatsen. Den seneste årgang - 1998 - er således solgt i omkring 4.900 eksemplarer. Tallet lyder måske ikke af meget, hvis

I 1953 blev Odense et vartegn fattigere, da vandtårnet fra 1888 blev revet ned. Bussen holder i Albanigade, og billedet er fra 1946. Gadebilleder som dette vækker mange minder hos ældre odenseanere, og billeder af samme type har været brugt som forsidebilleder på alle de hidtil udkomne årgange (Ditlev Jensen fot., Odense Stadsarkiv).

man sammenligner vor procentvise dækning (godt 5 % af husstandene i Odense Kommune) med den, man kan opnå i mindre lokal-samfund, men i absolutte tal er det et betragteligt oplag, og dets størrelse gør, at fremstillingsprisen og udsalgsprisen pr. eksemplar bliver meget rimelig. Abonnementsprisen er således på 100 kr. for en bog på typisk 180-200 sider (prisen i løssalg og i boghandelen er på 158 kr., og abonnement kan kun tegnes via Stadsarkivet). Abonnementstallet er for tiden på ca. 3.200, mens resten er løssalg, fortrinsvis gennem boghandelen.

Det har krævet en ret intensiv markedsføring at nå op på de angivne salgstal. I de første år blev der omdelt en folder om bogen til alle kommunens ca. 90.000 husstande. Fra 1991 har abonnenterne desuden fået et særligt tilbud om at komme på rådhuset efter deres eksemplar den fjerdesidste lørdag inden jul og ved samme lejlighed overvære en præsentation af bogen. Disse præsentationer har udviklet sig til en fast tradition, der er stærkt medvirkende til at knytte abonnenterne nærmere til bogen og arkivet, der ikke har en lokalhistorisk forening bag sig.

Med præsentationerne ville vi prøve noget nyt. Byhistorien og første årgang af *Odensebogen* havde været præsenteret for offentligheden ved beskedne receptioner i byrådsalen for byrådsmedlemmer, forfattere, pressens repræsentanter og folk med tilknytning til den historiske metier. Ikke ét ondt ord om den kommunale portvin, men vi var stivnet i en form, der ikke passede til det bredere koncept, vi nu skulle og ville sælge årbøgerne efter.

Oprindelig blev den nye række arrangementer påbegyndt for at slå *Odensebogens* - og Stadsarkivets - navn fast, og udgangspunktet var egentlig en gammel tanke om at lave en stumfilmsforevisning med levende musik.

20) Torisdag 5 okt.
 Antik Weinmar Kl 7⁵⁵. Frygtelig Regn.
 1 - 2 Gange lidt vand under Regnen.
 Rengøring og til Kl. 10⁴⁰ da Ankomst
 til Lyren "Buchenwald" og Ud-
 sagning af Jernbanevagnene Jantel
 Sked. Lyren meget alvorligt ber-
 skadrigt ved Bombning, som her
 Jantel Sked d 24/8, og hvor det
 blev dræbt 400 Jern Mand og en
 hatfuld Fanger bl. a. Thälmann
 hvilket skal være refereret i danske
 aviser. Turen til Lyren gennem
 meget indstrakt Skov, Bog, Teg,
 Bæk, Tjør og Græs, der for Jernbaner-
 lens Vedkommende er plantet.
 Lyren meget indstrakt og skal
 være bebyg. over 600 Meter over Havet
 Helt Forudsættelse, ca 480 Mand op-
 stillet til Badning, som alt Tid og alle
 Ejendomme forbrugt, ogsaa Vildsvine.
 Efter Badningens af ca. 50 Mand
 af Sangens Opstilling nogle i Sang
 hvor alle blev smukt med en eller
 anden Værk i Skovet, underbr-
 menne, kan Rygning og i Jantelens
 Efter denne Paasigtning, hvilket

»Sikken et liv at byde danske politimænd«. Det var overskriften over de dagbogsblade, som vi offentliggjorde i *Odensebogen* i 1990, 1991 og 1992, skrevet af en odenseansk politimand, L. Rasmussen, der blev pågrebet sammen med mange af sine kolleger i september 1944 og derefter ført til Frøslev, Neuengamme og Buchenwald. Den lille notesblok havde han med på turen, og der blev sparet, da den værdifulde kilde blev nedfældet. Blokken blev sammen med Rasmussens senere udskrift i 1990 overdraget til Stadsarkivet af familien (Odense Stadsarkiv).

Det første år var der imidlertid blot tale om et simpelt lysbilledforedrag uden sammenhæng med bogens artikler, men med en velkomst af borgmesteren og en kort præsentation af bogens indhold ved formanden for redaktionen. Omkring 500 mennesker deltog i de to præsentationer, det blev nødvendigt at gennemføre, da gratisbilletterne til første »forestilling« lynhurtigt blev revet væk. Vi havde fået blod på tanden, og allerede året efter steg ambitionsniveauet. En artikel om musiklivet i Odense 1900-1930 dannede nu baggrund for, at en salonkvintet bestående af musikere fra Odense Symfoniorkester (suppleret med en kongelig operasanger) gav prøver på tidens musik, mens vi fra redaktionens side sørgede for sammenbindende og oplysende bemærk-

ninger med afsæt i den nævnte artikel. Programmet måtte gennemspilles fire gange, for at alle interesserede kunne komme med. Så havde omkring 800 odenseanere haft chancen for at overvære seancen.

Der har siden været et skiftende antal præsentationer pr. år, og Stadsarkivet har f.eks. henlagt premieren på en dokumentarfilm om Odense under besættelsen til en sådan lejlighed. Det pågældende arrangement ledsagedes af (fælles)sange fra krigsårene, igen med en sanger i front, og året efter var der på ny tale om en kombinationsoptræden. Den landskendte skuespiller Ove Sprogøe - der stammer fra Odense - læste folkeeventyr samt historier med fynsk dialekt (Morten Korch), og Odense Universitets kor gav arrangementet en musikalsk side. *Odensebogen* fik også glæde af Stadsarkivets samarbejde med Odense Teater om en bog ved teatrets 200 års jubilæum i 1996; da optrådte tre kvindelige skuespillere fra teatret med udpluk fra en H.C. Andersen-cabaret ved præsentationen.

Større og mindre økonomiske satsninger har på dette område afløst hinanden - i 1995 og 1997 har der således været mere »skrabe-de« løsninger i form af lysbilledforedrag om henholdsvis befrielsesjubilæet og en af byens »store« sønner, maleren H.A. Brendekilde, begge gange ved arkivets egne ansatte. Sidste år tog vi også selv udgangspunkt i en artikel om regimentsmusik i Odense, men fik til gengæld Modern Brass Quintet, der til lejligheden var omdannet til sekstet, til at give prøver på regimentsmusik helt tilbage fra Christian IV's tid, ligesom vi havde en operasangerinde til at lede den uundværlige fællessang. Programmet for præsentationen i 1999 lyder på besøg af Pjerrot fra Dyrehavsbakken - i anledning af, at *Odensebogen* rummer en artikel af cirkusforskeren Anders Enevig. Det sker på baggrund af den store artikelsamling om

cirkus og gøgl i Odense gennem 300 år, som Enevig har lavet, og som Stadsarkivet har udgivet i fire bind i de senere år. Pjerrot skal nu give prøver på noget af det, de farende folk har præsenteret i byen i de forløbne århundreder. Fra samme verden henter vi rottekongen Cibrinus lirekasse, der nu tilhører en kontorchef i København, og det bliver lirekassemusikken, der i år skal danne baggrund for fællessangene. For første gang gør vi en særlig indsats for at få børn med til arrangementet.

De seneste år har typisk 1.100 mennesker deltaget i *Odensebogens* præsentation, og flere gange har vi måttet skuffe abonnenter med, at der var udsolgt (billetterne er stadig gratis, men nødvendige at uddele for at regulere tilstrømningen). Der er ingen tvivl om, at arrangementerne sammen med den lave pris på bogen er med til at binde abonnenterne til projektet på en meget positiv måde, og samtidig sørger præsentationerne også for pressens og politikernes særlige bevågenhed.

Selv om abonnementstallet har været støt stigende, forsøger vi os løbende med nye former for markedsføring. I 1997 tog vi for første gang tv-reklame i brug for *Odensebogen* ved i kommunens eget tv-studie at producere et 30 sekunders spot om bogen til udsendelse seks gange på den regionale TV-station, TV2-Fyn, i den bedste reklameblok umiddelbart før den daglige regionale nyhedsudsendelse kl. 19.30. Effekten var meget mærkbar, idet vi solgte omkring 1.000 eksemplarer mere end året før, og heraf var over halvdelen et øget salg i boghandelen, formentlig typiske impuls køb. Den samme markedsføring blev derfor også anvendt i 1998. Da sparede vi den husstands-omdelte folder og gjorde reklamespottet i TV2-Fyn nogle sekunder længere, samtidig med at vi ikke kun slog på den aktuelle årgang af *Odensebogen*, men - for at appellere til sam-

lermanien - på serien som helhed. Endelig lavede vi et minispot til TV Danmarks fynske station.

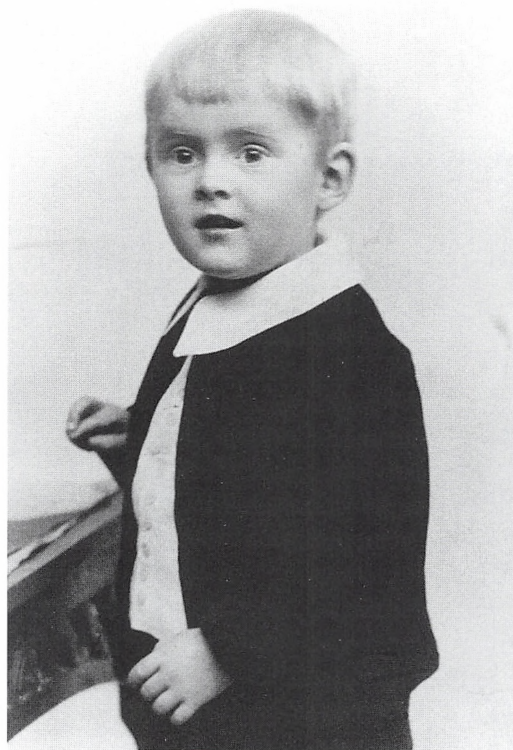
Konkurrence, censur og kunder

Odensebogen eksisterer sideløbende med en lang række andre lokalhistoriske »foretagender« i kommunen. Byens museumsvesen udgiver som nævnt en årbog og fra tid til anden supplerende litteratur, de 15 lokalarkiver i kommunen, som eksisterer i gamle landsogne, og som drives af frivillige kræfter, udgiver for manges vedkommende årsskrifter til deres medlemskreds, og endelig er en række lokalhistorisk interesserede også selv aktive som bogudgivere.

For Stadsarkivet foregår historieskrivningen på lokalsamfundets præmisser: Vi har som nævnt begrænset vor virksomhed til i grove træk at omfatte fotografiets tidsalder og vælger også populære emner. Samtidig forsøger vi dog at holde årbogen åben for udprægede specialiteter, så nogen emnemæssig »censur« er der næppe tale om. Da byhistorieværket udkom, var det vigtigt at dække bredt, og nu er det en af de store fordele i vort daglige arbejde, at tibindsværket gør det let at sætte de ting, vi tager op, ind i en overordnet sammenhæng - og bestræbelsen for at perspektivere et givet emne er nu en gang en grundlæggende del af vort arbejde.

Forsøg på censur er der ikke tale om - det skulle da højst være selvcensur: Vi har frie hænder til at fremlægge dokumenterbar lokalhistorie, og redaktionen har ikke mødt nogen indblanding i det, vi betragter som rent redaktionelle anliggender.

Interessen for lokalhistorieskrivningen i den odenseanske form er utvivlsomt til stede, hvad de ovenfor nævnte oplagstal viser, og for os, der arbejder med sagen i det daglige, er det

Ved præsentationen af Odensebogen 1994 medvirkede den folkekære skuespiller Ove Sprogøe, der her ses på et billede som 4-5-årig. Præsentationen samlede fuldt hus i Rådhushallen med 550 deltagere pr. gang, og arkivet måtte melde alt udsolgt, længe inden præsentationen fandt sted. Ove Sprogøes popularitet var så stor, at vi desværre måtte skuffe mange (Odense Stadsarkiv).

i hvert fald ved den årlige præsentation og ved den efterfølgende afhentning af 1.000-1.500 bøger på arkivet umiddelbart klart, at vi når ud til en socialt set bredere kreds end den, der i mange år flokkedes om de amtshistoriske samfund. Det kunne være spændende at gennemføre en social/faglig/aldersmæssig opdeling af kunderne, men for tiden har vi kun vort indtryk at holde os til, og det er på forhånd klart, at pensionister og efterlønsmodtagere udgør en stor del af kundegrundlaget. Man kan vel ikke sige, at interessen direkte vokser op nedefra, men som det er beskrevet, er den store interesse utvivlsomt en afgørende forudsætning for og en vigtig ansporing til, at projektet kan køre videre uden væsentlige ændringer i konceptet. Det medvirker selvføl-

Søndagsudflugt til Helvedeshuset - et kendt traktørsted et par kilometer fra Odenses centrum. Blandt gæsterne denne sommerdag i 1911 var Odenses senere borgmester, I. Vilh. Werner (yderst til højre). Billedet blev brugt til at illustrere den bloddryppende historie om modermorderen fra Helvedeshuset i Odensebogen 1993 - om Odenses sidste henrettelse i 1869. Historien kommer også på arkivets nye Internetsider, der præsenteres på Arkivernes Dag i oktober 1999.

gelig også hertil, at Odensebogens grundkapital i de forløbne år stort set er tredoblet (næsten uden sponsorstøtte), ligesom det har været muligt at medfinansiere andre projekter, som arkivet har været impliceret i.

Landevejens støv

Til slut blot dette: Efter snart 10 år med *Odensebogen* kan vi lade tankerne gå tilbage til den reception for årets fynbo, som dannede ramme om den afgørende kontakt mellem »grundlæggerne«. Det mangeårige og succes-

fulde byhistoriske arbejde omkring Erhvervsarkivet i Århus stod dem klart, og filosofien var vist nærmest den, at sådan noget må vi også have.

Det har vi fået - samtidig med et stadsarkiv, der har betydet, at redaktionsarbejdet ikke kun blev venstrehåndsarbejde, når en travl dagligdags opgaver var overstået. For arkivet har *Odensebogen* været af uvurderlig betydning, og da vi i 1997 fik lavet den første »firmabeklædning«, var det da også med det dobbelte slogan: *Odensebogen* - din bys historie. Stadsarkivet - din bys hukommelse.

Både *Odensebogen* og Stadsarkivet er nu gennem de første barneår og har - mere eller mindre - fundet sine egne ben. Selvfølgelig skal konceptet for *Odensebogen* og den konkrete udformning løbende diskuteres og sikkert også justeres, men publikum *har* talt, og bedømmelsen overlader vi trygt til andre.

SLA's arkivundersøgelse *Vi passer på historien* fra 1997 viste tydeligt, hvordan den lokalhistoriske udgivelsesvirksomhed blomstrer i disse år, mere end nogen sinde. *Odensebogen* er kun ét initiativ blandt mange. Den årlige præsentation og markedsføringen af bogen går nok lidt ud over, hvad der er sædvanligt. Også her gælder den lære, man kan drage af *Odensebogens* tilblivelseshistorie ved en tilsyneladende tilfældighed. Viggo Hørup havde

ret: Den, der vil handle, skal findes på torvet, og den, der vil køre, må døje landevejens støv. Lægger arkivfolk sig det på sinde, vil der også være masser af muligheder i fremtiden. Vi skal spille med i orkestret for at få mulighed for at aflevere vore temaer til det store publikum.

Noter

1. Se min nekrolog over Tage Kaarsted i *Odensebogen 1995*, side 137-146.
2. Se herom Jørgen Thomsen: *Arbejdet med Odense bys historie* (i *Fynske Årbøger* 1992, side 19-33).
3. Bl.a. erindringsbogen *Ak, hvor forandret*, der udkom i 1983 og var redigeret af Kurt Dahl Christiansen og Jørgen Thomsen.

Efterskrift

Danmark har over 440 lokalhistoriske arkiver - eller mere end halvandet arkiv pr. kommune. De enkelte lokalarkiver kan være meget forskellige. Nogle er drevet ved frivilliges indsats, andre er selvejende institutioner, nogle er biblioteks- eller museumsdrevne, og atter andre er kommunearkiver (stadsarkiver). I praksis fungerer hvert lokalarkiv som en slags lokalt dokumentationscenter, der stiller originalt, unikt materiale til rådighed, og som formidler historie.

Grundlæggende arbejder alle lokalarkiverne uanset størrelse og økonomiske forhold med det samme, nemlig indsamling, ordning og formidling af den lokale kulturarv. Alligevel kan tilgangen til dette arbejde være meget forskellig. Nogle arkiver vægter indsamling højest, mens andre i øjeblikket sætter mere på formidling af arkivets samling. Rundt om på lokalarkiverne foregår en række spændende projekter, der sætter nye standarder for arkivarbejdet.

Arkiververden bliver af udenforstående ofte opfattet som støvet og kedelig. Personligt husker jeg tydeligt, hvordan min lillebror forærede mig en støvekost, da jeg blev ansat på Odense Stadsarkiv. Men dette image holder ikke til en nærmere prøve.

Faktisk bobler de lokalhistoriske arkiver af spændende tiltag. Med denne bog har SLA ønsket et tegne en profil af arkivernes mangfoldighed i jubilæumsåret 1999. Hvad foregår der af spændende »projekter« på lokalarkiverne lige nu.

SLA's medlemmer blev opfordret til at pege på aktuelle projekter, som fortjente at blive trukket frem. Der kom mange forslag ind, hvoraf 12 projekter blev udvalgt, så der var en vis geografisk spredning og forskellige typer af projekter samt en god blanding af store og små arkiver. Hver artikel giver en kort beskrivelse af projektet, så vi får en indføring i den praktiske gennemførelse, synlige og usynlige resultater, økonomi, succeser og faldgruber. Med denne tilgang kan bogen forhåbentlig give ny inspiration til både små og store arkiver - og måske kan vi lære af andres erfaringer.

Omdrejningspunktet for flere af artiklerne er den nye teknologi, der åbner nye muligheder og nye udfordringer for lokalarkiverne - hvad enten teknologien bliver brugt til formidling, bevaring af arkivmateriale eller andet. Et andet gennemgående tema i artiklerne er formidling, som enten kan ske på »traditionel« vis i form af bøger og årsskifter eller som levende billeder, på internettet eller ude på åstedet.

De 12 projekter, der er omtalt i bogen, er på ingen måde et fuldstændigt billede af de danske lokalarkiver. De er blot en smagsprøve på arkivernes alsidighed.

Andre lige så spændende projekter kunne have været trukket frem. Jeg håber, at bogen kan skærpe appetitten. Vi kan lære af hinandens projekter.

Johnny Wøllekær

